

SHABAN ÇUPI

PANORAMË

*e trashëgimisë kulturore e
historike
(Hani i Elezit)*

2025

SHABAN ÇUPI

PANORAMË

e trashëgimisë kulturore - Hani i Elezit

Redaktor dhe recensent : Fadil Curri (post mortum)

Shtypi : StarGraf—Ferizaj

Sponsor : Komuna e Hanit të Elezit

Viti i botimit: 2025

Shaban Çupi është i lindur më 2.1.1961 në fshatin Paldenicë të komunës së Hanit të Elezit. Ka të kryer Fakultetin e Edukimit dhe në arsim punon nga viti 1980. Gjatë kohës së pushtimit ka qenë dy herë i burgosur për veprimtari politike dhe ka mbajtur 6 vite burg. Gjatë luftës, si i burgosur, ka përjetuar edhe masakrën serbe në burgun e Dubravës në majin e vitit 1999. Pas daljes nga burgu i Nishit në gushtin e vitit 2000, krahas punës profesionale në arsim, është marrë edhe me hulumtimin e trashëgimisë kulturore e historike kryesisht për trevën e Hanit të Elezit dhe ka botuar 19 libra. Vetëm nga fusha e trashëgimisë kulturore ka të botuara:

- 1.Trashëgimia kulturore në trevën e Hanit të Elezit
- 2.Gjurmime etnografike në trevën e Hanit të Elezit
- 3.Gjurmime antroponimike në trevën e Hanit të Elezit
- 4.SHKA,„Sharri” në 40 vjetorin e aktivitetit
- 5.Historiku i xhamive dhe shkrimeve mbivarrore në trevën e Hanit të Elezit

Kategoria tjetër e librave të botuara ka të bëj me luftën çlirimtare të UÇK-së të vitit 1998-1999, monografi për dëshmorët, poema për dëshmorët, monografi për të burgosurit politik, historikun e shkollës, klubit letrar, etj. „*Panorama...*” është libri i 20 i radhës.

Pse Panorama?

Në kohë dhe nëpër kohë, shumë gjëra me vlerë nga trashëgimia jonë po zhduken. Po zhduken shtëpitë e vjetra, veglat e punës, mënyra e jetesës; mbi të gjitha nuk është më as brezi i vjetër si rrëfimtari.

Në rrjedhë të kësaj, *Panorama*, e risjell kohën e shkuar për gjeneratat e reja dhe bëhet ndërlidhja e brezave në kuptimin trashëgimor. Thënë më së shkurti *Panorama* është një libër Muze.

Në këtë *Panoramë...* mendojmë se lexuesit i kemi ofruar të dhëna me vlera kulturore e historike. Libri si i tillë, nga vetë materia që kemi shtjelluar do t`i qëndrojë kohërave.

IN PERSON - Puset e Nikës_Fshati
Muze - HD - RTV TEMA

IN PERSON - Puset e Nikës_Fshati
Muze - HD - RTV TEMA

IN PERSON - Puset e Nikës_Fshati
Muze - HD - RTV TEMA

Ora 7 - Drugdhendësi 72 vjeçar i lugëve,
Muharrem Curri - Klan Kosova
KlanKosova · 34K views · 5 years ago

Trashëgimia kulturore dhe historike e komunës së Hanit të Elezit, kohë pas kohe është përfshirë në mediat vizive dhe të shkruara të Kosovës. Krahas kësaj, janë bërë prezantime dhe punëtori të ndryshme me qëllim të ruajtjes të kësaj trashëgimie.

Jetesa në Dërmjak

14K views · 1y ago

64-VJEÇARI, GAJDEXHIU MË I VJETËR I HANIT TË ELEZIT

08:23

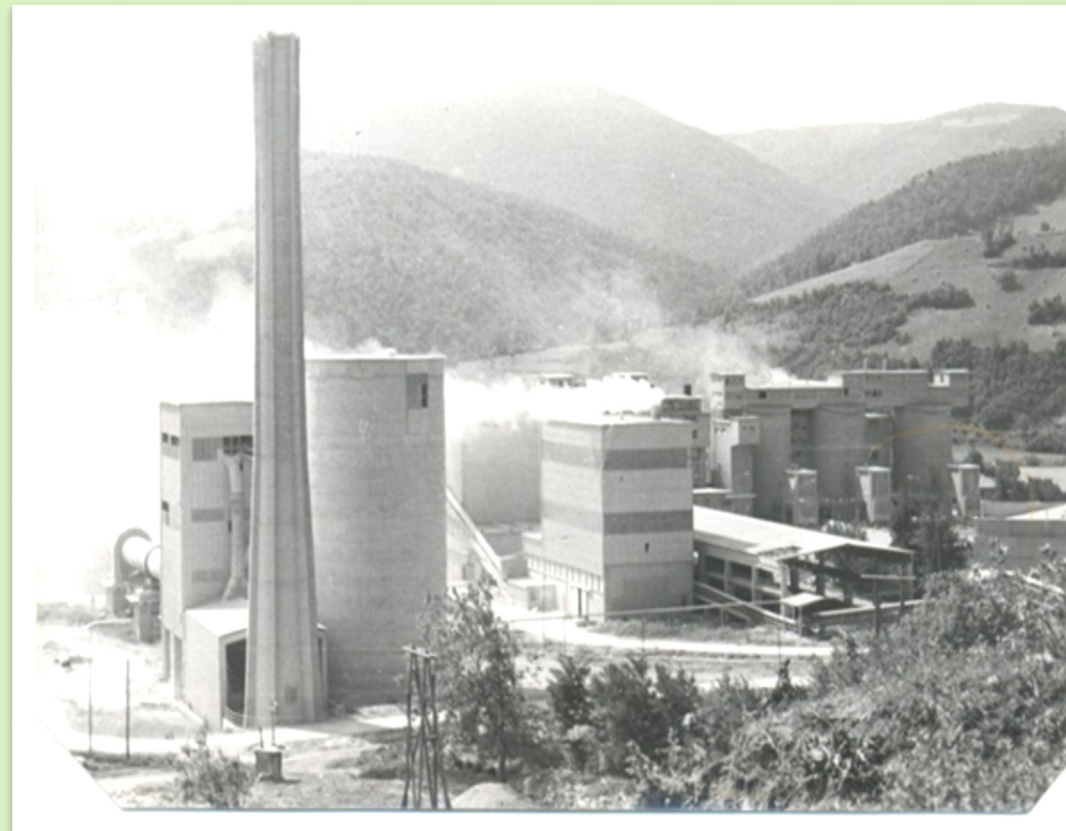

IN PERSON - Puset e Nikës_Fshati
Muze - HD - RTV TEMA

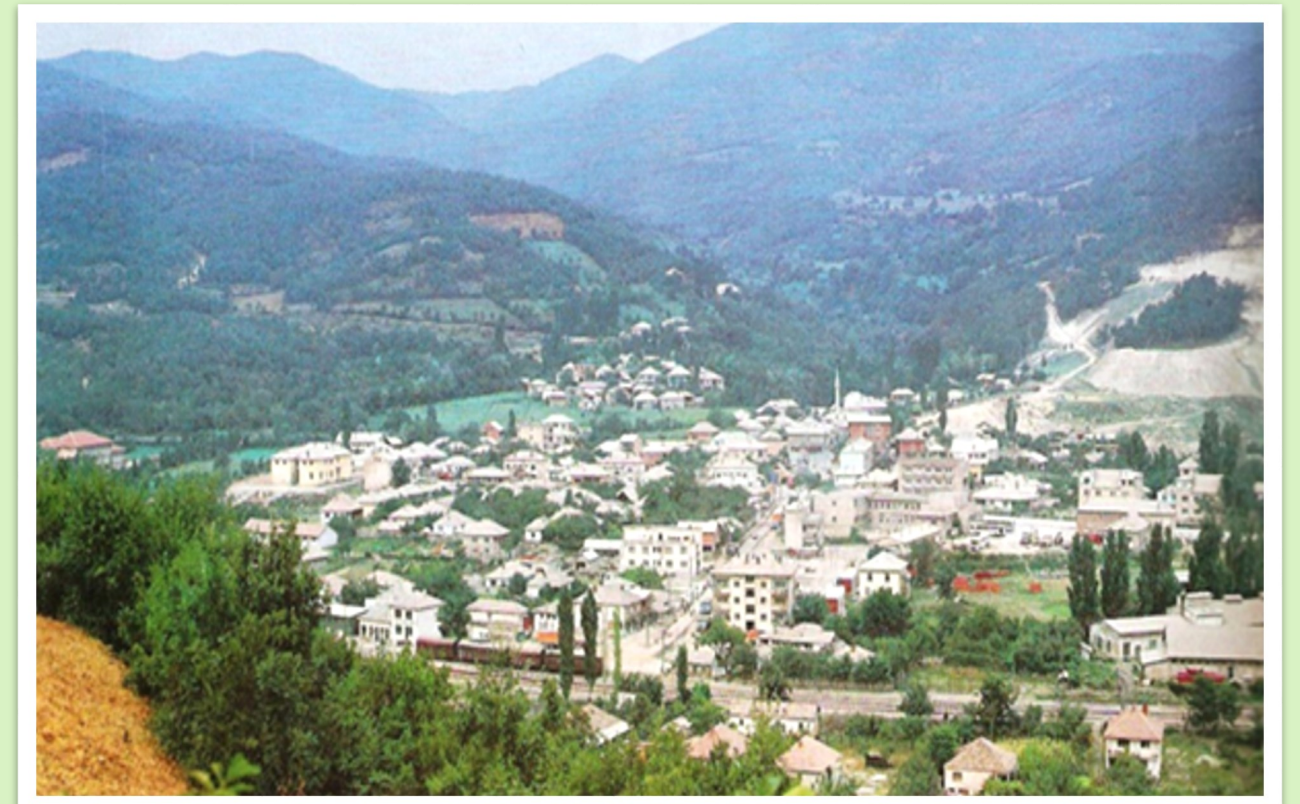

Pamje e një pjese të Hanit të Elezit, viti 1968

Fabrika e çimentos në vitin 1973

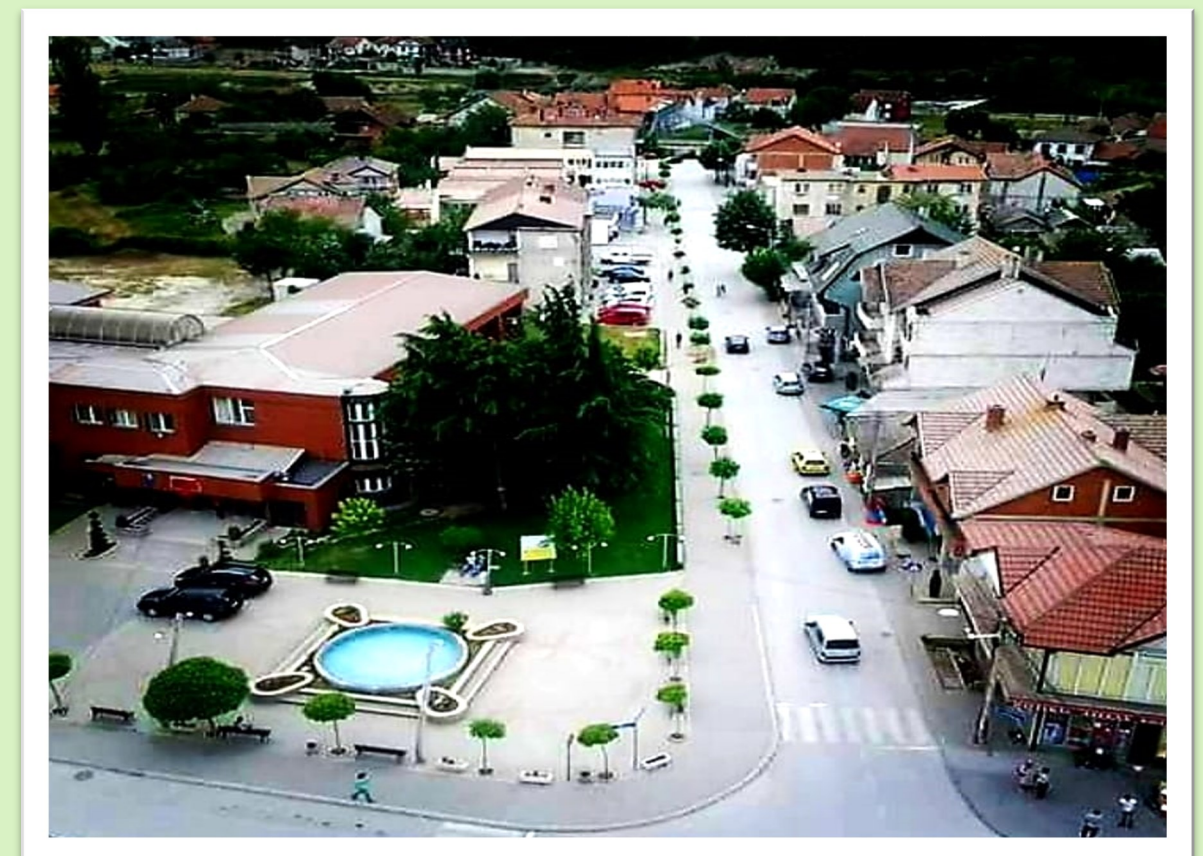
Hani i Elezit, 1986

Hani i Elezit në vitin 2008

HANI I ELEZIT NËPËR VITE

Hani i Elezit, 2018

Hani i Elezit, 2020

Pamja e Ujit të Thartë nga Kashani.
Fotografi e vitit 1916 e shkrepur nga Kryqi i Kuq Amerikan.

Ura e Fejzë Bushit e vitit 1920.
Fotografi e Kryqit të Kuq Amerikan

Guri i Shpum në Kaçanik dhe hyrja forcave gjermane në vitin 1941 në Kosovë.

Shkolla fillore „Tefik Çanga” në Han të Elezit. Tani në këtë vend është Shkolla e Mesme „Dardania “

Motiv nga Gryka e Kaçanikut

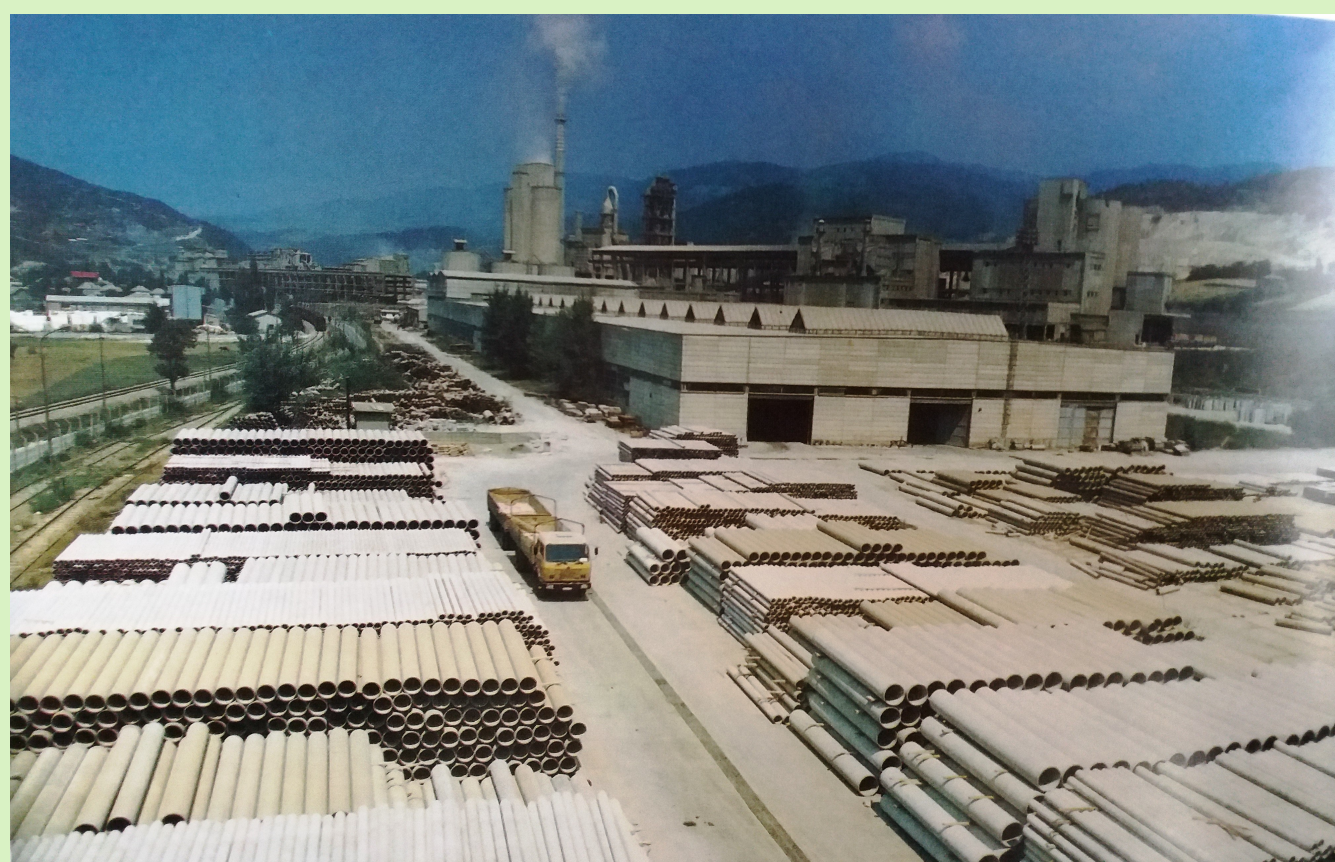
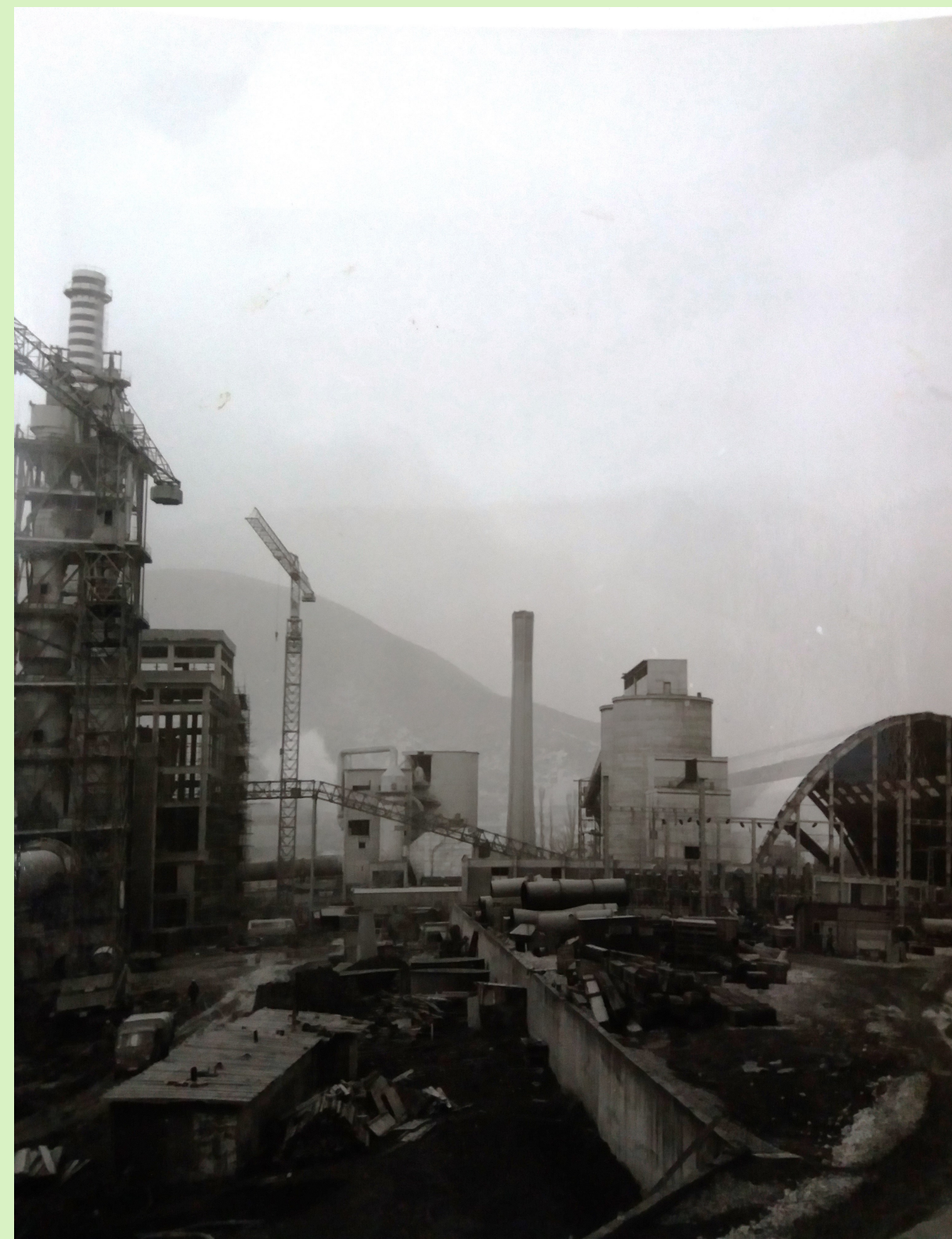
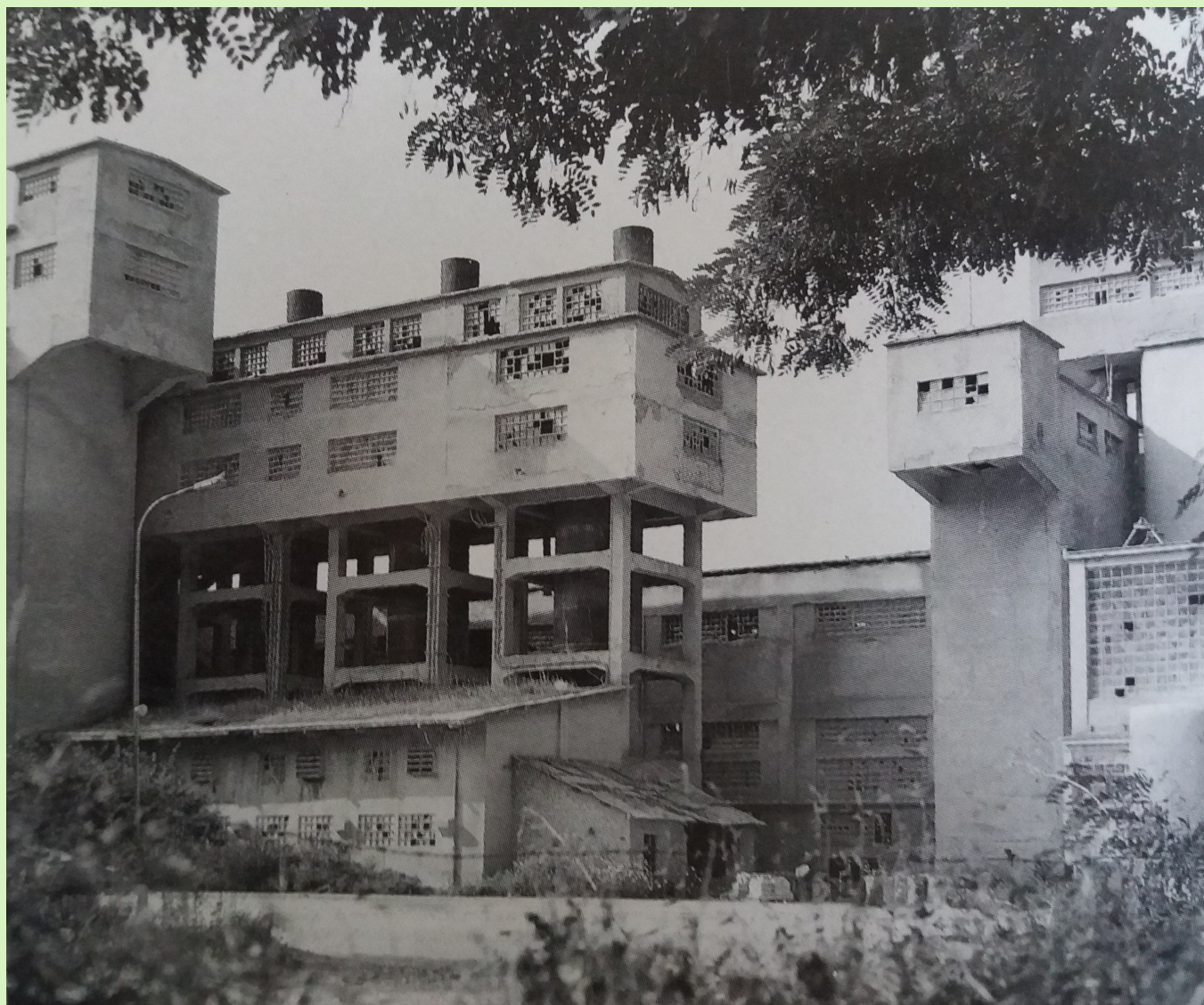

Një pamje nga Hani i Elezit e viteve të 70-ta të shekullit XX

Forcat gjermane te Guri i Shpum në Kaçanik.

Fabrika e Sallonitit

Fabrika e çimentos në Han të Elezit
nëpër vite të ndryshme

Fabrika e çimentos filloi punën në vitin 1936. Ajo ishte në pronësi të një shoqërie aksionare, me pronar Boshko Zhariqin nga Shkupi, ndërsa drejtor ishte Vlladimir Anzhlovvari. Ndërkohë, komuna kishte nxjerrur në shitje tokën e Riza Dibranit nga fshati Seçishtë dhe duke e ditur se ai ishte në burg, tokën ia uzurpon fabrika për nevojat e saj.

Kur Riza Dibrani kthehet nga burgu, shkon në fabrikë dhe kërkon tokën e tij, por drejtori Anzhlovvari jo që nuk ia kthen tokën, por e fyen dhe e poshtron atë. Riza Dibrani, si mbetet tjetër pos që ditën pasuese i zë pritë në afërsi të Urës së Seçishtës dhe e vret. Meqenëse ishte koha e „krajlit”, dhe duke i ditur pasojat e kësaj vrasje, Riza Dibrani del në mal dhe qëndron kaçak për disa vite.

Objekti shkollor në fshatin Rezhanë në të cilin dikur u zhvillua mësimi.

Fotografi e vitit 1953, Paldenicë

Objekti shkollor në fshatin Guranë, paraprakisht ishte stacion xhandarmërie

Shkolla e vjetër në Paldenicë

Shkolla amë në Han të Elezit, ndryshe „nëna” e shkollave të tjera nëpër fshatra. Si shkollë e plotë tetëvjeçare ka funksionuar nga shtatori i vitit 1957

Në këto objekte shkollore, dikur mbahej procesi edukativo-arsimor dhe kishte gjallëri. Me kalimin e kohës këto objekte u shndërruan në të reja, duke lënë mbrapa kujtime të pashëlyeshme për gjeneratat që morën dije në këto shkolla. Përshkak të numrit të vogël të nxënësve, tanimë janë mbyllur këto shkolla: Kryenik, Rezhanë, Puset e Nikës dhe Laç. Nxënësit janë bartur që të vijojnë mësimin në SHFMU „Veli Ballazhi” dhe „Ilaz Thaçi”

Objekti shkollor në Puset e Nikës

Shkolla në Kryenik

Objekti shkollor në fshatin Seçishtë

Xhamia– Puset e Nikës, 1936

Shtëpia-shkollë e Hajdar Dacit

Shaban Çupi me nxënësit e tij në Puset e Nikës në vitin 1985

Pustenik.— Me iniciativën e Organizatës themelore të Lidhjes socialiste dhe me ndihmën e këshillit të komunës u ndërtue shkolla e ré e katu-ndit Pustenik. Përveç mësim-it, femnat shqiptare ndjekin këtu edhe kursin njivjeçar shëndetsuer. Gjithashtu në këtë shkollë u organizue edhe ku-zhina e nxanësave e cila është tue funksionue normalisht.

I. Shehu

Rilindja, 17 janar 1957

*Xhamia - shkollë
në Puset e Nikës dhe
historiku i saj*

Vendbanimi i Puseve të Nikës, i përbërë prej më shumë lagjeve apo mahallëve, mbetet një vendbanim me vlera të rralla: arkitekturore, historike, etnografike e etnologjike. Puset e Nikës janë një gurrë e gjallë e historisë së kësaj treve, ku u ruajtën tradita, mikpritja, trimëria, zakone e doke me vlera të rralla. Si vend kodrinoro-malor, ky vendbanim ka strehur kaçakë të ndryshëm e në mesin e tyre edhe Sali Shabanin e Avdyl Durën, ndërsa në historinë më të re të Kosovës, Puset e Nikës ishin kështjella e pamposhtur e lirisë në krye me Brigadën 164 „Gafurr Loku” e UÇK-së.

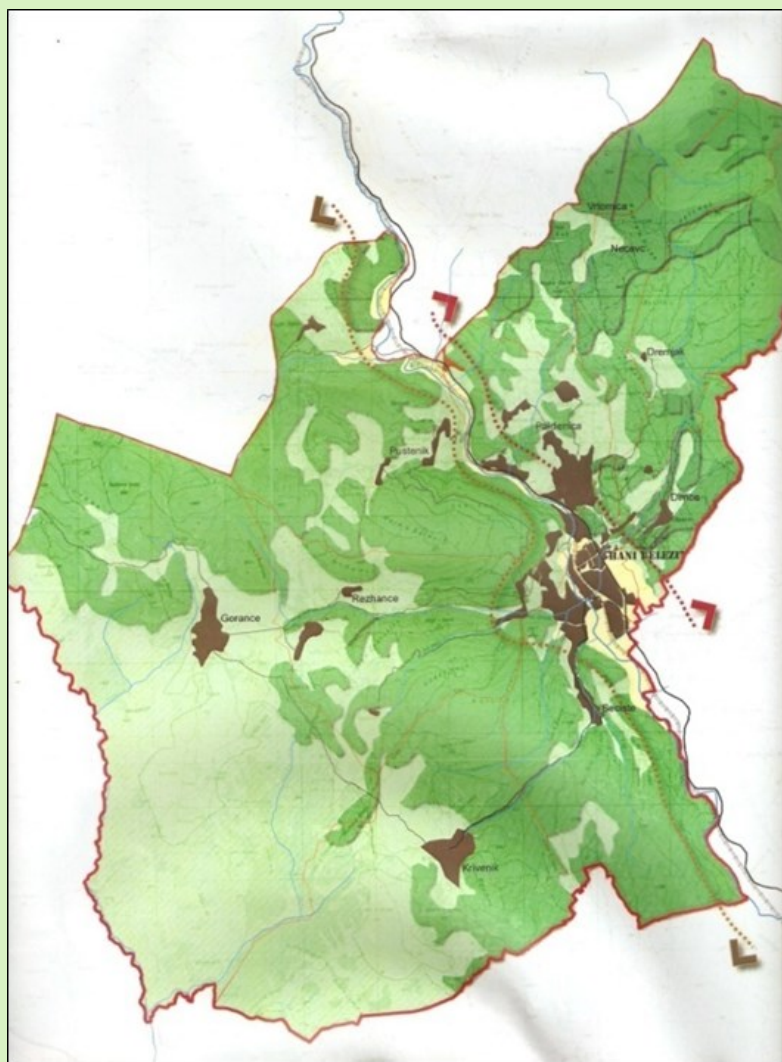
Xhamia e fshatit u ndërtua me vetëkontributin e banorëve të këtij fshati ashtu siç shihet në fotografi.

Me përfundimin e Luftës së Dytë Botërore, në objektin e xhamisë, përkatësisht në katin e dytë të saj, në vitin 1947 u hap shkolla shqipe dhe ky objekt tani kryente dy funksione, atë të ritualit fetar dhe të shkollës së bukur shqipe.

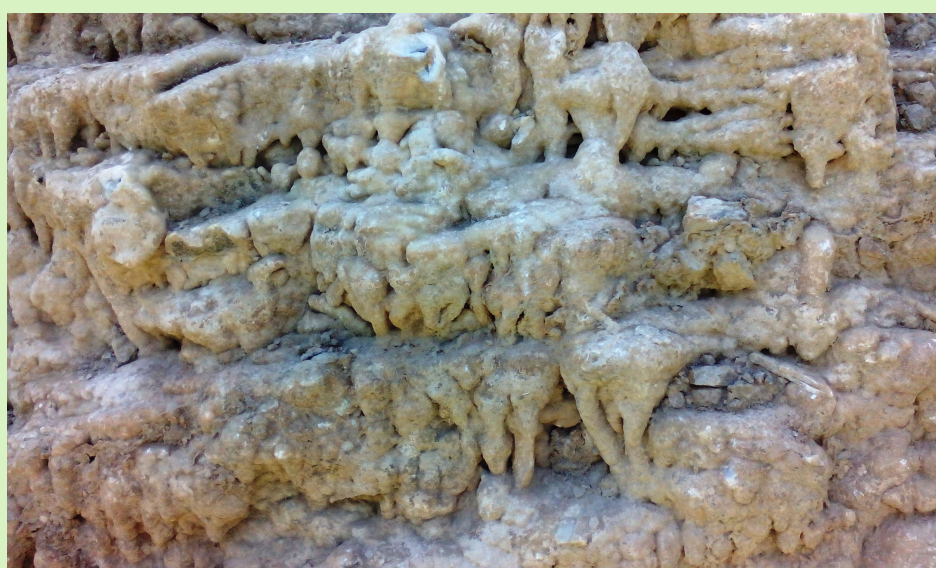
Nga një shkrim i mësuesit të kësaj shkolle, Ilmi Shehu i datës 17 janar 1957, kuptojmë se mësimi tanimë zhvillohet në objekt shkollor, përkatësisht në shtëpinë e blerë nga Hajdar Daci i cili u shpërngul në Shkup. Pranë këtij objekti, në lagjen e Dacëve, mësimi është zhvilluar deri në vitin 1970, ku edhe ndërtohet shkolla e re te Bushët e Poshtëm, tanimë edhe kjo e mbyllur, pasi që nuk ka nxënës.

Gjatë luftës dhe pas sajë, xhamia e vitit 1936 u dëmtua në shumë vende, si-domos pullazi i saj, kështuqë nga banorët e këtyre lagjeve u ndërmor inisiativa për intervenim të jashtëm dhe të brendëshëm të xhamisë, por jo nga themelet. Renovimi i saj u bë gjatë vitit 2006 dhe në muret e kësaj xhamie janë gjetur të vendosura enë [vorba] të ndryshme të cilat kanë shërbyer për rregullimin e akustikës së zërit. Tanimë kjo xhami, në veteveten e sajë ruan histori me vlerë, ndërsa në anën tjetër zgjeron mozaikun e trashëgimisë kulturore dhe historike bashkë me kompleksin e varrezave të 15 dëshmorëve të rënë për liri.

Harta gjeografike
e komunës së Hanit të Elezit

Stalaktit te Uji i Thartë

Eshka e ngjitur në dru

Vendbanimet e trevës së Hanit të Elezit

Treva e Hanit të Elezit është një mjedis etnogjeografik shqiptar dhe në hapësirën e saj territoriale përfshinë këto vendbanime: Fshatin Kryenik, Guranë, Rezhancë, Seçishtë, Puset e Nikës, Dimcë, Dërmjak, Paldenicë, Neçavc, Meliq, Laç e Vërtomicë si dhe vet qytezën e Hanit të Elezit. Krahas këtyre vendbanimeve ka edhe Lagjen e Re, dhe Lagjen e Ujit të Thartë.

Një pjesë e vendbanimeve të kësaj treve i përkasin Maleve të Sharrit, ndërsa pjesa tjetër Maleve Rodope të Karadakut të Shkupit. Si vendbanime janë evidentuar edhe në Defterët osman, të shekullit XV, madje me fshatra të konsoliduara me nga 20 e 30 shtëpi dhe vet numri i tyre tregon se këto vendbanime kanë qenë të „gjalla” edhe para ardhjes së osmanlinjëve në këto troje. Mbeturinat e themeleve të vjetra, gjurmët e kalave, artefaktet arkeologjike, qeramikat, gypat e ujësjellësit, gërmadhat e kishave paleokristiane, toponimet e mikrotoponimet dome-thënëse si dhe rruga e vjetër Via De Zenta, e dërgojnë këtë trevë në thellësitë e lashtësisë iliro-dardane.

Flora dhe fauna, vështrim i përgjithshëm

Në trevën e Hanit të Elezit, nga drithërat kultivohej: gruri, elbi, thekra, jarica, meli, tërshëra, misri dhe të gjitha këto bluheshin në mullinjë të cilët në këtë trevë kanë qenë të shumtë. Mbilllej edhe orovi për kafshë si dhe pekmezi. Në fshatin Seçishtë është mbjellë edhe orizi.

Nga fauna, në trevën e Hanit të Elezit jetojnë: lepuri, ujku, ariu, kitrra, shqarshi, derri i egër, dhelpëra e më pak kaprrajtë. Kultivohen edhe pemët e perimet, por në të kaluarën ka qenë e zhvilluar edhe vreshtaria. Drunjët që rriten janë: bungu, qarri, ahu, krekëza, plepi, lajthia, shkoza e ndër ato rritej edhe druri i frashnës me lëvozhgat e të cilit pasi ziheshin, ngjyroseshin tirqit e xhamadanët. Nga druri i frashnës gdhendej edhe një dru i vogël në formë trekëndëshi i cili quhej Japarak dhe vendosej në djepin e fëmisë kundër mësyshit si dhe në kokën e kafshëve.

Kur ndonjë mysafir shkelte në konaçet e këtyre vendbanimeve, mblidhej i tërë katundi dhe shkonin te mysafiri i cili nderohej me mikëpritje e muhabet dhe nuk mungonin as këngët dhe lojërat e ndryshme, sidomos ajo e Filxhanave. Për të nderuar mysafirin, cigarja i dhezej me eshkë, gur stralli e unur e cila kur dhezej, lironte një aromë tepër të mirë.

Ariu i murrëm në Puse të Nikës

Gjuetarët me „trofeun” e tyre
Puset e Nikës

Korrja e elbit me dorë,
Seçishtë 1978

Ndihma si kategori e kulturës sociale në trevën e Hanit të Elezit

Ndihma, argatia ose solidariteti në mes njerzëve ka ekzistuar në çdo kohë. Njeriu si qenie shoqërore, gjithmonë ka pasur nevojë edhe për ndihmën e të tjerëve, pasi që disa punë kanë qenë të natyrës më të rëndë e në disa raste edhe emergjente.

Ndihma ose argatia në trevën e Hanit të Elezit ka funksionuar në rrethana vullnetare dhe nuk ka qenë e kthyeshme. Ajo është shfaqur në forma të ndryshme, si:

Në punët e verës, në bujqësi, lëvrim are, prashitje të arës me misër, korrje të grurit, elbit, në qethjen e deleve, në ngritjen e shtëpisë, në dasëm, në raste vdekje dhe në raste fatëkeqësie.

Ndihma ose argatia në punët e verës në bujqësi

Në trevën e Hanit të Elezit është e njohur argatia dhe një formë e tillë e ndihmës ka funksionuar deri vonë. Fillimisht ajo është shfaqur në lëvrimin e arës, ku pronari i saj ka ftuar bashkëfshatarët e tij që me parmendë e qe të ndihmoj në arë. Një formë e tillë të argatisë ka funksionuar deri në vitin 1970. Pas modifikimi i lëvrimin të arës me pllugj, më pak është përdorur forma e argatisë sepse pllugu ishte më i avansuar se parmenda. Me blerjen e traktorëve, shuhet edhe argatia.

Një lloj argatie e theksuar në trevën e Hanit të Elezit ka qenë argatia në prashitjen e misrit. Pronari i arës, një ditë më parë ftonte argatë për prashitje të misrit i cili bëhej me shati. Argati që ftohej, konsiderohej si fyerje për mosndihmë, andaj vetëm në raste më specifike dhe të arsyeshme nuk mund të realizohej një argati e tillë. Ftoheshin 8 deri në 12 argatë, varësisht nga madhësia e arës me misër.

Një kategori tjetër e ndihmës në punët e verës ishte argatia në korrje. Kjo dallonte nga e para sepse ftesën e bënte e zoja e shtëpisë dhe zakonisht ftoheshin gratë. Korrja e grurit bëhej me drapër dhe ishte një punë jo e lehtë. Pavarësisht sa ishte vapë, ishte zakon që gratë visheshin me dimija dhe në kokë mbanin shaminë. Veshja me pantollona as që ekzistonte në atë kohë. Edhe në korrje, paraprakisht nga argatet caktohej rentarja. Puna organizohej në renda. Në mesditë hanin drekën, por për dallim nga burrat, gratë nuk ftoheshin në darkë. Fshirja e grurit është bërë me kuaj në lamë dhe këtë punë e bënin njerzit e shtëpisë dhe nuk organizohej argati.

Argatia në prashitjen e misrit, fotografi e vitit 1970, Paldenicë

Lëvrimi i arës me parmendë. Fotografi e vitit 1973, Paldenicë

Mbiemrat në trevën e Hanit të Elezit

Natyrisht që mbiemri ka një rëndësi të madhe dhe treva e Hanit të Elezit ka një laryshi të ndryshme mbiemrash, por edhe karakteristikë. Kjo trevë, kryesisht ka mbiemra një rrokësh, karakteristikë kjo e mbiemrave me prejardhje ilire, ashtu siç është pjesë e Ilirisë dhe Dardanisë edhe vet treva.

Në trevën e Hanit të Elezit, kemi këto lloj mbiemrash:

Krasniqi, Berisha, Thaçi, Qajani, Lusnjani, Kryeziu, Kaloshi, Daci, Brava, Bushi, Ballazhi, Laçi, Beça, Ramuka, Çupi, Dernjani, Vila, Topojani, Curri, Suma, Tuqi, Mici, Shyti, Kalisi, Luri, Kuka, Fida, Dibrani, Preni, Shkreta, Meliqi, Doshlaku, Braka, Rogaqi, Livoreka, Reçi, Vlashi, Kuçi, Xhoni, Luma, Lika, Loku, Sopa, Huneli, Imishti, Hasallari, Jusufi, Rexhallari, Bajramaliu, Bela.

Nëse i grumbullojmë vetëm mbiemrat njërrrokësh, kemi këtë përbërje:

Daci, Bushi, Laçi, Çupi, Vila, Curri, Suma, Tuqi, Mici, Shyti, Luri, Kuka, Fida, Preni, Shkreta, Brava, Braka, Loku, Kurti, Lika, Luma, Sopa, Reçi, Xhoni, Thaçi, Vlashi, Kuçi, Bela, Beça, dhe mbi 50% e mbiemrave që ekzistojnë në trevën e Hanit të Elezit, janë mbiemra një rrokësh.

Është karakteristikë se këto mbiemra janë të vjetër, por natyrisht administrata e pushtuesve nuk i ka evidentuar si të tillë, por në vend të mbiemrit është përdorur emri i babait ose i gjyshit, duke i shtuar edhe prapashtesën sllave „viq”. E drejta që në dokumentacione të evidentohet mbiemri, është nga viti 1950 e këndej dhe kjo më së miri vërehet në dokumentacionin pedagogjik, përkatësisht në ditarët shkollor. Karakteristikë tjetër është se mbiemri Ramuka është i formuar sipas formës Rama i biri i Ukës, Bajramaliu nga Bajrami i biri i Aliut, ndërsa disa mbiemra të tjerë bartin emrin e vendbanimit si, Topojani, Vila, Meliqi, Hasallari, Laçi. Mbiemrat si Krasniqi, Berisha e Thaçi, bartin prejardhjen e fisit. Kur jemi te fisi, në trevën e Hanit të Elezit, krahas fisit Krasniq e Berishë kemi edhe fisin Thaç dhe është shumë i theksuar. Vendbanimet të cilat kanë më së shumti mbiemra të ndryshëm, janë evidentuar në fshatin Seçishtë, Dimcë, Puse të Nikës, por edhe në Gorancë. Kurse fshati Dërmjak ka vetëm një mbiemër, Curri. Disa mbiemra janë krahinor si, Dibrani, Laçi, Luma dhe secili mbiemër është një aset dhe në vetvete meriton një studim edhe më të thellë etimologjik

Katundi gurra e ngjarjeve, traditës, adeteve dhe e zakoneve

Jeta e banorëve të kësaj treve, historikisht ka qenë jo e lehtë. Dimrat ishin të rëndë e stina e verës e thatë. Toka ishte jo aq pjellore dhe punohej me parmendë e pllug dhe të gjitha këto ndikonin që edhe bereqetet të mos jenë edhe aq të mira.

Katundi si vendbanim, ishte epiqendra dhe gurra e ngjarjeve. Ai përcaktohej me territor të caktuar dhe kishte një rregullim të brendëshëm me tradita, adete e zakone të pasura, ku siç thotë etnografi, tanimë i ndjerë, Mark Krasniqi „ Gurra e traditës sonë është e begatshme, por ajo dita-ditës vjen duke e pakësuar ujët, prandaj duhet nxituar që nga kjo gurrë të mbushim sa më shumë enë”.

Katundin, si gurrë e jetës, e përbënin familjet e mëhallët që kishin një harmoni mes veti dhe solidaritetin ndaj njëri-tjetrit e shfaqnin në formën e ndihmës dhe argatisë; qoftë në ditë gëzimi, qoftë në ditë pikëllimi, qoftë në lëvrimin e arave me kuajë e qe, në prashitjen e arave të misrit, në korrje të drithërave me drapër ose në kositje të livadheve. Brenda tij frymonte jeta, ruheshin adetet, zakonet, lojërat, këngët e vallet. Gëzoheshin kur pas natës së gjatë agonte drita, ndërsa shqetësoheshin kur mbi kulm të shtëpisë këndonte qyqja. Numri i pikave të zeza në Lulemarre ishte masë matëse e turpit në shoqëri dhe shqetësoheshin kur pikat e zeza pakësoheshin. Qitnin pushkë gëzimi kur lindte një fëmijë, ndërsa vajohej e grritjej fytyra kur vdiste dikush tjetër. Katundi si vendbanim më i hershëm, ruante dhe kultivonte rregullat e jetës. Kishte të parin e tij apo kryeplakun dhe tentohej që jeta të zhvillohej në mënyrën autoktone, kështuqë edhe binin ndesh me ligje e zakone të pushtuesve. Familjet ishin të mëdha dhe me shumë kurora. Organizimi i mënyrës së jetesës bëhej nga i zoti i shtëpisë dhe pavarësisht se sa e rëndë ishte jeta, familja e madhe si numër, ngërthente në vetvete sigurinë dhe fuqinë. Në rrethana fatkeqësish, fjala e familjeve të mëdha kishte rolin e tyre vendimarrës. Në trevën e Hanit të Elezit, jeta organizohej sipas rregullit të fisit, mëhallës e katundit, por nuk mbahet mend që të jenë organizuar edhe sistemi i bajraqeve. Këtë mënyrë organizimi të jetës, sado patriarkale që ishte, pushtuesit vazhdimisht janë munduar ta zhdukin e bashkë me atë, janë përpjekur të tjetërsojnë edhe zakonet, traditat, këngët, vallet dhe veshjen tonë. Gjithmonë, nën vellon e shkatërrimit të së vjetrës, synohej të zhdukeshin gjurmët tona iliro-shqiptare.

Një pamje nga fshati Paldenicë

Fshati Kryenik, fotografi e vitit 1995

Shtëpi në fshatin Dërmjak

Shtëpitë si vlera arkitekturore të trashëgimisë sonë kulturore

Katundet, zakonisht ngriteshin rreth maleve e në sukore të kodrave, ndërsa shtëpitë ishin kryesisht dykatëshe dhe të ndërtuara me gurë, ndërsa dritaret ishin të vogla dhe me grila. Që të ndërtohej një shtëpi, duhej që me muaj të tërë të barteshin gurët. Pasi në themele prehej një kurban për mbarësi, fillonte ngritja e shtëpisë. Radhiteshin gurët njëri pas tjetrit dhe lidheshin me baltë e cila përzihej me byk. Gushakët ose hatullat e drurit ishin pjesa tjetër lidhëse e murit dhe kur përfundonte kati i parë, vendoseshin trajtë të cilët lidheshin me gozhda e kllëfa hekuri. Pllafoni shtrohej me dërrasa bingu dhe njëkohësisht mbulohej me baltë. Oxhaku i shtëpisë fillonte që nga kati përdhësës dhe vazhdonte ndërtimi i tij edhe në katin e dytë. Në katin përdhësës ishte dhoma e shtëpisë me oxhak. Kishte raste kur dhoma e shtëpisë ndahej përgjysmë me bagëtinë, përkatësisht lopët të cilat ishin pasuria e familjes. Në katin e parë ishte edhe dhoma e çarranikut ku mbaheshin bulmetërat si dhe „izba” për mjete pune. Kati i dytë i saj kishte odën e mysafirëve dhe dhomat e tjera përcjellëse të vëllezërve, të gjitha këto të shtruara me jana e çilima, jastëk kashte e dyshek prej leshi, cerga, postaqia e hastra. Ndarja e dhomave është bërë me gurë e çerpiçë, ndërsa lyheshin me baltë e byk e në fund, fjalën e kishte gëlqerja. Varësisht nga besueshmëria e mjeshtërimit që ndërtonte shtëpinë, në kuadër të murit ndërtohej një „bunker” për mbajtjen e armëve dhe në ballë vendosej guri që maskonte atë.

Shtëpia e Nuri Bravës e vitit 1958, Puset e Nikës, njëherit edhe kazermë e UÇK-së gjatë luftës çlirimtare 1998/99.

Shtëpia e Nuhi Rexhep Bravës në Puset e Nikës. Në këtë shtëpi kanë qëndruar delegacioni i UÇK-së që u kthye nga Konferenca e Rambujes: Hashim Thaçi, Ramë Buja e Agim Çeku, prill 1999.

Shtëpia e Gani Bravës në Puset e Nikës, njëherit kazermë e UÇK-së dhe vendqëndrimi i Shtabit të Brigadës 164.

Pamje e jashtme dhe e brendëshme e shtëpive në Puset e Nikës, në Dërmjak dhe Kryenik

Shtëpia e Abedin Dacit në Lagjen e Dacëve

Shtëpia e Halil Rogaqit, Rezhancë

Shtëpia e dëshmorit Ilaz Thaçi në Kryenik

Dollap muri
në Puset e Nikës

Një gurë gëlqeror, ose gu-
ri „shtup” i cili ka shërbyer
për ngritjen e objekteve
sakrale në fshatin Laç dhe në
Paldenicë. Fshati Laç është i
njohur për gurë të tillë.

Shtëpia e Hajdin Dernjanit në fshatin Paldenicë

Lloj oxhaku

Shtëpia e Muharrem Currit në fshatin Dërmjak

Tipe të ndryshme të shtëpive,
kryesisht në Lagjen e Bushëve të Poshtëm në
Puset e Nikës si dhe në fshatin Dërmjak

Disa pamje të brendëshme dhe të jashtme të shtëpive në Puset e Nikës, ndërsa parrakët e gdhendur në formë karakteristike janë nga Lagjja Bush të Poshtëm

Lloj koshi për mbajtjen e drithit dhe të misrit

Kosh misri, Paldenicë

Kosha të thurur me thupra, në Dërmjak dhe Puset e Nikës

Mjete të ndryshme pune, si: Gërshërët për çethjen e deleve, drapër për korrje, heks për gdhendje të drurit, turjela për shpim, shpatë, hastër dhe koshere blete. Të gjitha janë gjetur në fshatin Seçishtë.

Hastra është ndërtuar nga kashta e thekrës dhe ka shërbyer si mjet izolimi për dysheme. Çdo shtëpi e vjetër ka pasur edhe Hastër. Në trevën e Hanit të Elezit, Hastrat janë përdorur deri në vitet e 70-ta të shekullit XX.

HASTRA

16 5:43PM

20

Gaziqe

Shandan

Feneri

Karabiti

Kutia e duhanit, cigarellëku, shkrep-sja

Llamba me vajguri

Pos oxhakut, që krahas nxehtësisë jepte edhe dritë, në Puset e Nikës kemi gjetur edhe këto mjete drite, si: Gaziqja, shandani, feneri, karabiti, shkrep-sja, llamba.

Të gjitha këto mjete drite janë mbushur me lëndën djegëse të gazit vajguror. Gaziqja dhe shandani janë gjetur në xhami në Puset e Nikës, ndërsa të tjerat nëpër shtëpitë e lagjes Brava.

Karabiti është përdorur kryesisht në minierë ku shumë banorë të këtyre anëve, në të kaluarën, kanë punuar në minierën e kromit në Radushë dhe janë paisur me karabita të tillë.

Në Puset e Nikës, gjatë Luftës së Dytë Botërore, gjermanët kanë hulumtuar edhe xehen e azbestit ku edhe sot gjenden tunelet e kërkimit. Gjatë hulumtimit azbest kanë gjetur, por në sasi të vogla.

Rrjeti elektrik në Puset e Nikës është vendosur në vitin 1977, ndërsa në lagjen Brava dhe Dac është vendosur më vonë, në vitin 1980.

Komuna e Hanit të Elezit shtrihet në pjesën jugore të Kosovës. Ka një sipërfaqe prej 83 km² katror. Nga regjistrimi i vitit 2024, komuna e Hanit të Elezit ka 8600 banorë: 4470 meshkuj e 4131 femra si dhe 1916 shtëpi banimi. Është vend kufitar dhe kufizohet me Republikën e Maqedonisë Veriore. Nga Hani i Elezit deri në Shkup kemi 22 km, ndërsa Prishtinën 62 km. Kryeqendra shqiptare Tirana, nga Hani i Elezit ka një largësi prej 255 km.

Treva e Hanit të Elezit ishte aktive në të gjitha fazat e historisë. Kishte të burgosur politik që nga viti 1946 e deri në luftën e fundit të vitit 1998-1999. Për lirinë e Kosovës, kjo trevë dha një brigadë me ushtarë lirie. Në altarin e lirisë ka 15 dëshmorë:

1. Veli Ballazhi
2. Gafurr Loku
3. Driton Loku
4. Nuri Bushi
5. Xhemsedin Suma
6. Imri Curri
7. Imer Vila
8. Suad Brava
9. Ilaz Thaçi
10. Baki Krasniqi
11. Elham Curri
12. Nehat Curri
13. Qemal Thaçi
14. Izet Bushi
15. Ramadan Shiti

Xhavit Brava

Xhavit Brava është i lindur në vitin 1894 në Puset e Nikës, ndërsa ka vdekur në vitin 1971. Nga dëshmia e djalit të tij, Nuri Brava i lindur në vitin 1934, ndërsa vdiq më 5 dhjetor 2024 në moshën 90 vjeçar, mësohet se në kohën e „krajlit” në Puset e Nikës është strehuar kaçaku i njohur Salih Shabani nga Kabashi i Prizrenit.

Po kush ishte Salih Shabani?

Salih Shabani vrau Spiro Dobrosavleviqin apo siç njihej ndryshe Spiro Kapetanin ose Spirë Dellovcin në vitin 1919. E vrau bashkë me truprojen e tij Filip Nedelkoviçin, të cilët në marsin e vitit 1913 bënë masakrën e Kabashit në Prizren ku u prenë me sakicë 99 burra shqiptarë. Gjashtë vite më vonë, Salih Shabani u zë pritë afër Grykës së Bajqevcit, afër fshatit Grejkoc duke i ekzekutuar që të dy. Salih Shabani bëri hakmarrje kombëtare ndaj kriminelëve serb dhe meqë ndiqej egërsisht nga xhandarmëria serbe, kaloi në Shqipëri. Salih Shabani nga vitet 1920-1923 rikthehet herë pas here nga Shqipëria në Kosovë dhe u ndihmon çetave kaçake nëpër male dhe kishte kontakte me Azem Bejtën e Bajram Currin. Gjatë këtyre viteve, kaçaku Salih Shabani është strehuar në Puset e Nikës. Salih Shabani ka vdekur në vitin 1936 në Shqipëri.

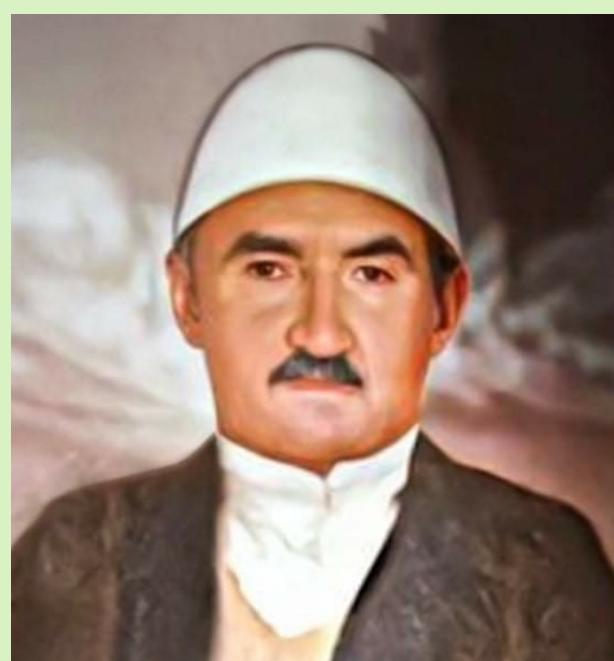
Avdyl Dura

Në Puset e Nikës, përkatësisht në familjen Brava, gjeti bukë, besë e strehim edhe Komandanti i frontit të rezistencës në Karadak të Shkupit, Avdyl Dura me shokët e tij Ramë Beka, Sadik Tusha dhe kaçakë të tjerë. Si pasojë e strehimit dhe e bashkëpunimit: Nazmi Brava, Rufat Brava, Halil Rogaqi e Shefket Thaçin në vitin 1948 u dënuan me dënime të gjata burgu, ndërsa Islam Brava mbajti 16 vite burg të rëndë. Islam Brava jo vetëm që akuzohej për mbështetje luftarake ndaj Avdyl Durës në Karadak, por edhe pse ishte kryetar komune i Hanit të Elezit gjatë pushtimit gjerman.

Në Puset e Nikës, përkatësisht në familjen Brava, nga qershori i vitit 1998, gjeti strehim edhe njësi i parë i UÇK-së, ndërsa me rritjen dhe organizimin e ushtrisë çlirimtare në Brigadë, shtëpitë e tyre u shndërruan në kazerma për liri dhe e tërë familja Brava ishin pjesë e UÇK-së.

Fshati Puset e Nikës dha tre dëshmorë: Veli Ballazhin, Suad Bravën dhe Izet Bushin.

Familja Brava, dhe Ushtria Çlirimtare e Kosovës, në prillin e vitit 1999, ishte mikëpritëse edhe i delegacionit që po kthehej nga Konferenca e Rambujesë së Parisit: Hashim Thaçi, Agim Çeku, Ramë Buja e shoqërues të tjerë. Delegacioni i UÇK-së, në Puset e Nikës depërtoi nëpërmjet fshatit Radushë nën përcjelljen e ushtarëve të UÇK-së.

Salih Shabani

Komandanti i Brigadës 164 „Gafurr Loku” të UÇK-së, Rufki Suma në Puset e Nikës, 1999

Fshati Puset e Nikës, janë vendi i besës, trimërisë, strehues i kaçakëve të njohur dhe kështjella e UÇK-së. Puset e Nikës janë gurra e ruajtjes së traditës, zakoneve dhe trashëgimisë kulturore dhe historike.

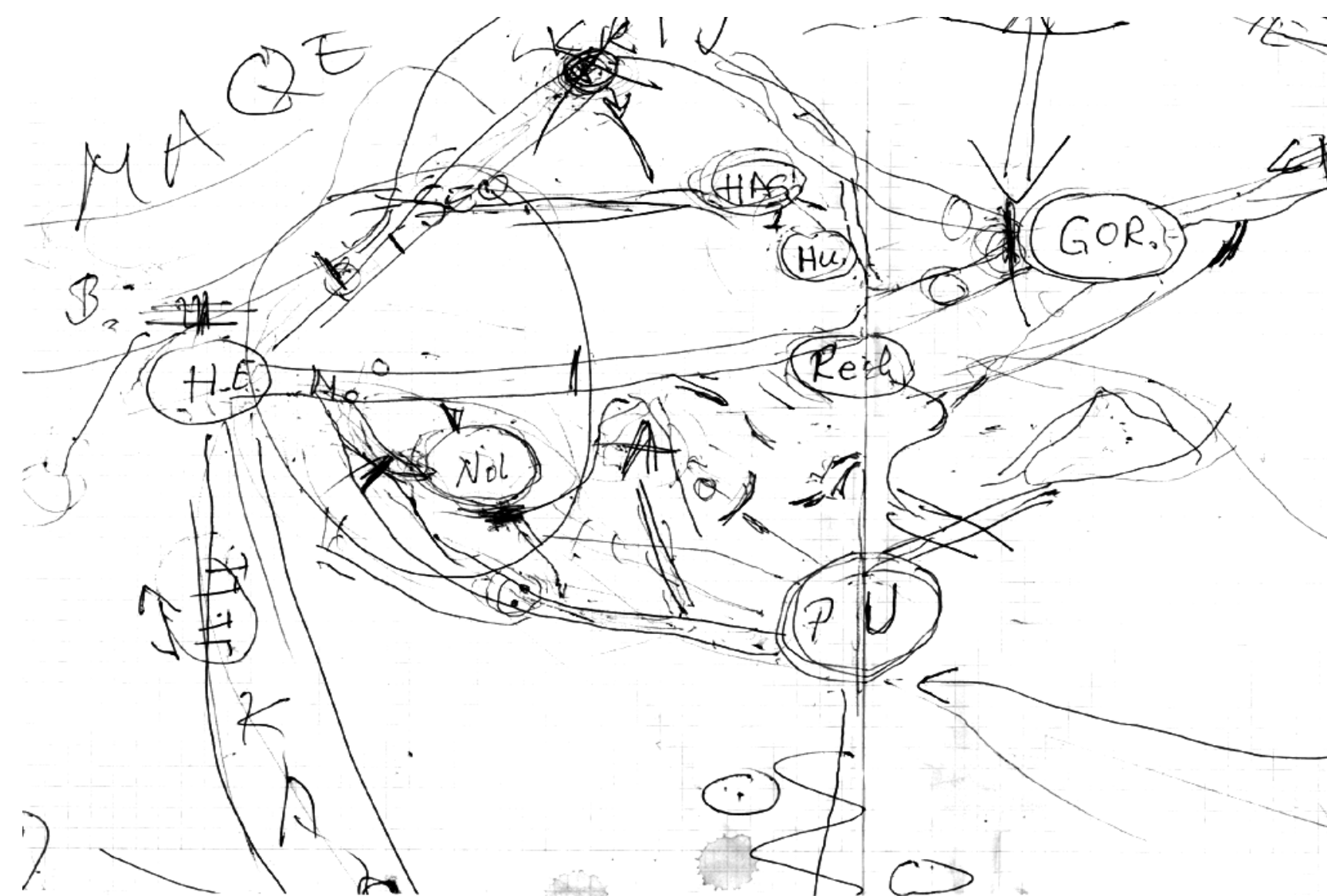

Relikte lufte të ekspozuara në Shtëpinë e Kulturës

Në luftën çlirimtare të UÇK-së të vitit 1998-1999 në Puset e Nikës, pushtuesi serb, krahas forcës së madhe ushtarake e policore që angazhoi për të shuar kryengritjen për liri, ajo me arsenalin e saj, këtë trevë e futi në një shtetrrethim të plotë, veçmas Puset e Nikës ku ishin forcat e UÇK-së, duke mos men-
januar edhe pjesën tjetër të Brigadës në fshatin Gjergjedell që udhëhiqej nga komandant Emrush Suma(Hoxha) Forcat serbe përdorën tankse e autoblanda, mbi të gjitha minahedhësit e kalibrit 82 mm dhe armë të ndryshme luftarake. Në këtë fotografi po prezantojmë vetëm një pjesë të arsenalit serb që u përdorën kundër pjestarëve të UÇK-së e në këtë mes, edhe të dëshmorëve të lirisë. Në tablon tjetër kemi disa lloje të telefonëve celularë që u përdorën për komu-
nikim gjatë luftës si dhe emblemat e UÇK-së.

Një skicë lufte në Pusët e Nikës, hartuar nga zv.komandanti i Brigadës 164, Mehmet Ballazhi, gjatë luftës çlirimtare në Pusët e Nikës. Në njërin anë janë pozicionet çlirimtare të UÇK-së, ndërsa në anën tjetër ato armike serbe.

Treva e Hanit të Elezit ishte aktive në të gjitha etapat historike. Kjo trevë dha ish të burgosur politik nga viti 1946 e deri në luftën e vitit 1999. Popullata e kësaj treve ishte pjesëmarrëse aktive në demonstrata popullore për liri, ku veçohet ajo e 26 janarit 1990. Viteve të 90-ta, alternativa kosovare që kryesohej nga LDK, arriti të organizoj një padëgjueshmëri të fortë qytetare dhe njëkohësisht organizoi edhe jetën paralele karshi pushtuesit serb. Kur të gjitha këto forma të luftës nuk mjaftuan, atëherë djallëria e kësaj treve formuan njësitin e UÇK-së i cili nëpër flakë lufte u ngrit në Brigadën 164 „Gafurr Loku” të UÇK-së. Komandant i kësaj Brigade ishte Rufki Suma, zv.komandant ishte Mehmet Ballazhi, ndërsa pjesën tjetër të Brigadës, andej lumit Lepenc, në fshatin Gjergjedell, e udhëheqte suksesshëm Emrush Suma me bashkëluftëtarët e tij.

Kjo Brigadë e UÇK-së ka lënë gjurmë të thella në historinë e kësaj treve. Ajo jo vetëm që bëri një luftë të suksesshme, por si asete historike na mbetën edhe gjurmët e luftës së lavdishme. Brenda kësaj tabloje, në disa pamje po i memorizojmë në libër istikamet mbrojtëse në Puset e Nikës gjatë vitit 1998/1999, si : Te Qarrat. Te Dactë, Në Kodër të Faslisë, bunker të ndryshëm si dhe fashën e përdorur të dëshmorit Nuri Bushi si dhe çizmen e rënies në minë të invalidit Jahush Shkreta, tanimë i

Varrezat e dëshmorëve në Puset e Nikës

Një nga llojet e uniformës së UÇK-së.

Kjo uniformë është e zv.komandantit të Brigadës 164,, Gafurr Loku” të UÇK-së, Mehmet Ballazhi.

Kjo uniformë është ekspozuar në hapsirën muzeale të Qendrës Kulturore „Imri Curri” në qershor të vitit 2024

Relikte të gjetura në shtëpinë e Gani Bravës në Puset e Nikës më 17 prill 2022 e cila gjatë luftës ishte Shtab i Brigadës 164 „Gafurr Loku” të UÇK-së. Shumë elemente, si : sofra, llamba, gjigimat, hamamgjiku, oxhaku „ bojleri”, kriporja, manierka, janë përdorur edhe nga ushtarët e UÇK-së.

Rreth kësaj sofre, bukë kanë ngrënë: eprorë, ushtarë, invalid e dëshmorë të atdheut, pranë kësaj sofre, bukë ka ngrënë edhe Delagacioni që po kthehej nga Konferenca e Rambujesë si Hashim Thaçi, Ramë Buja e Agim Çeku, andaj vlera e këtyre elementeve, tanimë me vlera historike është madhe. Ne po i memorizojmë në libër që nesër të qëndrojnë përjetësisht në muze.

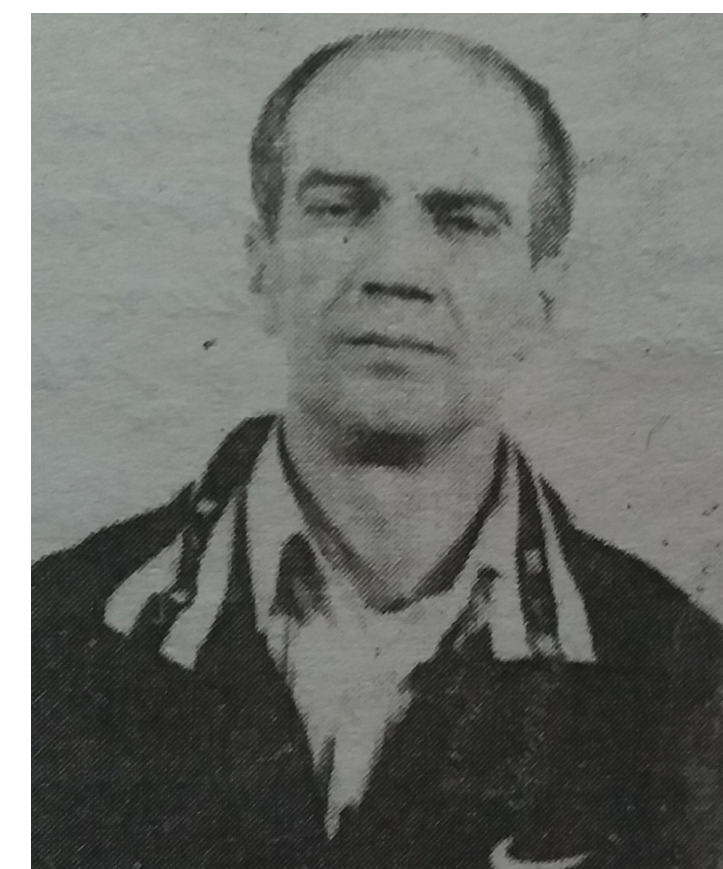
Treva e Hanit të Elezit, pas demonstratave të vitit 1981, është përfshirë në veprimtari të fshehtë politike. Qëllimi i veprimit të fshehtë politik, ishte lufta për formimin e Republikës së Kosovës, ide të cilën pushtuesi synonte jo vetëm ta ndjekte e gjykonte, por edhe ta shkulte me rrënjë nga koka e shqiptarëve, pasi që këtu fillonte shtetbërja e Republikës së Kosovës.

Me anë të këtyre tri pamjeve, si trashëgimi kulturore e historike, sjellim materialet e fshehta që i përdornim për lexim klandestin e të cilët nga kanalet e fshehta i sjellte ish i burgosuri politik, Bajram Dernjani. Në mesin e këtyre materialeve, kemi edhe broshura politike të heroit Gafurr Loku. Në fotografinë e dytë kemi makinën mekanike të shkrimit me të cilën shtypeshin materiale të ndryshme.

Fotografia e tretë është e qershorit të vitit 1986 në Gjykatën e Prishtinës. Në mesin e këtyre veprimtarëve, pos autorit të Panoramës me shokë, kemi edhe Bajram Dernjanin si dhe dy Heronjë, Metush Krasniqin nga Dajkoci i Kamenicës dhe Gafurr Lumën e Glloboshicës. I pari vdiq si pasojë e torturave të UDB –së në tetorin e vitit 1986, ndërsa i dyti u vra në masakrën e burgut të Dubravës më 22 maj 1999.

Fotografi në tri pamje e autorit të *Panoramës* (Shaban Çupi) gjatë vuajtjes së dënimit si i burgosur politik. Kjo fotografi është bërë nga organet policore të burgut në majin e vitit 1988, në Gurakoc të Istogut dhe ishte viti i tretë i vuajtjes së dënimit. Fotografia është gjetur në Arkivin e Kosovës. Fotografia tjetër(djathtas) është po e autorit të *Panoramës* gjatë burgut të dytë 1999-2000 si peng lufte. Kjo fotografi është bërë nga organet policore në burgun e Nishit në vitin 2000.

Në rrjedhën panoramike, sjellim edhe disa relikte nga ish të burgosurit politik për Republikën e Kosovës, punuar brenda grilave të burgut. Në pjesën e parë kemi gravura të Gjergj dhe Donika Kastriotit, punuar nga ish i burgosuri politik Ramadan Tahiri nga Dardana, ndërsa të ruajtura për 35 vite me radhë nga Nexhat Ballazhi. Portretizimi i kryeheroit të kombit Gjergj Kastrioti u gravua në ambalazhin e pashtetës duke bërë shtypje me lëndë drunore. Në pjesën tjetër, kemi romane të krijuara në formë libri nga Nexhat Ballazhi, Mehmet Ballazhi dhe Ibrahim Curri në burgun e Dubravës gjatë vitit 1988/1989. Shfrytëzoheshin shkrime nga „Rilindja” nga fejtunistika dhe Enciklopedia e vogël dhe pasiqë i tubonim, me mjete rrethanore bëhej prodhimi manifaktural i librit e pastaj lexohej nga të burgosurit.

Lidhja e librit bëhej me ndihmën e fyshtave të lapsit kimik dhe pasiqë nxeheshin në flakë, formonim kokën e fyshtit. Forma të tilla të vepri- mit ka pasur shumë, madje edhe analiza politike nga vet të burgosurit si dhe poezi me motivacion lirie të cilat lexoheshin dorë në dorë nga të burgosurit dhe në fund digjeshin. Fatëkeqësisht një pjesë e madhe e këtyre materialeve janë zhdukur, pasiqë kjo vepër ndëshkohej me dënim tjetër burgu. Në të njëjtën formë krijuam edhe fjalorë të ndryshëm si shqip-shqip dhe fjalorë të gjuhëve të huaja e që fatmirësisht i kemi ruajtur dhe një pjesë të tyre po e ekspozojmë në këtë libër. Në pjesën e poshtme kemi kutinë e Bozhurit të famshëm, punuar po ashtu me mjete rrethanore burgu.

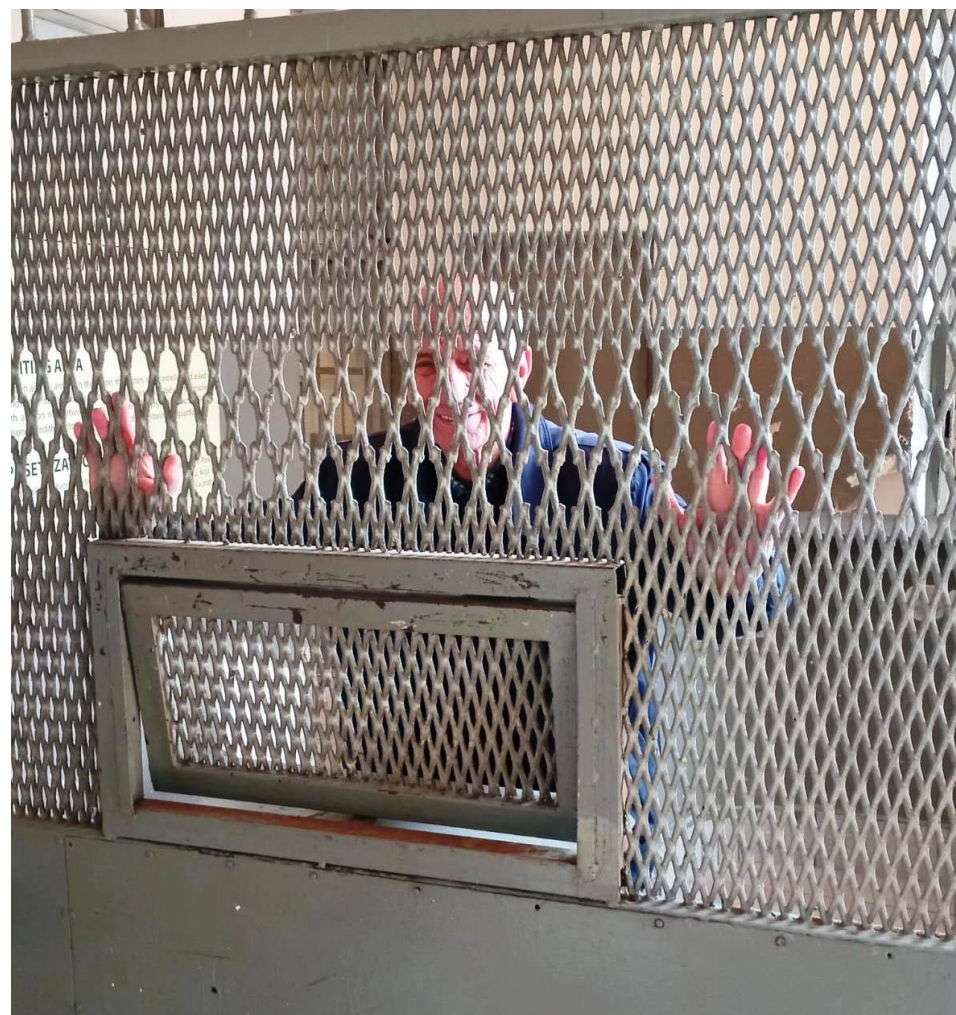

Burgu
(Vizitë në burgun muze të Prishtinës)
Të fus brenda shpirtit, nuk hyn dot
Të flak tej, sërish nuk mundem,
Është një zinxhirë që na mban lidhur
Edhe mua, edhe ty.
Muze duhet të mbetesh!
Koha të qeshet me ty!

Sh. Çupi, 2022

Pamje nga burgu i Prishtinës, tanimë burg muze, por gjithsesi një burg i rëndë. Fotografia në mes paraqet pamje nga vizita me familje nën grila, ku familja s' mund ta dallonte as fytyrën e të burgosurit. Vizita nuk zgjaste as pesë minuta dhe ishte nën përcjellje të UDB-së dhe gardianit. Nga statistikat zyrtare nga viti 1945 e deri në vitin 1990 janë shqiptuar 66.672 vjet burg ose 666 shekuj nga pushtuesi serbo-jugosllav.

Kjo fotografi paraqet pamje nga qelia, ku vetmohej i burgosuri në burgun e Prishtinës dhe koha e vetmisë plotësohej me tortura.

Pamje nga Burgu i Gjilanit, tanimë burg muze. Fotografia në mes paraqet vetminë ku vetmohej i burgosuri me muaj të tërë.

Fotografia e tretë paraqet pamje nga dhoma e të burgosurëve, por në kohën kur Kosova gjendej nën pushtimin serb, dritarja ka qenë e mbuluar me llamarinë që të mos futej drita.

Pamje nga një pjesë e Burgut të Gurrakocit. Në mes, qelia nëntokësore ku mbahej i burgosuri dhe e cila kishte lagështirë. Fotografia tjetër paraqet dyert e hymjes në burg. Të burgosurit politik nga komuna e Hanit të Elezit, kanë qëndruar në këto burgje: Gjilan, Prishtinë, Lypjan, Dubravë, Gurrakoc, Foqë, Mitrovicë e Sremit, Zrenjanin, Idri-zovë, dhe Nish.

Dhomat e UDB-së në Gjilan, dhoma ku zhvilloheshin hetimet me muaj të tërë ndaj të burgosurve politik, ku siç thoshte hero i Rexhep Malaj, këtu bu-ka bëhej miell, Fotografia tjetër paraqet një dritare nga burgu në Gjilan.

Ndërsa fotografia e tretë paraqet ikjen nga burgu i Prishtinës të Muhamer Shabanit, ndërsa Martin Çuni nuk kishte sukses, zihet në kulmin e burgut. Po në këtë fotografi paraqiten pamjet e brendëshme të burgut si dhe mjetet me të cilat u prenë grilat.

Këndi i trashëgimisë kulturore në SHFMU „Ilaz Thaçi” në Han të Elezit, ku krahas relikteve të tjera janë ekspozuar edhe mjete të ndryshme pune.

Disa relikte nga Këndi i trashëgimisë kulturore pranë SHFMU,, Kështjella e Diturisë” në fshatin Paldenicë

Dasma si gëzim familjar dhe tradita familjare

Në trevën e Hanit të Elezit, në të kaluarën, dasmat bëheshin ditën e enjete dhe vazhdonin për tre ditë me radhë. Në dasëm, përpos miqëve e farefisit, grishej edhe i tërë katundi.

Dasma fillonte që në çastin kur i zoti i sajë, në lamën e shtëpisë shtronte mutafin mbi të cilin zbraste një teneqe grurë dhe mbi grurë vendoste një tufë lule basulegu. Pas këtij rituali, vinin katundarët për t'ia uruar dasmën të zotit të shpisë dhe me vete merrnin nga një tepsi me grurë të cilën e stolisin me lule dhe „sheqera të larëm” dhe e zbraznin mbi mutaf.

Në këngë është paraqitur kështu:

As mos u lidh Lulie, as mos u përdridh,

A t'kanë kallxue Lulie se do t'qesin drith?

Mue m'kanë kallxue, qysh ditën e hanë,

M'u këputen kam' e dor' e mbeta në lamë.

Pas kësaj ndihme, katundarët sjellnin edhe nga një kalë dru për zierjen e „jemekeve”. Krahas kësaj, caktohej edhe shtëpia ku do të mblidheshin krushqit si dhe „hyzmeqarët” që do të shërbenin nëpër oda. Me kohë caktoheshin magjetoret për gatimin e bukës si dhe kuzhinieri që ziente gjellën e havllën, i cili quhej „jakqi”.

Derisa nga ana e dhëndërrit fillonte dasma, nga ana e nuses fillonte kanagjegji, një ritual i veçantë e domethënës i cili njihej ndryshe si „ngjitja e kanës” e cila fillonte me këngën mallëngjyese:

Ngjesim kanën pika pika,

ty t'ka nana bajrak nër çika.

Si dhe:

Ani, kaj oj çikë, kaj e mos mej;

Ani, kaj me lot, e mos na rrej...

Për të vazhduar më tej:

Oj Lulie shumë e mirë

Thuju shoqeve lamtumirë!

Kur krushqit arrinin te „zjarri”(vendi ku priteshin krushqit) i mirëpriste babai i nuses me bashkëfshatarët e tij të rreshtuar në anën e djathtë. Zakonisht pritja bëhej në hyrje të katundit, në livadh. Ishte rregull që kryefamiljari të mos i vonoj krushqit rrugës, por të vjen në kohën e caktuar, ashtu siç janë marrë vesh ditën kur janë dorëzuar „petkat” si dhe të mos shkrepte pushkë pa u bërë „teslimi” i nuses. Në të kundërtën, kjo cilësohej si fyerje dhe pasonte dënimi me të holla.

Derisa pritej marrja e nuses, ajo nga inxhet e kerit këndohej:

Mori nuse, nusja jonë,

Na i qit arkat t'i ngarkojmë,

Qit qilimat na t'i mlojmë,

Qiti janat t'i heshojmë.

Te Zjarri, zakonisht, krushqit nuk duhet vonuar shumë. Të fundit që ndahen në mes të dy palëve janë babai i nuses dhe babai i dhëndërrit dhe në prani edhe të familjarëve të tjerë bëhej „teslimi” i nuses: „Robi i yt, gjaku i im”-thoshte babai i nuses dhe kështu bëhej pranim-dorëzimi. Ky relik i „teslimit” (me përjashtime) ende është prezent në trevën e Hanit të Elezit.

Festivali Folklorik Gjithëkombëtar në komunën e Hanit të Elezit, për herë të parë u realizua në qershorin e vitit 2023 ku morën pjesë 20 Shoqëri Kulturore e Ansamble Artistike. Artëdashësit nëpërmjet këngëve, lojërave, valëve dhe veshjeve të tyre karakteristike, në komunën e Hanit të Elezit, sollën vlera të trashëgimisë sonë kulturore dhe u mirëpritën nga qytetarët e kësaj komune. I njëjti Festival u realizua edhe në vitin 2024 dhe tanimë është bërë tradicional. I gjithë ky eveniment kulturor zhvillohet në kuadër të Ditëve të Kulturës dhe të çlirimit të komunës së Hanit të Elezit nga 1 qershori e deri më 11 qershor.

Pas tri netë garimesh, ku morën pjesë 17 Shoqëri e Ansamble artistike, juria në përbërje të Prof. Dilaver Kryeziu, (etnokoreolog) Deli Metaliaj (koreograf dhe valltar unikat i vlerësuar nga Presidenti i Shqipërisë me titullin „Nderi Kombit” e prof. Shaqir Hasi, ndanë çmimet: Çmimin e parë e mori SHKA “Bajram Curri” - Prishtinë. Çmimin e dytë e mori AAKV „Kastriotët” Ferizaj. Çmimin e tretë e mori SHKA, „Malësori” - Gjonaj, duke vazhduar edhe me çmime të tjera, si kostume më të mira, orkestër më e mirë, instrumentisti më mirë, grupi i këngëtarëve më të mirë, këngëtarja më e mirë, koreografia më e mirë, dueti i valltarëve më të mirë, valltarja më e mirë, grupin polifonik më të mirë dhe korifeu i festivalit.

Mysafirë të Festivalit ishin Fatime Kalimashi dhe Xhemail Gllavica ku u paraqitën me këngë. Festivali kishte edhe Koordinatorin e festivalit, Këshillin organizativ, Këshillin artistik si dhe Drejtorin artistik të festivalit i cili ishte prof. Dilaver Kryeziu. Po në këtë Festival, për herë të parë është ndarë Çmimi “Gafurr Loku” i themeluar në vitin 2024 nga Kabineti i Kryetarit të Komunës, Mehmet Ballazhi, Ky çmim iu nda SHKA “Bajram Shabani” nga Kumanova. Në fotografi, momente nga ndarja e çmimit “Gafurr Loku”: Kryetari Ballazhi, përfaqësuesi i SHKA, „Bajram Shabani” nga Kumanova dhe autori i Panoramës.

11 qershor 2024

Dy shtambat e para janë gjetur në Puset e Nikës

Qeramika në Kep të Hisarit

Shtamba mbi hastër e gjetur në Seçishtë

ENË DHE SENDE TË NDRYSHME TË PUNUARA NGA ARGJILA

Tulla të gjetura nëntokë në fshatin Paldenicë.

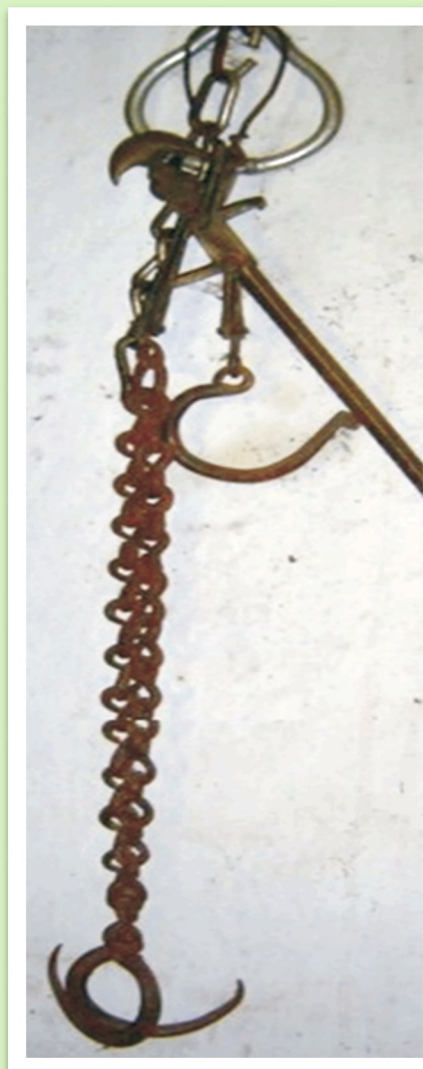
Rreth nga tulla e pjekur, Paldenicë

Sferë e pjekur nga argjila, Seçishtë

Dybeku i punuar nga druri është gjetur në fshatin Seçishtë. Ai ka shërbyer për shtypjen e grurit nga i cili i prodhohim ashuret. Ashuret zihen në këtë mënyrë: Pasi të pastrohet gruri futet në dybek dhe shtypet. Pastaj nxjerret nga dybeku dhe i qesim sheqer. Pastaj grurin e shtypur dhe sheqerin e qesim në një enë tjetër dhe i ziejmë. Kështu formohen ashuret. Një formë tjetër e dybekut nga druri është gjetur te Bushët e Poshtëm. Që të dy dybekët janë mbi një shekullorë.

Ftini, Shosha, Palareja dhe Fterja janë gjetur në fshatin Seçishtë, ndërsa Kanari dhe Furka janë është gjetur në fshatin Paldenicë, ndërsa arka është gjetur në Guranë dhe ruhet në holin e shkollës.

Veku dhe prodhimet e tij

Veku në trevën e Hanit të Elezit ka pasur një përdorim të gjërë. Thënë ndryshe, veku ishte „fabrika” e amvises shqiptare. Në vek prodhohej e tërë veshja, shtroja e mloja duke filluar nga tirqit, xhurditë, jelekët, çarçafët, pëlkurat, marhamatë, kamishat, veshjet e brendshme, janat qilimat, mësallat, skutaqet, brezat, uçkurat, duvak të nuses, rrogzina, sixhade, etj dhe çdo gjë që i duhej jetës së përditëshme. Puna në vek ishte e vështirë, andaj jo të gjitha gratë merreshin me këtë zeje. Ata që nuk dinin të vekonin, porositnin punë te vekataret, qoftë me të holla, qoftë mallë me mallë, si p.sh. jepnin lesh deleje, ndërsa merrnin rrobe për fëmijë. Në trevën e Hanit të Elezit, puna në vek është zhvilluar deri kah viti 1978 dhe si e tillë tani është shuar plotësisht. Gjurmët e punëve në vek, ende i gjejmë nëpër shtëpitë tona, por fatkeqësisht si relikte të fundit si këmisha, breza, jana e qilima të cilat kanë vlera të rralla etnografike.

Veku ishte një „fabrikë” e vogël e familjes shqiptare. Nga veku prodhoheshin veshje nga më të ndryshmet, qoftë veshje burrash, veshje nuserie apo për fëmijë. Veshje të jashtme dhe të brendëshme. Odat mbuloheshin me jana dhe qilima të cilët zbukuroheshin me florë dhe simbolika të ndryshme. Jani me lule është punuar në vek në vitin 1954, ndërsa skutaqja në vitin 1965 dhe janë gjetur në fshatin Paldenicë.

Qilimi i punuar në formën e kokës së dhisë e që i ngjason edhe Përkrenares së Skënderbeut është gjetur në Puse të Nikës.

Meqenëse veku si mjet jetese, tanimë i takon muzeut, përkatësisht lashtësisë, ne po i paraqesim pjesët e tij: Kambët e vekut, dërrasa për ulje, shuli, nërskamset, liqtë, shpata, fulqitë, drukëza dhe qeza.

Produkte nga leshi të punuara në vek. Tirqit e galëm të punuar në vek dhe të rrahur në valavica kanë 12 fije gajtan, janë të vjetër mbi 50 vjet dhe ruhen te rapsodi Hekrem Brava në Puset e Nikës. Një vlerë të madhe ka edhe brezi lahor 12 metra i gjatë dhe në bazë të Hekrem Bravës është i vjetër mbi 85 vjet.

Çarçafi i punuar në vek në vitin 1936 është gjetur në fshatin Paldenicë. Në të njejtin fshat janë gjetur edhe skutaqja dhe marhama të cilat janë prodhuar po në vek në vitin 1959.

Veshje nuserie të punuara në vek. Janë gjetur në Guranë, Lagje të Re, dhe Seçishtë

Gjurmëve të vlerave etnomuzikore në trevën e Hanit të Elezit

Gjatë shekujve, treva e Hanit të Elezit ka kultivuar dhe ka përcjellur tek gjeneratat e më pasme një traditë të pasur të vlerave të trashëgimisë sonë kulturore duke përfshirë ato: arkeologjike, arkitekture, etnologjike edhe muzikore.

Banorët e kësaj treve, rritur e plakur nën pushtime të huaja, janë munduar të kenë një sistem të veçantë të jetës së tyre, sistem ky, jashtë rrethojës ligjore të pushtuesve. Ata duke mos hequr dorë nga përkatësia e tyre iliro-shqiptare, me të vetmen armë që kishin, pra gjuhën e bukur shqipe, thurën këngë e valle. Natyrisht, herë fshehur e herë hapur, ruanin, kultivonin dhe përcjellin tek brezat e rinj prushin e etnosit shqiptar e bashkë me te edhe një trashëgimi të gjithanshme nga e kaluara jonë.

Të parët tanë me lahuta, sharki, çifteli, defa, kavalle...e fyejt që i gdhendnin vetë, në mes të odave tona, me burra të fjalës e besës, plisbardhë e bujar, të veshur në tirq, brez (shokë), jelek e xhamadan këndonin këngët e asaj kohe të pakohë e cila për shqiptarin çdo herë ishte me stuhi. Këndonin edhe këngë arshikie, por s' harronin të këndonin edhe për ata që ranë për të mos vdekur kurr për këtë truall arbënor të cilin ua kishte dhuruar vetëm Perendia.

Me këngët që ishin përcjellur brez pas brezi, këndonin këngë të ndryshme, kundër zaptive turke, këngën e Avdi Hysës vrrarë nga cubat e Cetinjes, këndonin dhe mallkonin Novicën e zi i cili shkrumboi familjen e Demë Ahmetit në Llap, këngën e Hasimes, Hasan Agës, por s' harroheshin as këngët e nizamëve që të thernin shpirtin, sidomos këngën e Arif Sinanit dhe sinanëve të tjerë që vitet i kalonin në dhe të huaj me mallin i cili ju rëndonte sa bjeshka për dheun e të parëve, familjen dhe gjithçka që frymonte shqip.

Dasmat në trevën e Hanit të Elezit ishin një ngjarje e madhe katundi. Ajo gëzonte pleq e të rinjë, plaka e nuse, vajza e djem. Për dasmën nuk gëzohej vetëm familja, por gëzim kishte i tërë katundi. Aty zhvilloheshin lojëra, këngë e valle, humore e gara të ndryshme.

Dasma kishte dy gëzime, paraprakisht se do të bëhet dasëm dhe disa muaj më pas kujtohej dasma e zhvilluar derisa ia zente vendin dasma tjetër.

Çdo kohë ka artistët e vet; këngëtarë, valltarë, humoristë dhe instrumentalistë. Dallojnë vetëm rrethanat kur jetuan dhe vepruan ata. Në hulumtim të trashëgimisë sonë kulturore, mësojmë se këngët, vallet dhe lojërat e ndryshme, (qoftë nga burrat, qoftë nga gratë), nuk kanë munguar në asnjë kohë.

Stina e verës, banorët e kësaj treve i shpërndante fushave për sigurimin e kafshatës së bukës së kallamojt, por kur bëhej ndonjë dasmë, gëzoheshin siç thuhej edhe trarët e shtëpisë. Në dasmë merrnin pjesë i madh e i vogël ku edhe këndonin këngë e vallëzonin vallet më të bukura. Gëzoheshin burrat, gëzoheshin gratë e kënaqeshin fëmijët. Defatoret thurnin këngët më të bukura për nusen e cila do ta zbukuronte dhe shtonte shtëpinë, ndërsa burrat djersitnin daullegjinë me vallet e tyre.

Kujtesa popullore e trevës sonë, mban mend këngëtarë e valltarë të dalluar të cilët artin e talentin e tyre nuk kishin ku ta shprehnin, pos në dasma, oda dhe gazmende familjare. Por, kur bora mbulonte shtigjet, atëherë netët e gjata të dimrit i kalonin në këngë, lojra e humore me thumba ku siç thuhet „shkyheshin“ brinjët nga të qeshurat dhe në këtë mënyrë sfidonin të keqen që pushtuesi e mbjellte kudo.

Më gjerësisht shih librin monografik nga i njejtë autor „SHKA„Sharri“ në 40 vjetorin e aktivitetit, botuar në vitin 2014

Motiv nga dasmat tona, punuar nga Aman Kuka

Klubi i Futbollit „Sharri” në Han të Elezit është formuar në vitin 1973 dhe është udhëhequr nga Faruk Daci. Rrugëtimi i këtij Klubi nuk ka qenë i lehtë, sepse fillimisht nuk ka pasur as fushë futboll. Sot, KF „ Sharri” ka fushën sportive, ndërsa stadioni i futbollit mban emrin e dëshmorit Suad Brava.

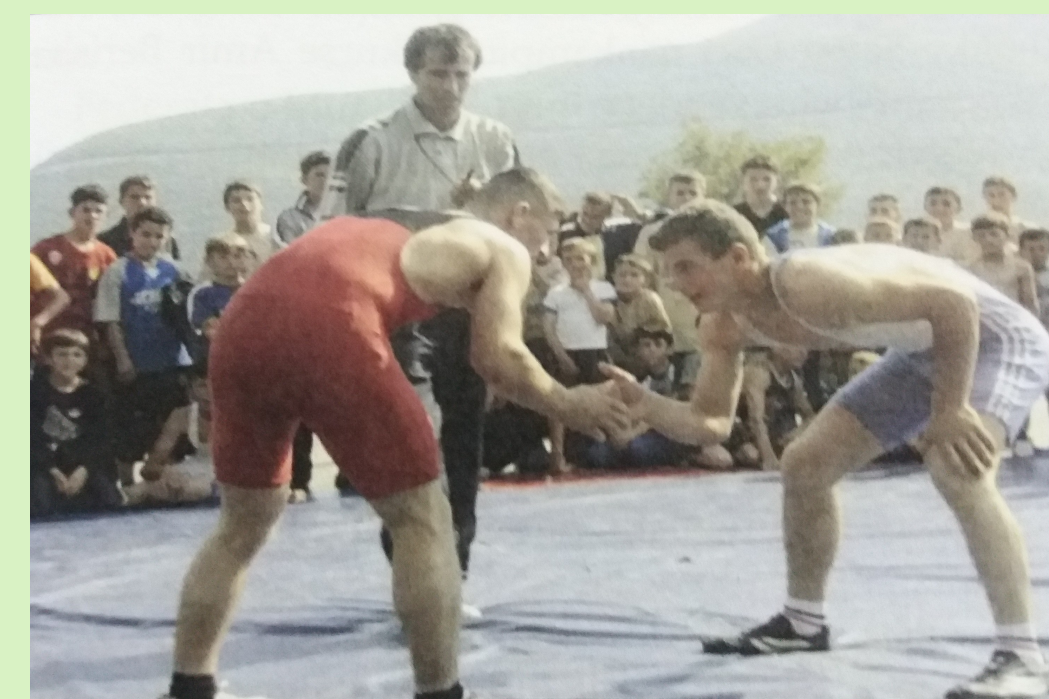
SHKA „SHARRI” u formua në vitin 1974. Kryetar i parë i saj ishte Nuriman Kuka. Veshjet e para kombëtare janë qepur nga fillci, material që shërbente për filtrimin e ajrit në fabrikën e çimentos.

Foto e vitit 1978

Grupi folklorik i SHKA „SHARRI”

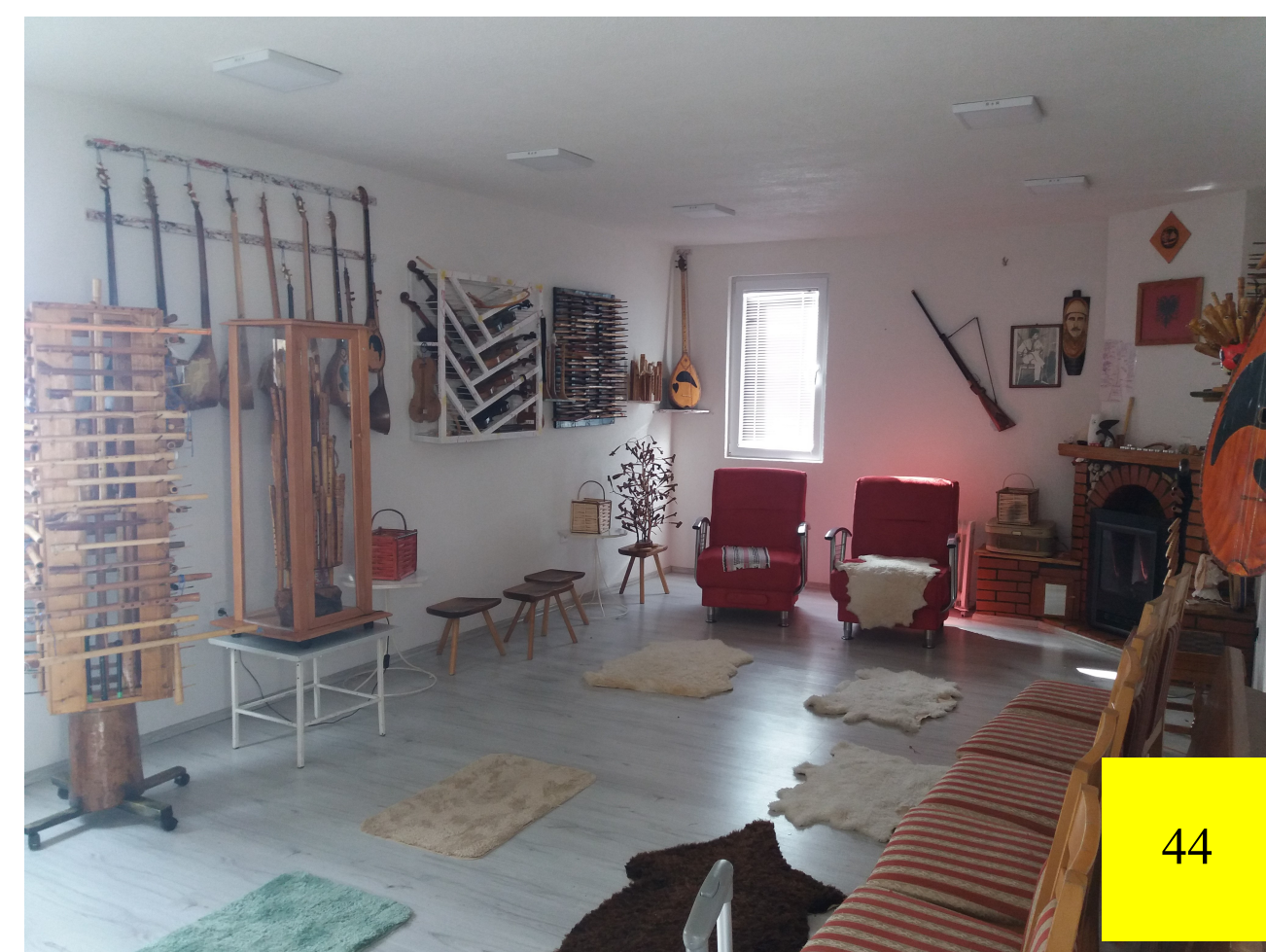
Klubi i mundjes për herë të parë u formua më 16 tetor 1989 me trajner Ferat Ramadanin nga Shkupi.

Eksponate nga Muzeu etnografik i Sejdi Dernjanit (tanimë i ndjerë) në fshat-in Paldenicë. Muzeu është i pasur me relikte nga më të ndryshme, mbi të gjitha nga folklori ynë. Përpos simbolikave të veçanta, Sejdiu me vite të gjitha gdhendi instrumente muzikore me frymë dhe me tela, duke filluar nga okarina ilire e këndej.

Sejdi Dernjani ishte dashamirës i kulturës shqiptare. Anëtar i SHKA „Sharri” në Han të Elezit, që nga fillimi. Ishte edhe i burgosur për veprimtari ilegale politike dhe i toturuar rëndë nga UDB -a. Muzeu etnografik është një pasuri me vlera të rralla jo vetëm për trevën e Hanit të Elezit.

Vegla muzikore të punuara me një përkushtim të madh nga Sejdi Dernjani, tani i ndjerë

Nexhmedin Brava nga Puset e Nikës, në pritje të studentëve të arkitekturës në prill të vitit 2022, shtëpia e të cilit është renovuar nga ana e jashtme, por jo edhe nga ana e brendëshme. Brenda kësaj shtëpie janë ruajtur gjëra me vlerë nga trashëgimia jonë kulturore e historike, të cilat Nexhmedini u prezantoi të pranishmëve.

Kjo shtëpi e ngritur në vitin 1937 është një muze në vete. Atë jo vetëm që duhet ruajtur, por ndërhyrjet nga ana e brendëshme duhet të bëhen sa më parë nga organet përkatëse.

Së bashku me organizatën YARL (Youth are the real leaders), dhe Drejtorinë e Arsimit të Hanit të Elezit, më 17 prill 2022 në Puse të Nikës u organizua një kamp me një grup studentësh nga Universiteti i Prishtinës, drejtimi i arkitekturës. Qëllimi i këtij kampi ishte evidentimi dhe digjitalizimi i trashëgimisë kulturore në Puset e Nikës.

Momente nga prezantimi i të dhënave hulumtuese nga YARL-(Youth are the real leaders) punëtori e cila u mbajt më 31 korrik 2022 në Prishtinë. Ekipi hulumtues nga YARL në Puset e Nikës ishte në prillin e vitit 2022 dhe brenda disa muajëve përgatitën një Raport Hulumtues nga Puset e Nikës. Ndër të tjera në këtë Raport Hulumtues, si rekomandim thuhet se „ Përmes restaurimit, konservimit dhe mbrojtjes së trashëgimisë ndërtimore, krijimit të qasjeve, krijimit të mundësive për zhvillimin e turizmit, bujtinave, muzeut, pikave informuese dhe observuese të bëhet ringjallja e kësaj zone... hapësirat pa jetë - t`i gjallërojmë, arkitekturën e vjetër ta modernizojmë dhe pjesët e cop-tuara dhe të dënuara nga arkitektura pa bazë t`i planifikojmë.”

Evidentimi i
dëmeve në zonat
kulturore Letnicë
dhe Puset e Nikës

Në antikë, krahas rrugës Lissus-Theranda-Ulpiana-Vendenis-Naissus që e përshkonte Dardaninë e lashtë, ka funksionuar edhe rruga tjetër jug-veri, e cila kalonte Selanik-Scupi dhe nëpër vendbanimin e Hanit të Elezit vazhdonte në Ulpiana-Vicianium-Municipium dhe vazhdonte më tej në veri dhe, siç thotë arkeologia e shquar Edi Shukriu „ *Pjesë të trasesë rrugore Viciano-Scupi janë gjetur te Hani i Elezit, bashkë me dy miljetregues të kohës së (perandorëve) Hadrianit dhe Antonin Piut*” (Shekulli II plotësimi ynë). Në fshatin Paldenicë, gjatë vitit 1967 u gjet edhe një brezore femrash e punuar me një teknikë nga qelqi, e cila si një relikto me vlerë të veçantë arkeologjike, gjendet edhe në Guidën Arkeologjike të Kosovës. Krahas këtyre gjetjeve „*në kishën e dikurshme të fshatit Dërmjak, në vendin e quajtur Zitina, në lindje të fshatit, është gjetur kryqi i kishës së këtij vendbanimi dhe është dërguar me tren për Beograd. Para disa viteve është gjetur një statujë e një gruaje prej guri me madhësi prej 2 m, që padyshim dëshmon për një vendbanim të vjetër të periudhës romake*”. (Dr.Jusuf Osmani „ Vendbanimet e Kosovës-Kaçaniku” fq. 91)

Kjo pllakë arkeologjike është zbuluar në vitin 1995 nga Zeqir Thaçi, tanimë i ndjerë. Pllaka u zbulua në fshatin Paldenicë në Lagjen e Thaçeve. Pllaka, përkatësisht stella arkeologjike është e vendosur në oborr të shkollës fillore „Kështjella e Diturisë” në fshatin Paldenicë.

Pllaka është e shekullit III të erës sonë dhe si e tillë dëshmon se që në këtë shekull treva e Hanit të Elezit ka qenë e banuar.

Përmbajtjen e pllakës, përkthyer nga arkeologia Elvana Bushi, nga latinishtja në shqip ka këtë përmbajtje:

Markus Julius Fuscus ka vdekur në moshën 75 vjeçare.

Annia Justa ka vdekur në moshën 40 vjeçare.

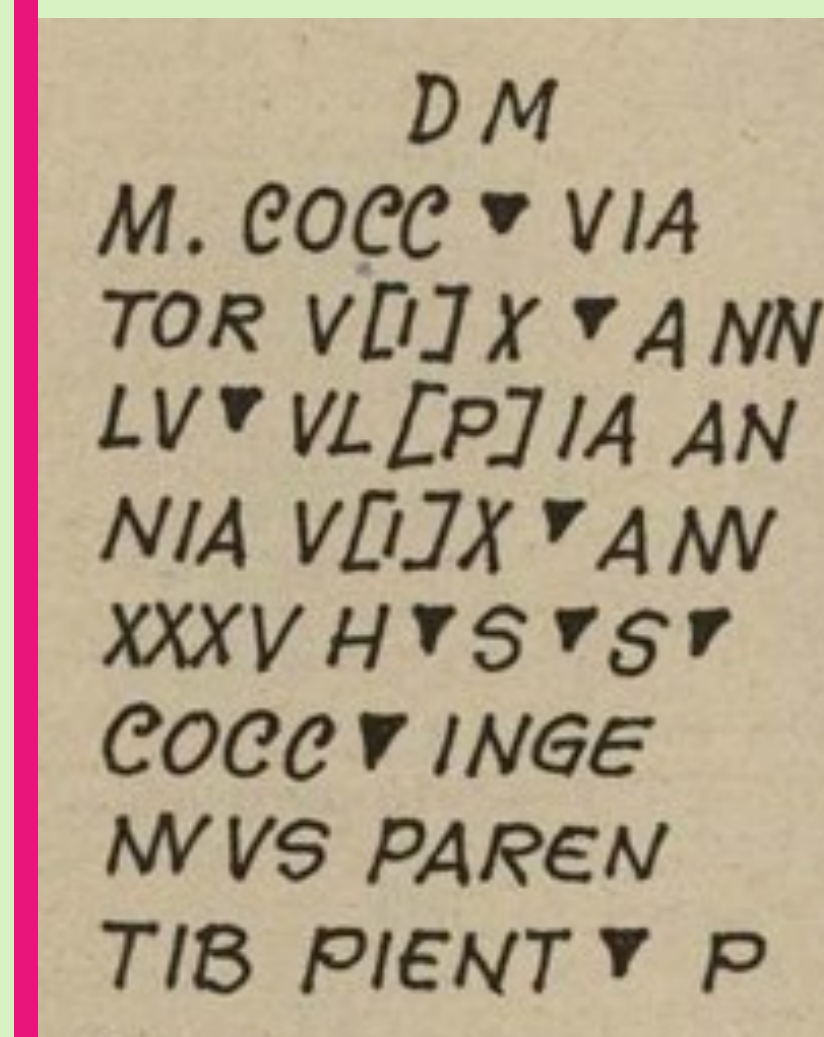
Po ashtu, Valeria Varia e vendosur poshtë, është e varrosur këtu.

Marcus Julius Clemens, i biri, prindërve të merituar u ngrit këtë monument.

Më 6 nëntor 1980, në Kaçanik u gjetë një stellë arkeologjike e cila përkthyer në shqip nga Prof. dr. Zef Mirdita, ka këtë përmbajtje:

Shpirtërave të përmortshëm M. Kocceius Viator që jetoi 55 vjet. Ulpia Annia që jetoi 35 vjet këtu pushojnë. Kokeius Ingenus prindërve të përshpirtësh ua ngrit.

Në vazhdim, Prof.dr. Zef Mirdita, me një shkrim të zgjeruar, trajton kuptimin e kësaj pllake ku ndër tjera thotë se: *edhe vetë emrat janë karakteristike për vendasit, sidomos emri ANNIA që merret prej gjithë linguistëve si emër ilir dhe që në Dardani është mjaft i pranishëm, ndërsa sa i përket kohës, profesor Zef Mirdita thotë se, kjo pllakë është e shekullit II të erës sonë.* (Burimi: Një stellë mbivarrore e zbuluar në Kaçanik, gazeta Rilindja 22 .11. 1980, Prof.dr. Zef Mirdita) Tani krahasojmë stellën në fshatin Paldenicë dhe tjetrën në Kaçanik. Nga të dy stellat arkeologjike është karakteristike emri ANNIA e që sipas profesorit Zef Mirdita është emër ilir.

Ekspionate të gjetura nga Hebib Thaçi në fshatin Paldenicë. Ato u gjetën nga një mihje e rastësishme në arën e tij në vitin 2013. Ekspionatet i ka marr për trajtim të mëtejme Instituti Arkeologjik i Kosovës

Gjatë hulumtimeve në teren, në varret muslimane, përkatësisht në gurët e varreve gjetëm simbolika me interes. Në gdhendje, krahas pamjes diellore, shquhet spiralja koncentrike e cila është gjetur në dy gurë varri, por që ndërlidhen edhe me spiralen koncentrike dekoruese në figurën 3. e cila është gjetur në një varr të krishterë.

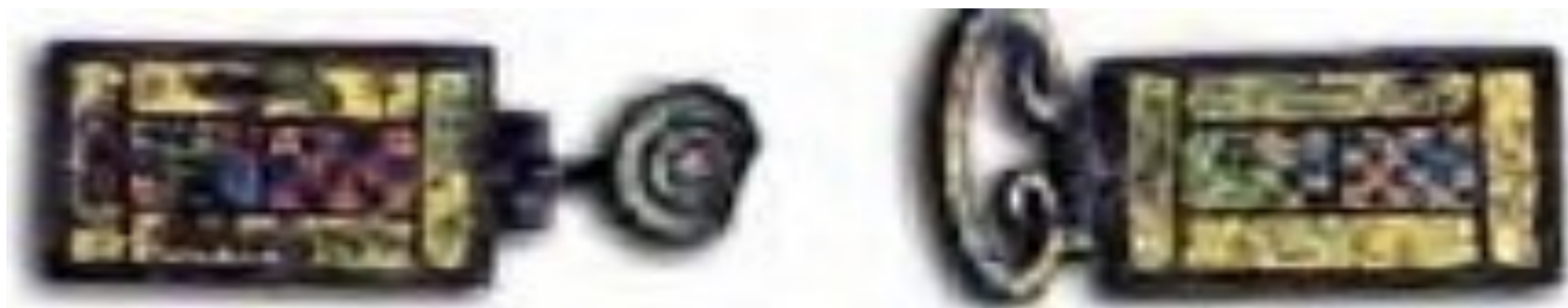
Spiralja koncentrike është një simbolikë e vjetër ilire të cilën e mban si logo edhe Biblioteka Kombëtare e Kosovës.

Në hulumtim të gurmëve iliro-dardane, po në varrezat muslimane të fshatit Paldenicë kemi gjetur të gdhendur figurën e diellit si simbol ilir. Në anën tjetër diellin e gjetëm edhe në Kala të Shkupit i njëjtë me gjetjet në Paldenicë, dallojnë vetëm kahja e thepave. Sipas arkeologut Dedë Palokaj, gdhendjet me thepa majtas janë bërë në kohë lufte, kurse gdhendjet me thepa djathtas janë bërë në kohë paqe.

Gjithashtu një figuracion të gdhendur në gurë, në kohë dhe vende të ndryshme e kemi në fshatin Laç, ndërsa tjetri është gdhendje në gur i Mulla Llahës në Kryenik. Si gdhendja e parë, si e dyta s' kanë të bëjnë me Yllin e Davidit, por me një simbolikë përtej saj, simbolikë kozmologjike të cilën e gjejmë në vende të ndryshme. Heksagrami në gurë në fshatin Laç, nga të dhënat joshqiptare, mendohet të jetë i vitit 1011, ndërsa gdhendja tjetër në Kryenik është e vitit 1770, vit i cili shënon djegëjen e fshatit.

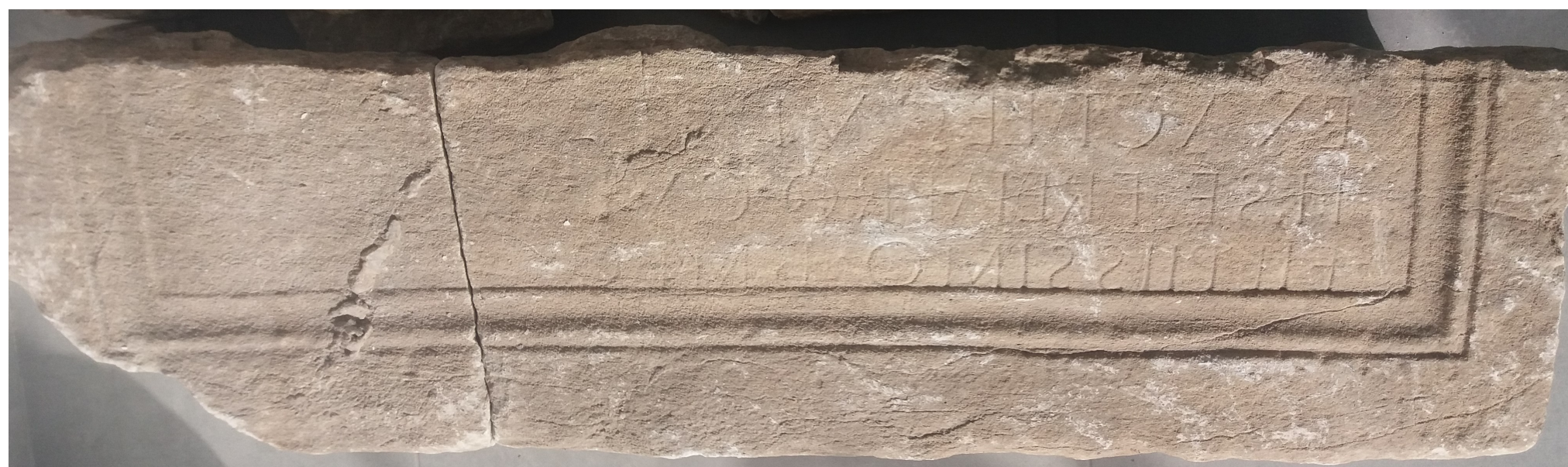
Rrip - brezore, e zbukuruar në teknikën millefiori një teknikë e veçantë e punuar në qelq. Është gjetur në fshatin Paldenicë të Hanit të Elezit në vitin 1967. Është përfshirë në Guidën Arkeologjike të Kosovës.

Gjetje të ndryshme në fshatin Kryenik

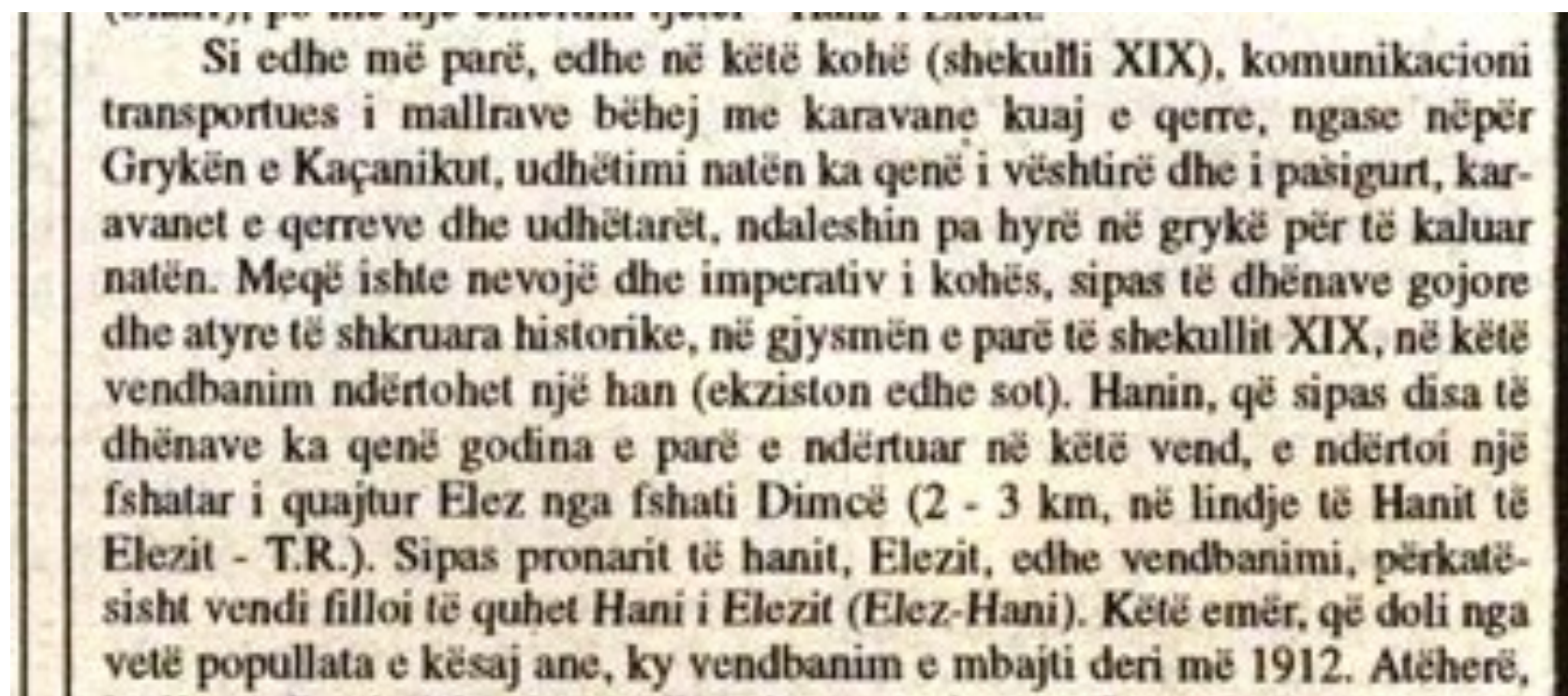
Monedhat janë të kohërave dhe perandorëve të ndryshme dhe janë gjetje rasti. Fotografitë janë huazuar nga Hajrullah Thaçi dhe Ilir Dernjani. Rrypat -brezoret janë marrë nga Guida e Kosovës.

Gur arkeologjik i gjetur te shtëpia e Shaban Rogaqit në Han të Elezit në vitin 2001

Elezi dhe Hani i tij

Faksimil nga shkrimi i Mr. Tefik Raka në gazetën „Bujku” Prishtinë, i datës 10 janar 1996

Mr. Tefik Raka, tanimë dëshmorë i luftës së vitit 1999, historian nga Kaçaniku, nga hulumtimet që i ka bërë ai, konstaton se Hanin e ka themeluar Elezi nga fshati Dimcë i po kësaj qyteze si dhe përcaktoi kohën e emërimit të tij, „*Në gjysmën e parë të shekullit XIX*”. Të njëjtin mendim për Elez Dimcën e ka edhe Engjëll Gjini në shkrimin e tij në revistën *Përparimi* -Prishtinë i vitit 1968 nr. 11-12 i cili i referohet hulumtimeve të Jovan Cvijiqit në vitin 1914.

Duke hulumtuar në trungun e Elez Dimcës (Micit) nga Hani i Elezit, gjetëm se Shaban Mici ka lindur në vitin 1928 dhe vdekur në vitin 2002. Shabani ishte i Nezirit i lindur në vitin 1882 gjithnjë bazuar në librin e të lindurve. Neziri ishte i Arifit dhe duke diferencuar brezin nga brezi me 30 vite, konstatuam se Arifi ka lindur në vitin 1852. Nga Arifi duke zbritur brezin me 30, rezultoi se Elez Dimca ka lindur në vitin 1822. Pra në vijën gjenealogjike të trungut, ekziston Elezi dhe kjo saktësohet nga shumë burime. Në anën tjetër viti i përafërt se kur ka jetuar Elez Dimca i përgjigjet kohës që ka shkruar Mr. Tefik Raka, *gjysma e parë e shekullit XIX e që i bie rreth vitit 1850*.

Duke kërkuar fakte e argumente të tjera rreth këtij konstatimi, rrjedha e hulumtimeve të mëtejme, na solli edhe tek një Elez tjetër, tek Elez Duhani nga Begraca e Kaçanikut dhe Bajram Daci nga Puset e Nikës. Rrjedha e hulumtimit na e vërtetoi se që të tre kanë ushtruar këtë veprimtari. Më saktë kishin hane, e që hani në varësi të natyra e punës quhej edhe tabakhane, ndërsa më vonë edhe bakallhane. Si objekte të gjitha janë tregtare, por nga përmbajtja e punës nuk kanë qenë të gjitha të njëjta.

Në trungun e Elez Duhanit nga Begraca e Kaçanikut gjetëm këto të dhëna; Kemal Abdi(Duhani) është i lindur në Shkup në vitin 1964 dhe autori i *Panoramës* ka zhvilluar bisedë më 20 qershor 2020 i cili tha se Kemali është Zekirijase, Zekirijau i Kemalit, Kemali është i Elezit. Elezi është i lindur në vitin 1870 ose 1880, ndërsa ka vdekur në Shkup në vitin 1943 , në ditën kur evrejtë janë transportuar nga Shkupi prej gjermanëve. Është varrosur në varrezat e Gazibabës në Shkup. Ndërsa Elezi ishte i Abdi Duhanit nga Begraca e Kaçanikut. Pra, edhe në këtë trung saktësohet ekzistimi i Elezit dhe dihet koha e vdekjes së tij.

Është vërtetuar se Elez Duhani nga Begraca e Kaçanikut ishte një tregtar që merrej me tregti të ndryshme dhe është saktësuar se në Han të Elezit ka pasur një Tabakhane.

Nga dëshmitë e mbledhura na bëhet e ditur se në Serbi të Parë (tetor 1912-1915) Fezë Thaçi nga Kryeniku bashkë me Nurë Dibrinin nga fshati Seçishtë, shkojnë në Tabakhanen e Elez Duhanit për të blerë duhan, por vriten nga serbët dhe varrosen në varrezat e fshatit Seçishtë. Se Tabakhanen, Elez Duhani e ka pasur edhe në kohën e Perandorisë Osmane, dëshmohej se pas LDB-së, pushteti komunist jugosllav ka malltretuar djemt e Elez Duhanit duke kërkuar lirat e babait të tyre. Familja e Elez Duhanit në Shkup, nga pushteti komunist jugosllavë trajtohej si familje „kulake” dhe nga presioni, vëllau i Kemajlit, Abdiu shpërngulet në Turqi ku edhe atje vdes, ndërsa Kemajli ndërron mbiemrin në Abdiu.

Duke i krahasur dy Elezat, konstatojmë se Elez Duhani ka pasur Hanin e tij përkatësisht Tabakhanen, por në kohë të më vonëshme dhe këtë do ta vërejmë edhe nga hartat e gjetura që do t`i shpalosim më poshtë.

Personi tjetër që vërtetohet se ka pasur Han, është Bajram Daci, në popull i njohur si Hani i Bajram Dacit nga Puset e Nikës. Në zhargonin popullor, më të vjetrit shpreheshin se në këtë dhomë *koka ftoft si në Hanin e Bajram Dacit*. Kjo shprehje, edhe pse popullore, vërteton ekzistimin e hanit. Vendi i këtij hani ishte në afërsi ku sot është furra e bukës *Drini i Bardhë* por edhe pronat ku ishte hani, janë prona të familjes Daci. Në anën tjetër, Bajram Daci së bashku me Imer Dacin njiheshin edhe si tregtarë të mëdhenjë, andaj edhe hani ishte një objekt i nevojshëm si bujtinë, por edhe si objekt tregëtie e mbi të gjitha i duhanit i cili transportohej për Selanik. Se a është e mundur që Elez Dimca të ketë bashkëpunuar me Bajram Dacin brenda një hani, në këtë nuk mund ta vërtetojmë, por që hani ishte i Elezit si pronar që nga fillet e tij, kjo tanimë vërtetohet nga vetë emërtimi.

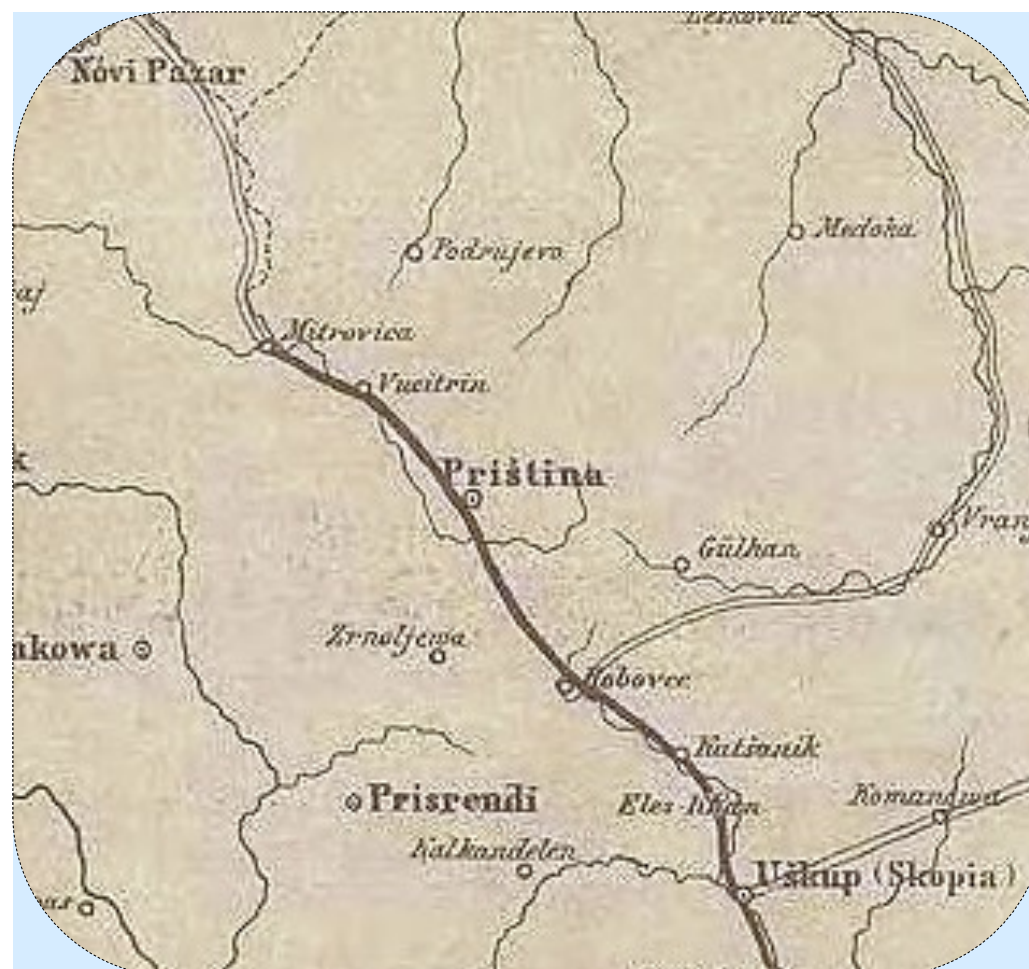
Hartat hekurudhore austro-hungareze si argumente shkencore

Në vitin 2020 duke hulumtuar hartat hekurudhore austro-hungareze gjetëm se Theodor von Bomsdorf në vitin 1875, e evidenton në hartë Hanin e Elezit në formën Elez Han, Ky evidentim bëhet një vit pasiqë inaugurohet hekurudha. Pra, Bomsdorf e konkretizon se Hani ishte i Elezit dhe ky fakt spastron idetë tjera. Në rrjedh të hulumtimeve, në vitin 2024, prof. Naim Vlasi, gjeograf, gjeti të dhëna po nga hartat hekurudhore. se albanologu gjerman Johann Georg Hahn, Hanin e Elezit e evidenton në hartë në vitin 1867, duke u mbështetur në hulumtimet që ka bërë nga lumi Drin deri në Vardar në vitin 1858.

Pra, kjo e dhënë tjetër faktike e albanologut gjerman Johan Hahn, sqaron se gjatë hulumtimeve të tij ka ekzistuar hani dhe ai ishte i Elezit, pra nënkuptohet i Elez Dimcës, sepse Elez Duhani me prejardhje nga Begraca e Kaçanikut as që ka qenë i lindur në atë kohë.

Nga këto të dhëna, konstatojmë se teza e Mr. Tefik Raka se Hanin e ka themeluar Elez Dimca u përgjigjet këtyre të dhënave.

Në anën tjetër, etnografi gjerman Ami Boue (1794-1881) duke kaluar nëpër vendet e Ballkanit, kalon edhe nëpër Kaçanik në drejtim të Shkupit. Ai përmend se ka pirë ujë te Uji i Thartë, por nuk e përmend Hanin askund. Gjithë këtë udhëpërshkrim Ami Boue e boton në librin e tij në vitin 1840. Nga këto të dhëna kuptojmë se në vitin 1840, Hani nuk ka ekzistuar dhe atë duhet kërkuar në mes të viteve 1840–1858,

Hartë e vitit 1875 e autorit austriak Theodor Bamsdorf ku Hani i Elezit evidentohet një vit pasi hapet hekurudha Selanik—Mitrovicë, në formën Elez Han

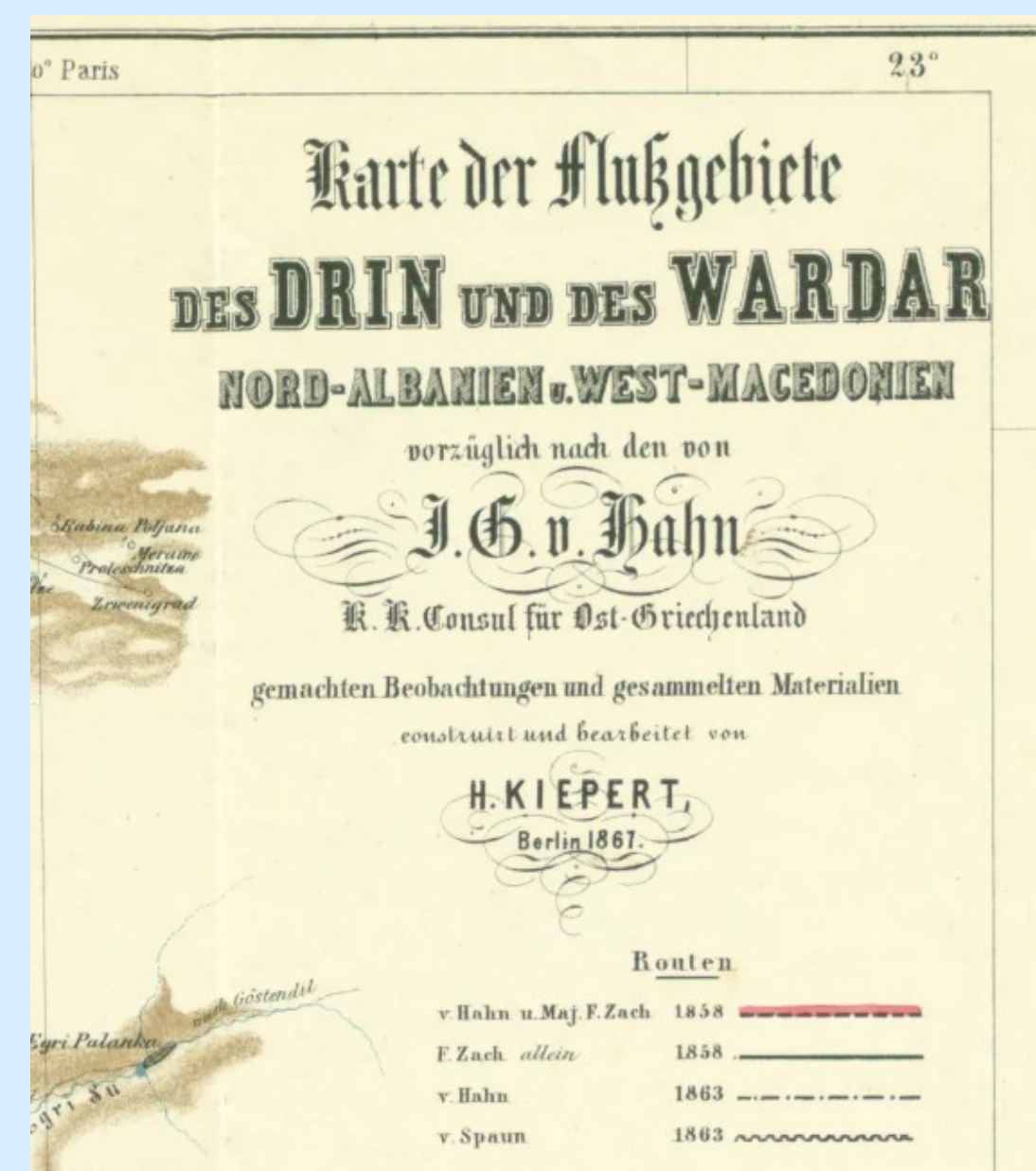

Hartë e vitit 1867 nga albanologu gjerman Johann Georg Hahn ku evidentohet Hani i Eleziti, në formën Elez H

Johann Georg Hahn për kontributin që ka dhënë në albanologjinë shqiptare, njihet edhe si themeluesi i albanologjisë. Ai ka shërbyer edhe si diplomat austriak.

Ka botuar librin „Studime albanologjike”

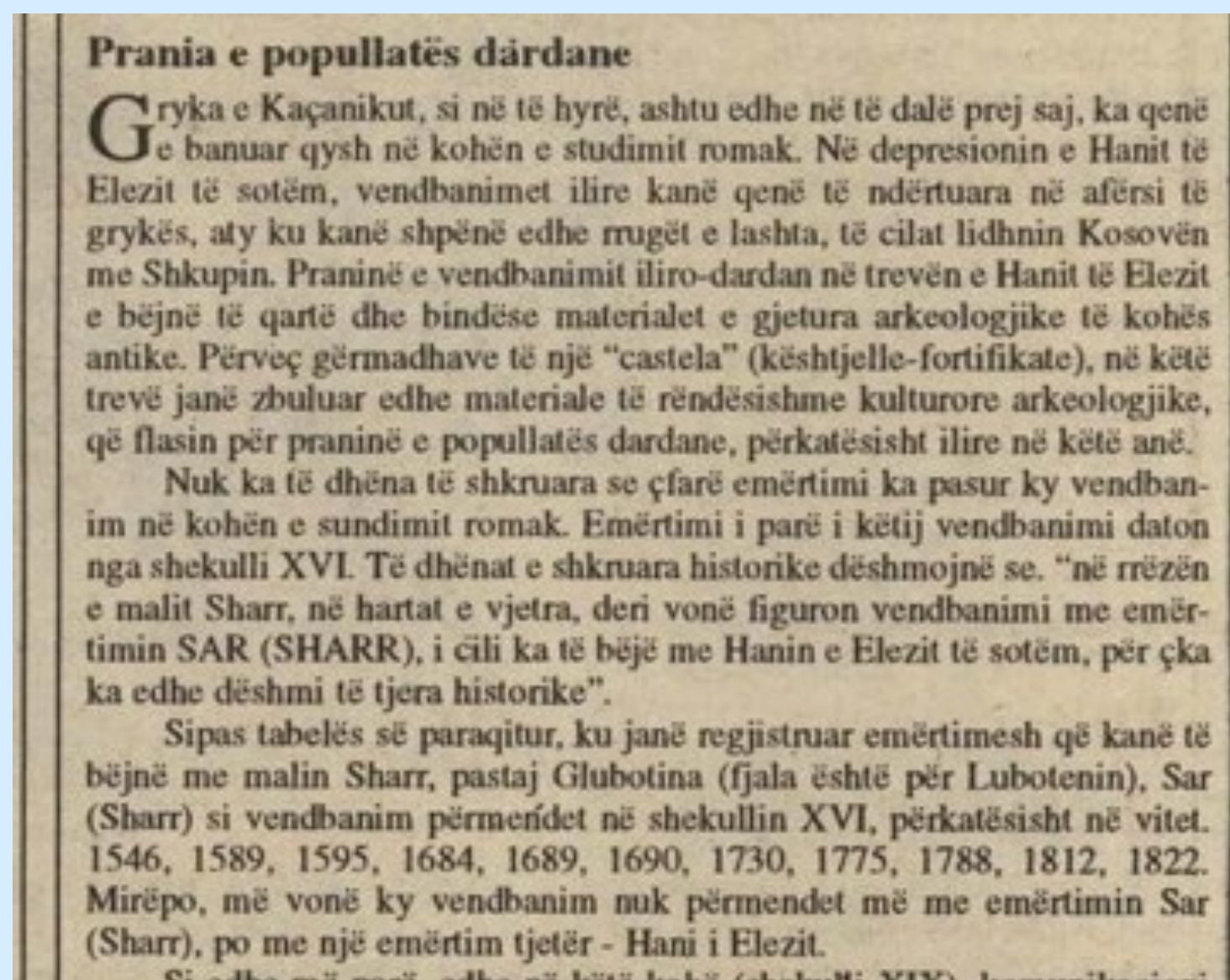
Po si quhej treva e Hanit të Elezit para se të ngritej hani ?

Treva e Hanit të Elezit, se është një trevë e Dardanisë e rrjedhimisht e Ilirisë, dëshmohet nga artefaktet e gjetura nëpër vite, qoftë në fshatin Dimcë, Kryenik, Han të Elezit e Paldenicë. Dy kalatë ekzistuese, por të pahulumtuara si dhe relikte të ndryshme në gjetje rasti e mbi të gjitha spiralja koncentrike si dhe mikrotoponimet e antroponimet, dëshmojnë vijën e lashtë iliro-dardano-shqiptare.

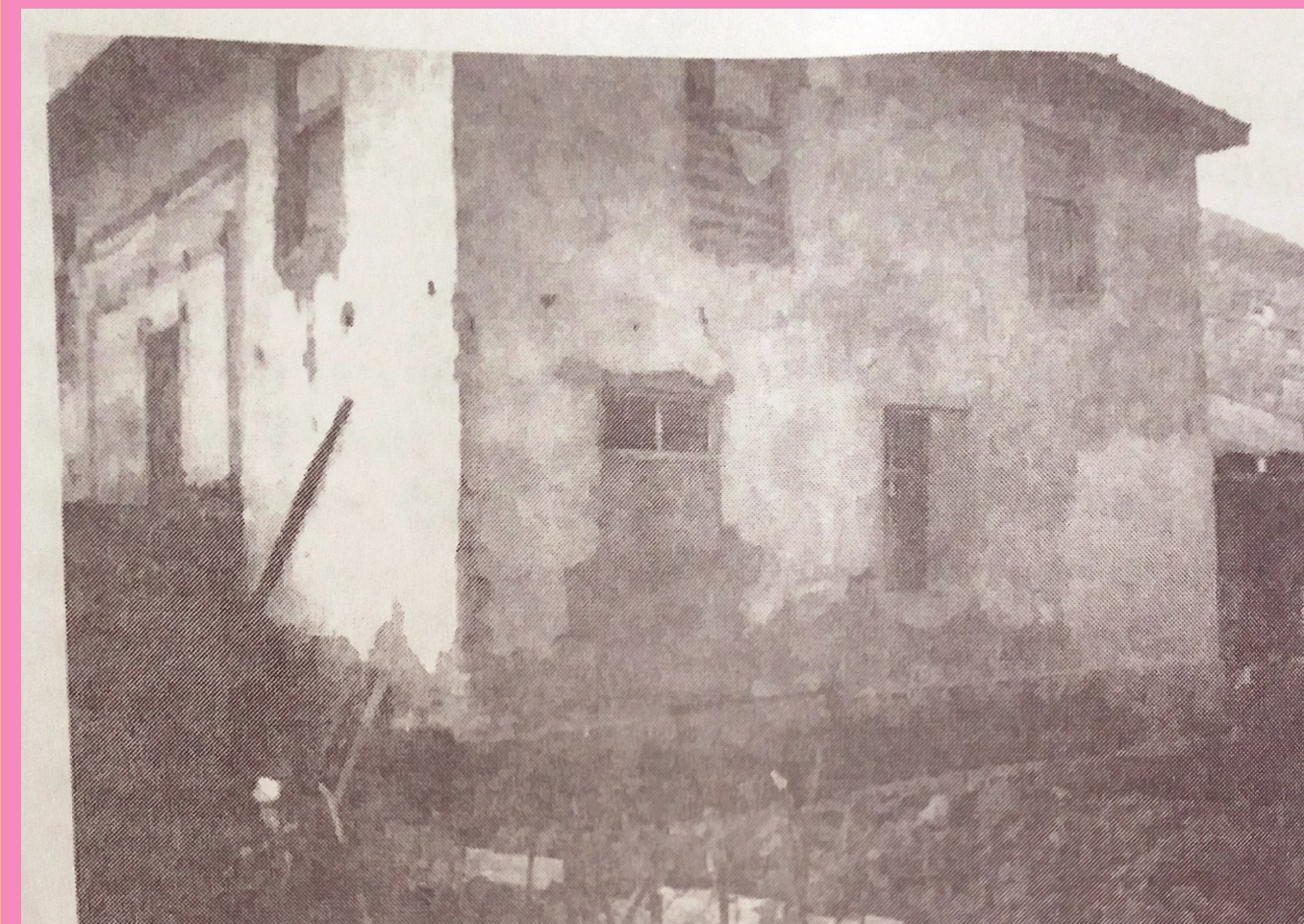
Në rrjedhë të këtij hulumtimi, sërish jemi konsultuar me hulumtimet shkencore të Mr. Tefik Raka (historian) nga Kaçaniku i cili po në shkrimin e botuar në „Bujku” të datës 10 janar 1996, shkruan se:

Nuk ka të dhëna të shkruara se çfarë emërtimi ka pasur ky vendbanim në kohën e sundimit romak. Emërtimi i parë i këtij vendbanimi daton nga shekulli XVI. Të dhënat e shkruara historike dëshmojnë se në rrëzën e malit Sharr, në hartat e vjetra, deri vonë figuron vendbanimi me emërtimin SAR (SHARR) i cili ka të bëjë me Hanin e Elezit të sotëm, për çka ka edhe dëshmi të tjera historike, shkruan Mr. Tefik Raka.

Në vazhdim, ai thotë se *Sar (Sharr) si vendbanim përmendet në shekullin XVI , përkatësisht në vitet 1546, 1595, 1684, 1689, 1730, 1775, 1788, 1812, 1822. Mirëpo, më vonë ky vendbanim nuk përmendet më me emërtimin Sar(Sharr) po me një emër tjetër– Hani i Elezit(Elez Han plotësim. Sh.Ç)*

Faksimil nga shkrimi i Mr. Tefik Raka, botuar në gazetën ditore „Bujku” të 10 janarit 1996, Prishtinë

Objekti i parë komunal

Ndërtimi këtij objekti daton viteve të tridhjeta të shekullit XX . E ka ndërtuar Mulla Llaha nga Kryeniku. Lokacioni i tij ka qenë pas QKMF-së së sotme. Ka shërbyer si objekt komunal deri në vitin 1960. Pas reformave administrative të komunave, Hanit të Elezit i merret statusi i komunës dhe i bartet në Kaçanik. Pas këtij ndryshimi, ky objekt shndërrohet në objekt të Bashkësisë Lokale ku merreshin vetëm certifikatat e lindjes dhe bëheshin kurorizimet, ndërsa veprimtaritë tjera duhej që qytetarët e kësaj treve t`i kryenin në Kaçanik. Këtë status Hani i Elezit e kishte deri më 22 shtator 2005, ku u formua Pilot Njësia Komunale e Hanit të Elezit si rezultat i decentralizimit të komunave.

Brenda këtij objekti, zyra e ofiqarisë ka vepruar deri në vitin 1989, dhe meqë objekti pothuajse po rrënohej, zyra e ofiqarisë u vendos në një barakë afër Ndërtesës së të Vetmuarve dhe aty kryheshin shërbimet deri në çlirimin e Kosovës në qershorin e vitit 1999.

Kurse objekti i sotëm komunal është ndërtuar viteve të 60-ta të shekullit XX. Një kohë të gjatë ishte një ngrehinë e ndërtuar me tulla. Më pastaj u rregullua dhe u përdor për administratën e fabrikës së çimentos „Sharr” deri me përfundim të luftës. Pas lufte ka shërbyer edhe si objekt i TMK-së, ndërsa nga shtatori 2005 objekt komunal.

Autori i librit në mes të dy mjeshtërve: në të majtë Jakup Kaloshi (1941) nga fshati Guranë, drugdhendës i njohur, i cili në fillim të zanatit të tij të viteve të 60-ta ka punuar kaca, pastaj ka punuar në farkatari ku ka ndërtuar qerre me katër rrota, pastaj nallban. Një kohë të gjatë është marrë me zdrukhtari. Në Guranë, me të madhe është përdorur edhe dëllinja nga e cila është prodhuar qymyri. Në të njejtin fshat është prodhuar edhe qeramika dhe tulla, ndërsa pluhuri i gur strallit (gurit gac) është përdorur për zënien e vrimave të kusiave të ndryshme. Pjesët e furrës së farkatarit janë: furra, farka, oxhaku, kulla, çekani, darat për mbajtjen e hekurit, gërshërët, daltat për shpime, dalta për prerje dhe mjete tjera ndihmëse.

Në anën tjetër të fotografisë kemi Haki Thaçin me plis të bardhë, i cili ka lindur në Kryenik në vitin 1937, ndërsa ka vdekur në fshatin Paldenicë në vitin 2019. Ishte njeri i gjatë dhe i fuqishëm. Pothuajse në çdo dasëm merrte pjesë. Ishte kampion në hedhjen (largqitjen) e gurit nëpër dasma.

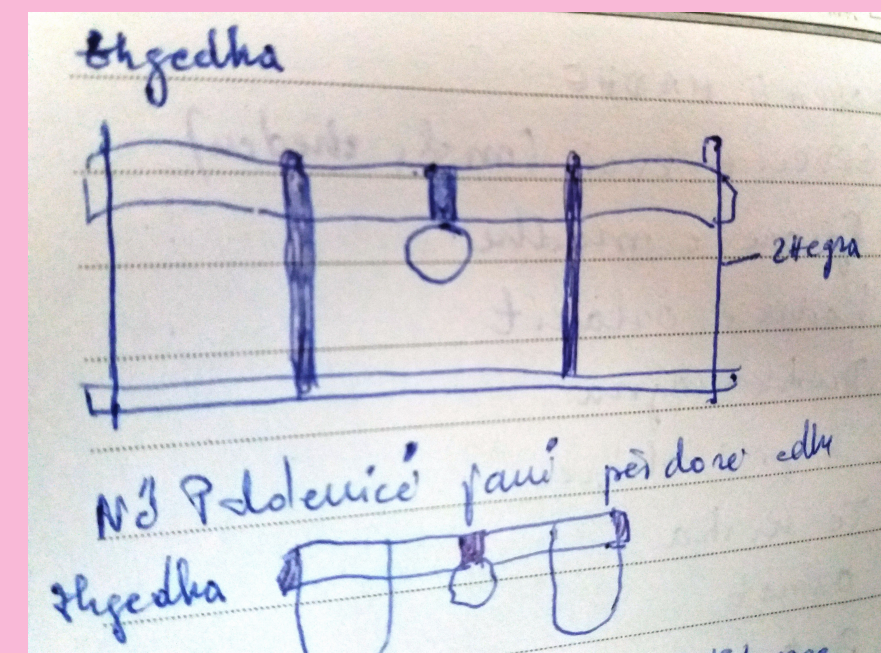
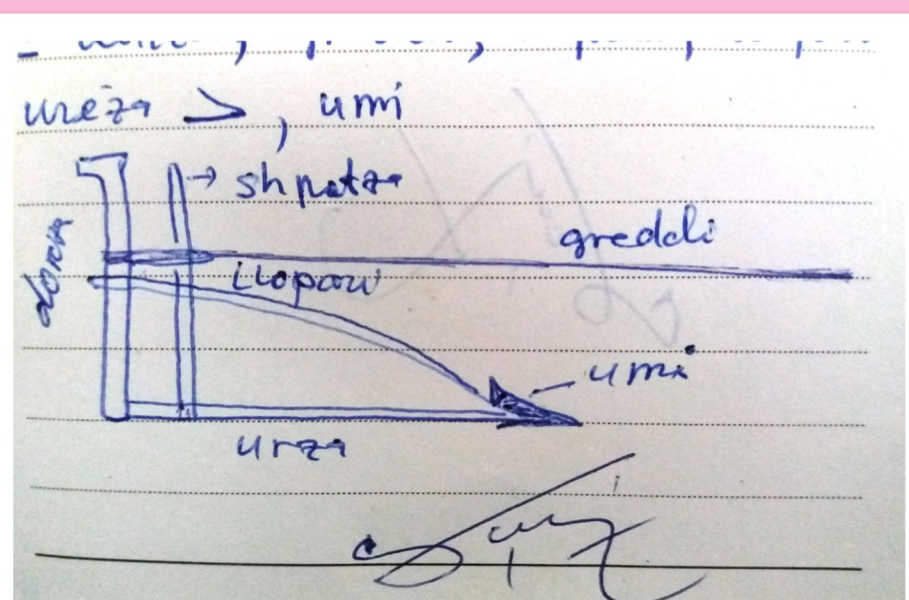
Motiv: Tefik Dernjani (1900—1984)

Çdo herë ecte i veshur me tirqi. Ka mbajtur rendin në oda. Ndëshkoheshe keq nëse nuk e mbaje këmbëkryqin. Shalonte kalin edhe në formë sportive duke i kaluar pengesat e vendosura.

Edhe drujt „flasin”

*DISA SKICA TË AUTORIT NGA
HULUMTIMI NË TEREN*

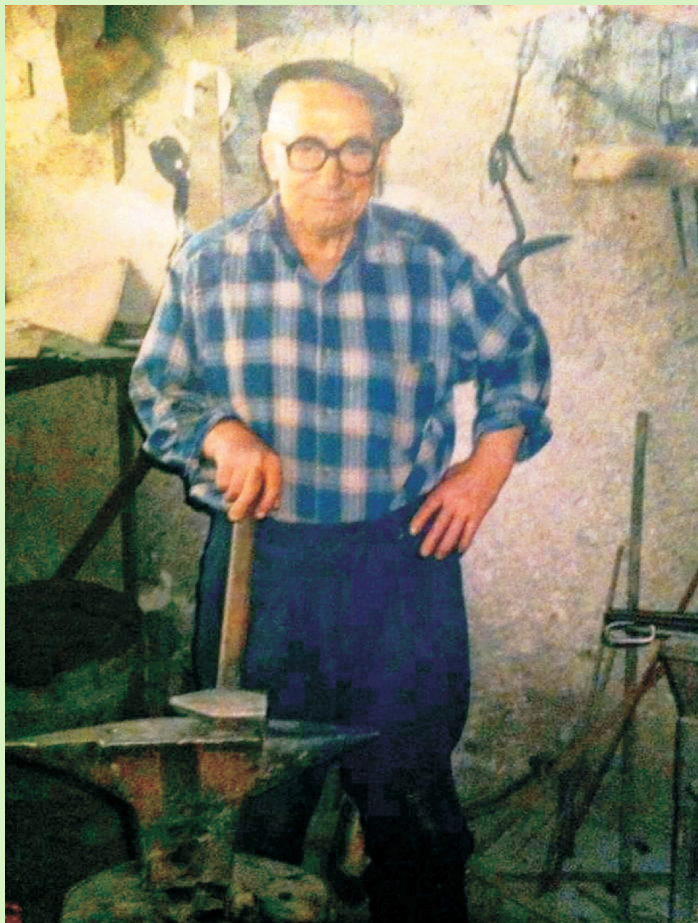

Farkataria

Në trevën e Hanit të Elezit, ishte e zhvilluar edhe farkataria. Kjo paraqitej si nevojë për prodhimin e mjeteve të punës si: plori, sëpata, kazma, kmesa, draprij, turrjela, hekxa, çekanë, dalta, patkonjë, gozhda, qerre..., të gjitha këto produkte të hekurit i cili para se të formësohej, nxehej në furrën e farkëtarit dhe prodhohej mjeti i kërkuar.

Gjurmët e farkatarisë i kemi ende të „gjalla” edhe sot. Farkatarët përmenden edhe në kohën e mesjetës në defterët turk si në Kryenik në formën Nikolla i biri i farkëtarit. Farkataria ka qenë e zhvilluar në fshatin Guranë, në Han të Elezit dhe në fshatin Paldenicë.

Skender Çuni i vetmi farkatar që ushtron zejën e tij edhe sot

Farkataria e Sabit Bushit në Han të Elezit e viteve të 80-ta të shekullit XX

Ramadan Burrniku nga Kaçaniku ishte mjeshtër i njohur i farkatarisë. Nga dora e tij, janë farkuar e ndërtuar jo vetëm vegla pune, por edhe qerre të hekurit. Një kohë të gjatë ka vepruar në Han të Elezit i dashur dhe i nderuar nga të gjithë.

Pos Ramadan Burrnikut, si mjeshtër të farkatarisë janë të njohur edhe Jakup Kaloshi, Sabit Bushi dhe Saqip Dernjani. Tani farkatarinë në Han të Elezit e ushtron vetëm Skender Çuni, zanatë të cilin e ka trashëguar nga babai i tij Elmazi.

Mjete farkatarie

Saqip Dernjani nga fshati Paldenicë, tanimë i ndjerë, ishte mjeshtri tjetër i farkatarisë. Krahas farkatarisë, Saqipi ishte edhe mbathtar (nallban) i kuajve dhe i qeve. Në të kaluarën këto zanate ishin shumë të kërkuara, ndërsa tanimë janë zhdukur.

Në afërsi të gjelltores Expres në Han të Elezit, ka ekzistuar Nallbanhanja e Shaban Nallbanit (Berishës) nga Hani i Elezit. Saqip Dernjani në këtë Nallbanhane ka marrë zanatin e tij.

Oxhaku

Kaluar kam shumë dekada
Shekuj me mandata
Gjithmonë i pari jam zgjuar
I fundit, fikur jam në shtrëngata.

Shtëpisë ia kam nxjerrë helmin
Miqëve u kam dhënë ngrohtësi
Në oda kur kuvendohej vendçe
Për atdhe e për liri.

Përjetuar kam shumë ngjarje
Kohëra të sërta me pushtues
Këndej thyer kanë qafën
Bisha të malit : çakoj e harbutë.

Luftën për bukën e gojës
Karagjorgj e Rankoviq
Oh, sa trimave u kam shkrirë akullin
E kurrë, njerzëve të ligj!

Tymnajën ia mora flakës
Ia dhash ta bartë era
Edhe kur dimri shkonte furtunë
E me padurim pritej pranvera.

Çlirimtarëve u kam shërbyer
Nxirë e thirrmosur jam vetë
Prushin në vatër ua kam ndezur
Plisbardh kam rritur, të etur për jetë.

Sot vijnë më vizitojnë
Poet, arkitekt e arkeolog
Pushkë as top kurr nuk më shembën
Andaj, krenar qëndroj dhe sot.

Gaziqja

E vogël jam
Por ndriçoj shumë
Natës i jap dritë
Gaziqe më quajnë.

Shumë duar gratçore
Më dhezën që t' u bëj dritë
Kur gatuanin bukënoren
E ngopeshin fëmijë.

Kur të zotin e shtëpisë
E ndjekte serbo OZNA
Bashkë u fshehëm në shpellë
Të ndritej strehimorja.

Pak pa ardhur pranvera
Keqas u rrethua shpella
Tym e flakë mori bjeshka
Pa të zotin mbeta.

Kaluan shumë dekada
Kaluan plotë mizori
Më gjeti përkaj shkëmbit
Ndriçuesi i historisë.

Tani jetoj në qytet
Në muzeun e lavdisë
Afër kam manzerin
Dhe bustin e zotit të shtëpisë.

Pranga

Kjo prangë e vjetër me zjarr farkuar
Një qëllim kishte ndër mote:
Të bëj zap shqipen në këtë dhe,
T' i bie mohit tokës arbërore.

T' ia lidhë këmbët e shtrëngoju duart
T' harroj gjakun, gjenezën e vet
Endacak të mbetet mbi tokë
Pa atdhe, si zog pa fletë.

Një palë pranga u gjetën nën dhe
Thellësia e tokës, ruajtur i kish
Ta dijnë brezat që sot gëzojnë
Nëpër pranga, liria rrugën nisë.

Relikt

Një relik e nxori toka,
Histori e të parëve tanë;
Një stellë guri jo e vogël
Nga lashtësia na e sjell një të dhënë.

Pllakë e vjetër, stellë e lashtë
Shpirt dardan i gdhendur në gur
Një copë diell e një hardhi rrushi
Një gjarpër shtëpie Ilyrios.

Pllakë lashtësie ilirike
Që na flet me thellësi shekujsh
Krenarisht sot mbi tokë harliset
Si një mbretëreshë e vjetër.

Lidhë dy kohëra, lidhë dy epoka
Që kuvendojnë me njëra tjetrën
Në ballë të muzeut zë vend koha
Si papirus kjo stellë e vjetër.

TRASHËGIMIA KULTURORE NË VARGJE

Luga

Nga druri më gdhendën
Formë më dhanë mjeshtrit
S' ka sofër që s' ka lugë
Mirë e di se ç' ka në fund, vekshi.

Kam mbledhur tlyen në çdo fti
Kam mbledhur mazën në çdo kusi
Hy e dal në gojë të malsorit
Në gojë të bariut e të punëtorit.

Shoqen time e shndërruan në metal
Por unë mbeta lugë nga druri
Jam e vjetër shumë e lashtë
Nga ky vend nuk lëkundim.

Parmenda

Kush më pagëzoi me këtë emër
Unë këtë nuk mund ta di
E para jam që kam çarë tokën
Mbjella grurin si flori.

Me përdhec e me plor
Thërmoja dheun e këtij atdheu
Me buk misri rrita burra
Që i dolën zot këtij vendi.

Më nderoi bujku në arë
Sepse dinte rëndësinë që kisha
Me shekuj isha krah i punës
Lëvroja tokën e farën mbillja.

Kaluan kohëra e kaluan shekuj
Vendin tim zuri traktori
Në muze më lëshuan vendin
Jam BAR/ ME/NDA e fshatarit.

Tërplota

Mjeshtërit më ndërtuan nga druri
Dhe më dhanë një detyrë
Që ta hedhja në lamë grurin
E të bëhej më vonë miell.

Hedhja grurin lartë në erë
Ndaja bykun nga gruri ar
Muaji korrik ishte i imi
Shumë e njohur ndër fshatarë.

E Tëra +Plot mbushur me drith
Nga koha më mbet vetëm emri
Tani jam relikti bujqësor
Në muze më kanë ndarë vendin.

Xhaketa

E ruaj xhaketen e nënës
Thurur që në kohë të krajlit
Atëherë kur erdh nuse
Hipur mbi shpinë të kalit.

Bashkë me xhaketen
Ruaj çarçafin thur në lin
Arkat plotë pajë
Jana e qilim.

Kaluar kanë shumë dekada
Dhe nëna është në përjetësi
Por xhaketa dhe paja tjetër
Mbeten relikte në histori.

Çerepi

Prejardhjen e kam
Nga dheu i këtij trolli
Tharë pak nga dielli
Pjekur shumë nga zjarri.

U poqa e u dogja
Bashkë me misërnikën
Shqipeve të këtij vendi
Ua kam zgjatur jetën.

Sa shumë gra sojnikë
Në besë më linin bukën
Mbuluar me hi e gaca
Kurr nuk jam përkulur.

Sa rëndë e ndjeja vehten
Kur s' kisha bukë për të pjekur
Kur njerëzit bienin të flinin
E gjumi u kishte tretur.

Sot më nderojnë në muze
Për punën nëpër shekuj
Çerep, ma thonë emrin
Nuk e ndërroj me ndonjë tjetër.

Vorba

Nga dheu kam prejardhjen
Pjekur në flakë të vatrës
Kam zier fasulen e fshatarit
Kokërrbardhën, bathën.

Kam mbajtur dhe kosin
Argatisë i kam shërbyer në ara
Mbi supë më ka mbajtur e zoja e shtëpisë
E tokës gratçore i hidhnin farën.

Koha transformoi shumëçka
Por unë mbeta sërish veksh
Në muze ma kanë lënë vendin
Dhe e tillë dua të mbesë!

Sofra

Buk e krip e zemër
Për mikun shtrova
Verë e dimër, në çdo kohë
Unë mikëpritsja, Sofra.

Rreth meje u ulën
Mentarë e burra të fisit
Prejardhjen e kam
Nga trungu i lisit.

Krahas copës së bukës
Shtrova dhe histori
Isha log i burrave
Për të shtrenjtën Shqipëri.

Patkoi

Kur Gjer Elez Aliu trim
Vendosi Bajlozit t' i del në mejdan
Mbathi kalin me patkua
Mori shpatë e jatagan.

Me thumb të fortë prej çeliku
Mbathi kalin, Nallban Nuni
Këtë luftë të madhe duhet fituar
Bajlozit të Zi t' i vie fundi.

U ngjita fort në thundrën e kalit
Me nëntë plagë të bartë Gjergjin trim
Jam pjesë pune, jam pjesë lufte
Tani reliket në vendin tim.

Magjja

Emri im është Magje
E mbaj miellin për jetë
Jetoj në mesin e njerëzve
Sinonim i bukës jam vet.

Rritur e plakur në çdo shtëpi
Më kanë nderuar burra, gra e fëmijë
Kur jam plotë, njerëzit gëzohen
Shpesh ka ndodhur edhe të pikëllohen.

Sot i takoj historisë
Vendin e tim e zuri furra
Bashkë me Sitën nëpër shekuj
Kam mbajtur trima e rritur burra.

Okarinat ilire, gdhendur nga Sejdi Dernjani

Qilim i punuar në vek me simbolika të ndryshme kombëtare

Qilimi

Thurur jam nga leshi i deles
Ngjyrat i mora nga rrënjët bimore
Kam mbuluar odën n' kulla e shtëpi
Rrahur në vek nga duart gratçore.

Mbi mua janë ulur burra kuvendarë
Këmbëkryq thurnin historinë
Kënduar kanë me lahutë
Këngë Rugove, Plavën e Gusinë.

Qendisur më kanë me florë arbënore
Dhe shqiponjën dykrenare
Kam mbështjellë pajën bashkë me nuse
N' dasmat tona stërgjyshore.

Ndryshuan kohërat mbeta një relik
M' kanë vendosur në muze të etnologjisë
Krenohem që koha më dha vend
Tani i takoj historisë.

Treva e Hanit të Elezit, është e pasur me relikte të trashëgimisë kulturore të fushave të ndryshme. Pavarësisht se gjatë kohërave, duke përfshirë në këtë mes edhe luftën e vitit 1998/1999 dhe dëbimin masovik të popullatës shqiptare, ku u shkatërruan shumë gjëra, arritëm që të identifikojmë eksponate të fushave të ndryshme dhe krahas fotografimit, disa prej tyre edhe i shndërruam në vargje që brezat e rinjë të kuptojnë më lehtë funksionin që kishin këto relikte nëpër kohëra të ndryshme.

TRASHËGIMIA KULTURORE NË VARGJE

Lahuta

Lënda ime është druri
Me gdhendje të lehtë
Një copë lëkurë e regjur
Ca fije floku, tel.

Jam shoqërues i malësorit
Nëpër oda burrash
Kur ia thonin këngës
Për Bilikbash Mujën.

Për Halil Garrinë
Gjergj Elez Aliun
Zë e tel dridheshin
Kur këndonim trimërinë.

Në prehërin e rapsodit
I këndonim gëzimit
Këtij vendi të stërlashtë
Fushës, malit, vrrinit.

Krenarisht në kokë
Mbaj dhe Përkrenaren
Në mes burrash e kam vendin
Jehonë i jap këngës.

Sillet boshti, sillet

Sillet boshti, sillet
Sillet përkrah furkës
Tjerr leshin e deles
Dredh perin për gunën.

Tjerrin bashkë me furkën
Thurin tirqi e xhurdi
Jana e qilima...
Për të bukurën Arbëri.

Sillet boshti, sillet
Bashkë me atë edhe jeta
Këmisha e xhamadana
Kallci e jeleka.

Nga boshti u tjerr:
Xhamadani i Mic Sokolit
Plisi i Shotë Galicës
Brezi i Sylejman Vokshit.

Në njërën anë furka
Në anën tjetër boshti
Veshur kanë shqipet e këtij vendi
Plisbardhët e këtij trolli.

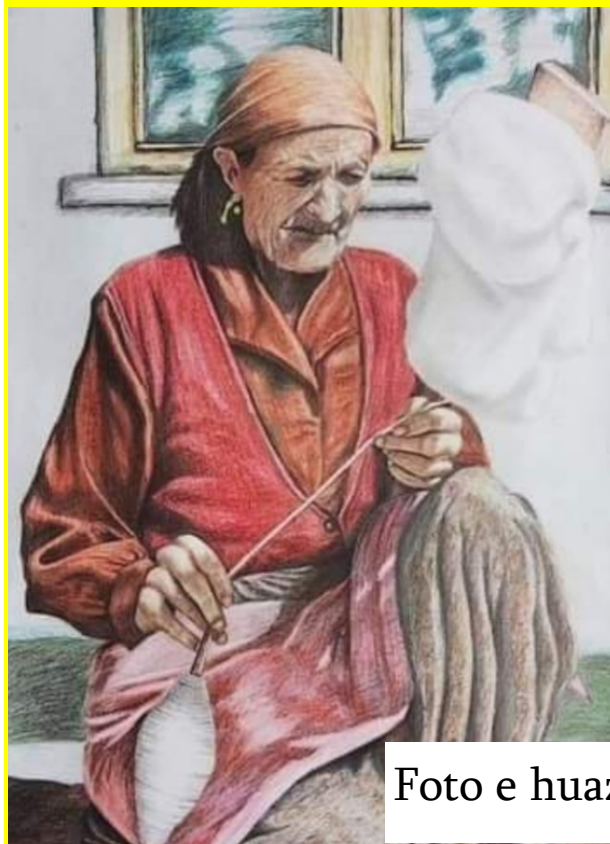

Foto e huazuar

Era e Dushkut

Fryen Era e Dushkut
Bie mbi lisat e malit
Plandos gjethet e thara
Që murlani nuk i flaku.

Fryen Era e Dushkut
Si një ciklon deti
Zhvesh gjethet e zverdhura
Të gëlojnë të rejat.

Kështu nga zanafilla
E reja në luftë me të vjetrën
Fryti e zhduk lulen
Shakullojnë njëra tjetrën.

Rrota

Sa e vjetër jam
Askush s' din ta thotë
Por vlerë kam shumë
Këtë e shihni dhe sot.

Linda nga nevoja
Shumë punë lehtësova
Jetova nëpër shekuj
Ndër shoqet më e zonja.

Fillimisht nga druri
Rrotulloja vehten
Mbi shpinë bartja peshën
Nga një vend në tjetrin.

Bëra revolucion
Pastaj u industrializova
Puna ime shihet kudo
Emrin ma thonë: Rrota.

Rrota rrotullohet
Jeta ecë përpara
Nëse s' do të ishte
Varrë do na bëhej qafa.

Tulla

Nga dheu kam gjenezën
Tharë nën rreze dielli
Formën ma dhanë mjeshtrit
Në flakë zjarri, pjekur.

Nuk di sa e vjetër jam
Linda që me shtëpinë
Kur ngritja muret
Që ftohtë të mos kenë fëmijë.

Nga një tullë në tjetrën
Murin lartoja
Të ngrohtë e bëja vatrën
E nxehtësi dhuroja.

Ende gjallëroj mbi tokë
Por më të vjetrat janë në thellësi
Arkeologët më zbulojnë
Në muze më thurin historinë.

Her me gurë e her me tullë
Ku ta di sa foleja ndërtova
Brenda mureve gëzime shfaqja
Mbi të gjitha kur shtrohej sofa.

SHKOLLA MUZE NË KRYENIK

Shkolla e vjetër në Kryenik,

Xhamia në fshatin Kryenik

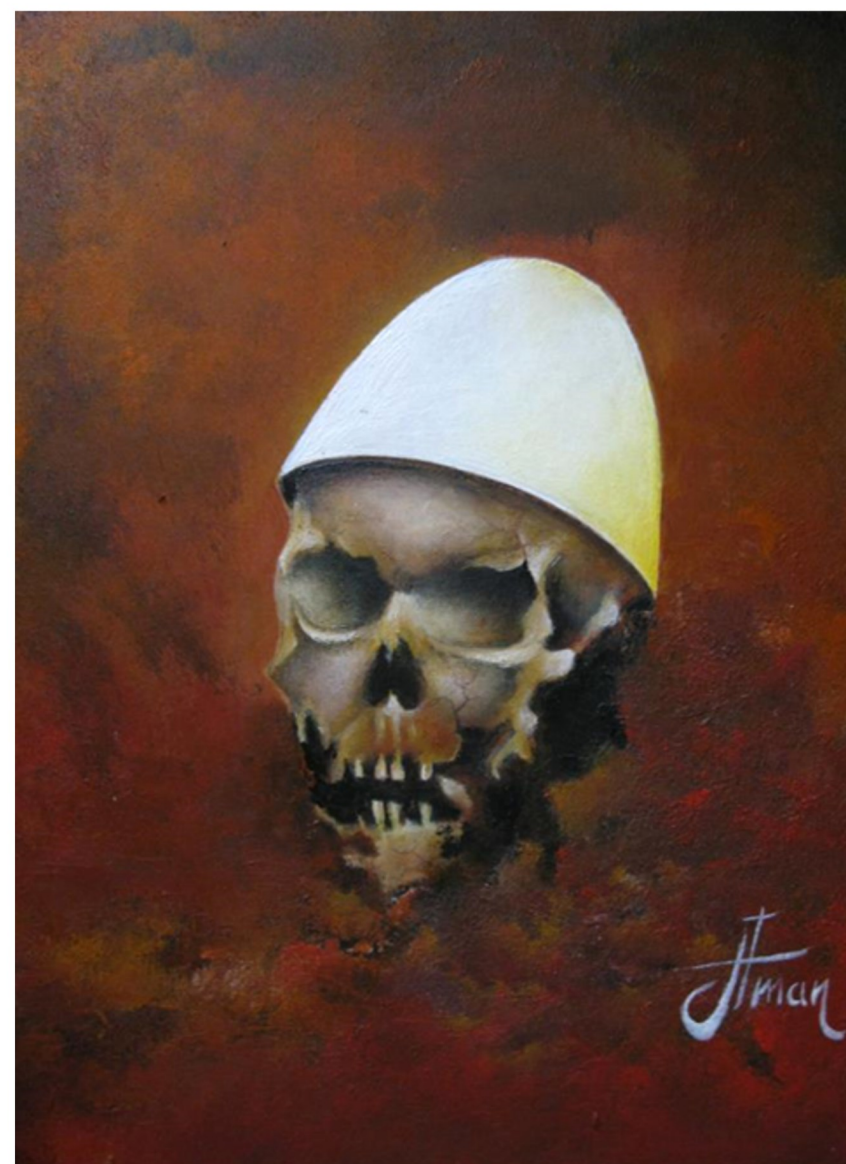
Në vitin 2021, në njëzetvjetorin e rënies, në nderim të mësuesit Ilaz Thaçi, shkolla ku punoi dhe u vra ai, u shpall Shkollë Muze. Krahas kësaj, kjo shkollë tanimë është edhe Objekt i Trashëgimisë Kulturore.

Po cili është historiku i këtij objekti që u shpall muze?

Tanimë dihet se xhamia e fshatit Kryenik është më e vjetra ndër xhamitë e tjera të trevës së Hanit të Elezit. Ajo është ndërtuar rreth vitit 1690, atëherë kur edhe u bë rindërtimi i shtëpive të djegura të këtij fshati nga lufta turko-austriake të kohës së Pjetër Bogdanit.

Xhamia e Kryenikut, në afërsi të saj ka pasur edhe objektin e mejtepit në të cilin pas Luftës së Dytë Botërore është zhvilluar mësimi shqip. Në mejtepin e xhamisë, në kurse për zhdukjen e analfabetizmit, mësimet i kanë zhvilluar Shefket Thaçi dhe Mursel Thaçi, ndërsa nga viti 1952 si mësues i rregullt emërohet Qerim Bajrami nga fshati Stagovë i Kaçanikut i cili nxjerr edhe gjeneratën e parë. Mësimi shqip në objektin e mejtepit është zhvilluar deri në vitin 1966. Në vitin 1966 rindërtohet xhamia, ndërsa në themele të mejtepit ngritet shkolla e cila do të funksionoj deri në vitin 2001, kur u vra mësuesi Ilaz Thaçi dhe bashkëfshatarët e tjerë.

Pranë kësaj shkolle, dëshmori Ilaz Thaçi ka punuar nga viti 1992. Ilaz Thaçi ishte edhe pjesëtar i UÇK-së. Tanimë shkolla fillore në Han të Elezit, nga marsi i vitit 2003, bart emrin e tij, bashkë me paralelën fizike në fshatin Seçishtë.

Gjenocidi mbi shqiptarët, shprehur në formë kafke dhe punuar nga piktori Aman Kuka nga Hani i Elezit, aktualisht mërgimtar në Bel-

MASAKRA SERBE NË FSHATIN DËRMJAK NË VITIN 1912

Kjo pllakë përkujtuese për Bllacjanët e vrarë u ngrit te Dheu i Bardhë në Han të Elezit më 16.11.2014

Ndër krimet e mëdhaja që sllavët bënë mbi shqiptarët është edhe ajo e Bllacës së Shkupit. Kjo masakër u bë nga 14 e deri më 17 nëntor 1944 nga Brigada partizano-çetnike e cila udhëhiqej nga Dushko Terziovski dhe Nikodim Urdareviqi. I pari përfaqësonte partizanët, ndërsa i dyti çetnikët dhe kjo aleancë e tyre për shqiptarët donë të thoshte gjenocid. Në fakt, me humbjen e luftës së Gjermanisë naziste, Brigada XVI maqedonase nga jugu po futej në Kosovë, por porta e saj e parë ishte Bllaca. Një pjesë e madhe e fshatarëve duke i ditur mizoritë serbo-maqedone nëpër situata të ndryshme të historisë, largohen nga fshati që t'i largohen zullumit që po vinte, por kur forcat partizano-çetnike më 14 nëntor 1944 u futën në fshat, kërkuan që popullata të kthehej në shtëpitë e tyre, sepse siç thonin ata, socializmi jugosllav që po vendosej si pushtet është një botë e re dhe nuk shtyp popuj dhe njerzë të pafajshëm. Nëse popullata nuk kthehet, atëherë ajo do të llogaritet armike, përkatësisht balliste. Nga kjo kërkesë e Shtabit të kësaj Brigade, bllacjanët kthehen në shtëpitë e tyre, sepse në fakt nuk kishin asnjë faj për arratisje. Që në momentin e kthimit, fillon fyerja e poshtrimi dhe realizimi i projektit të fshehtë antishqiptarë për shfarosje. Vrasjet e para u bënë në fshat, duke mos përjashtuar as gratë.

Një pjesë tjetër e bllacjanëve duarlidhur u vranë te Stanet e Toçëve të Bllacës, kurse pjesa tjetër u vranë te Dheu i Bardhë në Han të Elezit, ndërsa pjesa e fundit te Uji i Thartë, në parahymje të Grykës së Kaçanikut. Gjithsejt u vranë 111 kryefamiljarë bllacjan dhe pushteti jugosllav kurr nuk dha llogari për një masakër të tillë antishqiptare.

Popullata e Bllacës, në shenjë nderimi për martirët e rënë në 60 vjetorin e masakrës në vitin 2004, ngriti Memorialin Përkujtues në fshatin Bllacë, ndërsa te Dheu i Bardhë në Han të Elezit, më 16.11. 2014, ngritën një pllakë përkujtuese si monumente të trashëgimisë sonë historike dhe është në mbrojtje komunale.

Dhe sikur të mos mjaftonte kjo, forcat jugosllave në muajtë në vazhdim bënë mobilizim popullor kinse në ndjekje të fashizmit dhe shumë shqiptarë u vranë pas shpine nga eprorët e tyre si në Srem, Tivar e Trogir për të vazhduar në forma të tjera shfarosëse edhe dekada më pas deri në vitin 1999.

Në këtë varrezë masive e cila gjendet në Trogir të Kroacisë, janë varrosur 29 shqiptarë nga komuna e Kaçanikut, prej tyre 14 nga treva e Hanit të Elezit. Ata u mbytën në ujërat e Adriatikut në prillin e vitit 1945, pasiqë eprorët e tyre serbo-malazezë, stërn-garkuan barkën me qëllim të fundosjes.

Martirët e rënë ishin mobilizuar nga ushtria jugosllave kinse në ndjekje të fashizmit. Autori i librit këtë varrezë massive e ka vizituar në vitin 1983, ndërsa gazetari Berat Luzha në tetor 1979, duke dhënë edhe detaje të tjera në cilësinë e gazetarit të „Rilindjes” Kthimi i eshtrave të këtyre martirëve në atdhe, shtrohet si detyrë mbi institucionet tona. Ata janë gjaku ynë.

Vrasja e nxënësit 10 vjeçar, Isa Berisha në qershorin e vitit 1995, edhe një dëshmi më shumë për gjenocidin serb ndaj shqiptarëve në Kosovë.

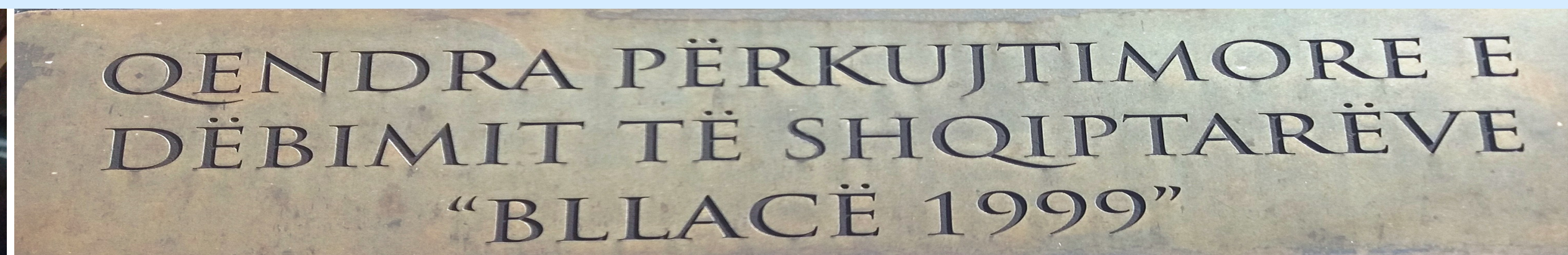
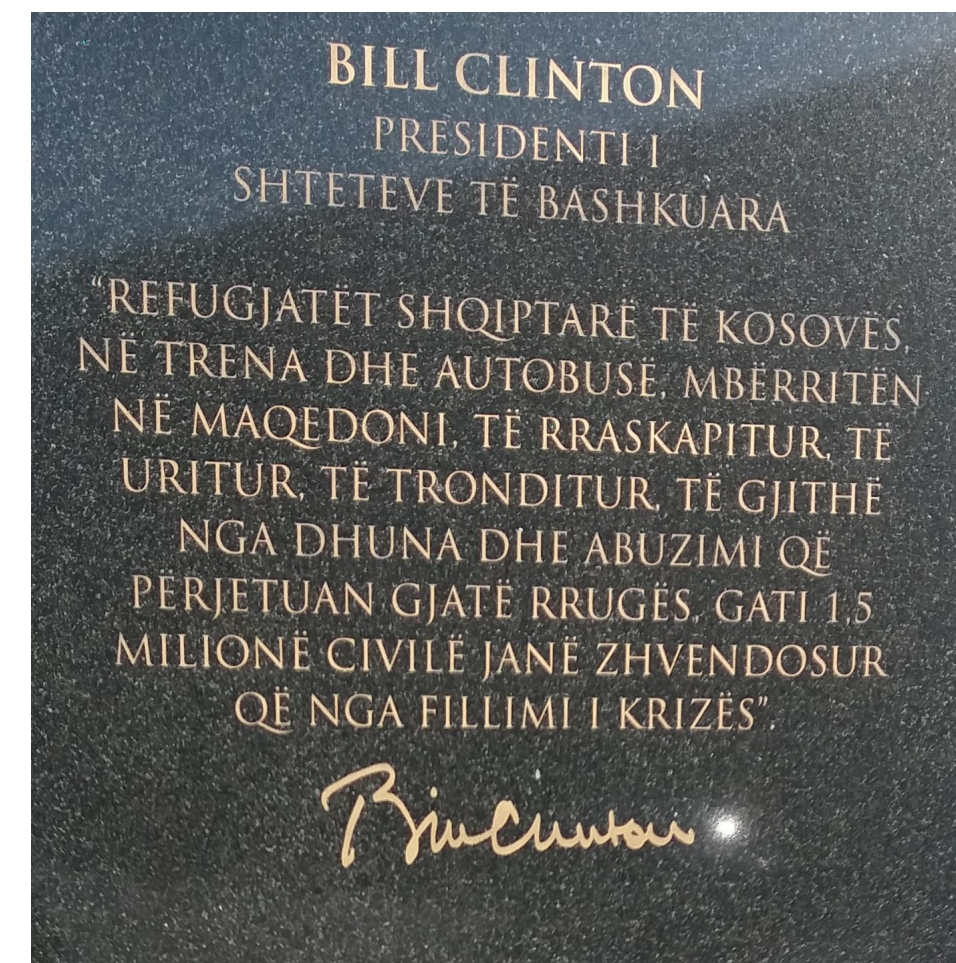
DËBIMI I SHQIPTARËVE ME DHUNË NGA KOSOVA DHE KAMPI I BLLACËS 1999

GJENOCIDI SERB NË KOSOVË, 1999

1. Treni i vendosur këtu , tregon dëbimin e dhunshëm të shqiptarëve të Kosovës gjatë luftës çlirimtare të pranverës së vitit 1999.

Këtu ishte krijuar kampi i Bllacës ku zhvillohej tragjedia e tmerrshme në mes jetës dhe vdekjes .

Me fjalime rasti, përkujtime e ekspozita si dhe recitale e përurim libri, më 10 prill 2025 në Han të Elezit, u përkujtua Bllaca '99. Gjatë luftës çlirimtare të Kosovës nga shtëpitë e tyre u dëbuan dhunshëm, rreth 500 mijë shqiptarë dhe përfunduan në Kampin e Bllacës në Maqedoninë e Veriut, ndërsa pjesa tjetër e mbetur e popullatës u dëbua për në Shqipëri. Kjo Qendër Përkujtimore e gjenocidit serb ndaj popullatës së Kosovës, nëpërmjet këtij treni, që tanimë është vendosur në këtë Memorial, përkujton dhunën, dëbimin masovik, më sakt ekzodin biblik, zbatuar nga forcat policoro-ushtarake serbe në pranverën e vitit 1999.

Data e 10 prillit, nga viti 2019, tanimë është tradicionale dhe përkujtohet në mënyra të ndryshme me synime që kjo Qendër Përkujtimore të ngritet në një Muze publik me përmasa ndërkombëtare.

Në mjegullnajat e kohës

Atë vit kishte marrë një dimër i vështirë. Jo që të tjerët ishin të lehtë, por ai i atij viti, kishte tejkaluar dimrat paraprak. Bora kishte mbuluar rrugë e oborre dhe për të kaluar nga dera e shtëpisë e deri te ahuri i lopëve, ajo hiqej me tërplotë.

Përkundër kësaj, atë natë, Kryeplaku kishte mysafirë, kishte pleqët e mëhallës të cilët pothuajse ishin të një moshe. Netët e gjata dimërore i kalonin herë te njëri e herë te tjetri. Nuk mungonin as këngët me lahutë, ndërsa cigaret i ndeznin me eshkë e unurë dhe kështu herë me rromuze e herë me tregime të ndryshme e pritnin pranverën e cila natyrën e zaptonte vonë, diku afër Shën Gjergjit.

Bota është e vjetër, tha Kryeplaku, veç Zoti e din lashtësinë saj, por e lashtë është edhe historia njerëzore. Po aq e lashtë është edhe historia jonë iliro - dardane. Kur isha në moshë të re u bëja hyzmetin pleqëve nëpër oda dhe mbaj mend mirë kur plaku i mençur Col Malësori rrëfente ngjarje nga mjegullnajat e kohës. Më kujtohen shumë ngjarje e rrëfime të tilla, por njërin se harroj kurrë sepse kishte të bënte me trevën ku jetojmë ne sot, dhe vazhdoi:

Kur ndodhi tërmeti i madh i vitit 518, Shkupi nuk ishte në vendin ku është sot, por aty ku Lypena (Lepenci) derdhet në Vardar. Tërmeti ishte aq i madh saqë toka kishte shpërthyer në zjarr. Jo vetëm që ishte shkatërruar Shkupi i lashtë, por jetën e humbën edhe shumë njerëz. Kryesisht kishin shpëtuar ata që gjendeshin në punë fushe. Pjesa që mbijetoi, themelet e reja të Shkupit të ri i ngritën në afërsi të Kalasë së Shkupit të sotëm, por kishte edhe të tillë, që vendbanimet e reja i ngulitën në veriperëndim të Shkupit dardan, aty ku sot frymon treva e Hanit të Elezit.

Në Shkupin e shkatërruar nga tërmeti, kishte jetuar edhe familja Gjera. Kjo familje përbëhej nga katër kryefamiljarë: Kaluni, Nika, Pali dhe Gjergji të cilët u shtrinë këtyre viseve ku jetojmë ne sot, duke krijuar secili vendbanimet e tyre, majtas dhe djathtas të lumit Lypenë, më saktë dy kryefamiljarë u shtrinë në hapsirën e Maleve të Sharrit, ndërsa dy të tjerët në hapsirën e Maleve Rodope. Kalun Gjera u shtri ndërmjet Kryenikut të sotëm dhe Seçishtës, Nika u vendos në Puset e Nikës, Pali në Paldenicë, ndërsa Gjergji në Gjergjedellin e sotëm. Secili nga ata, zurën hapësira të mëdhaja tokësore dhe falë pasurive natyrore, të gjithë gjallëronin si ishte më së miri duke shpëtuar jo vetëm nga tërmetet që ndodhën edhe më pas, por edhe nga „kënga” e padurueshme e bretkosave të cilat në vendbanimin paraprak ishin të shumta.

Kështu u rrëfente Col Malësori mysafirëve në odë, kështu e mbajta mend edhe unë dhe kështu po ua tregoj edhe juve, sikur mbylli para mysafirëve, rrëfimin e tij Kryeplaku.

Kalatë si dëshmi kohe

Tërmeti i vitit 518, krahas shkatërrimit të vendbanimeve, shkatërroi edhe shumë kala në Dardani. Kalatë e shkatërruara sikur ndërprejnë edhe komunikimin ndërmjet vendbanimeve. Kalatë kuptoheshin ndërmjet veti me „gjuhën” e zjarrit, përkatësisht të flakadanëve dhe për të ringritur gjuhën, duhej të ringriteshin kalatë. Shumë sosh u ndërtuan në vendin ku ishin më parë, por shumë të tjera u ngritën të reja, varësisht nga nevoja dhe pozita strategjike.

Dy kalatë e trevës së Hanit të Elezit u ngritën gjatë asaj kohe. E para është në vijën kufitare të sotme, ndërmjet fshatit Dimcë dhe Lagjes së Bardhëve, kurse e dyta është në Kepin e Hisarit në afërsi të fshatit Rezhancë ku shihen edhe sot themelet e kalasë. E dimë që kalatë u ngritën pas epokës justiniane dhe në jug lidheshin me kalanë e Shkupit, ndërsa në veri me Artanën.

Col Malësori, rrëfente Kryeplaku, ka treguar edhe për këto kalaja, të cilat më vonë i ka përdorur edhe Perandoria Osmane, por koha nuk ka dëftuar elemente të tjera, pos rrëfimin për dasmën e komandantit të kalasë në Kep të Hisarit i cili martonte djalin e tij me vajzën e një komandantit të një kalaje tjetër. Thonë se ata bënë një dasëm të madhe. Ftoi krushq nga anë të ndryshme të Dardanisë. Për të shprehur pasurinë dhe gëzimin që kishte, komandanti i Kepit të Hisarit, nga bodrumet e thella nëntokësore, nxori shekat, përkatësisht fuqitë me verë shumëvjeçare dhe i zbrazti shpatit tatpjetë saqë vera e kuqe, skuqi përrockën e Ortikës dhe lumin Lypenë. Kjo sasi e madhe vere, dëshmohet edhe sot nga mbetjet rrënjore të hardhisë së rrushit, aty ku sot është mikrotoponimi Ara e Rogaqit në shpatin e Puseve të Nikës.

Shekujt nuk na sollën të dhëna të tjera. Rrëfimet gojore u zhdukën bashkë me të gjallët, por koha ruajti relikte e artefakte nga më të ndryshmet si dëshmi se kjo trevë ishte e banueshme që herët. Në këtë gjendje, këtë trevë e gjeti edhe Perandoria Osmane e cila u ngul këtyre viseve rreth vitit 1400.

TRASHËGIMIA KULTURORE DHE HISTORIKE NË TREGIME

Pak dritë nga errësirat e kohës

Se treva e Hanit të Elezit, më sakt fushëgropa e këtij vendbanimi, ishte e banuar që në shekujt e parë të erës sonë, mësohet nga një gojëdhënë e përcjellur nga brezi në brez. Ajo thotë se: Dikur moti, aty ku sot është qyteza e Hanit të Elezit ka ekzistuar një vendbanim i lashtë, por që e kanë përmbysur ujërat për rreth dhe ai nuk ekziston më.

Këtë hipotezë lashtësie e shprehur gojarisht, e vërteton ose e argumentojnë pllakat e gjetura arkeologjike të kohës romake në fshatin Dimcë, gjithashtu një vendbanim shumë i vjetër, në të cilën pllakë shkruhet emri i Afërditës në formën Ulp(ius) Aphr(o)ditus coniu/gi. Pllaka tjetër e gjetur është në Han të Elezit, afër shkollës së mesme „Dardania” si dhe ajo në Paldenicë, pastaj, sarkofag varri në Kryenik dhe stoli varri në Lagjen e Thaçeve. Të gjitha këto të gjetura rasti, hipotezën gojore të shprehur më lartë e shndërrojnë në argument shkencor duke konstatuar se në fushëgropën e Hanit të Elezit të sotëm, vërtetë dikur paska ekzistuar një vendbanim i hershëm ku sipas gojdhënës e kanë përmbysur ujërat...

Në Tryezën Shkencore e cila ishte organizuar nga autoritetet komunale me qëllim që të ndriçojnë të kaluarën historike e kulturore të trevës, kontribute po jepnin edhe personalitete të ndryshme shkencore, si arkeologë, etnologë, historian e gjuhëtarë dhe secili në mënyrën e vet ndriçonte pjesë nga e kaluara e trevës. Një rol domethënës kishte edhe Arkeologu i cili kishte hulumtuar trevën pothuajse në të gjitha fushat, andaj në diskutimin e tij, ndër të tjera tha se:

Familja e madhe Gjera që u vendos pas tërmetit të madh të vitit 518 këtyre anëve, më sakt: Kaluni, Nika, Pali e Gjergji vazhduan jetën e tyre dhe ne nuk dimë se sa vite jetuan, as nuk i dimë shkaqet e vdekjes së tyre, por nga humbëtirat e kohës gjetëm pasardhësit. Nëpër kohë, këto katër familje u degëzuan duke krijuar vendbanime dhe familje të tjera dhe natyrisht pasardhës të ri, u shpreh ai, duke vazhduar se: Nga gojdhëna, toponime, mikrotoponime dhe shënime të ndryshme që i referohen asaj kohe, gjejmë se nga trungu i Kalun Gjerës i hasim këto emra: Prodan, Nikollë, Paun, Mark, si dhe mikrotoponimin Tuma e Arës së Paunit;

Në trungun e Nikës, gjejmë këto emra karakteristikë, si: Gjurarash, pastaj Dhimitër Stanisha, Uglesh, Konstandin, Radosh e të ngjajshëm dhe mikrotoponimin Përroi i Niko (bllavës / Brahos / Bravës);

Në trungun e Palit gjejmë, këto emra: Kolë, Pal, Mark, Dhimitër, Stepan, Nikollë dhe mikrotoponimin Kolorashë;

Në trungun e Gjergjit, gjejmë emrat: Nikë, Buzalg, Dhimitër, Nikollë dhe mikrotoponimin Kodra e Nikës, Lisi i Nikës.

Në fshatin Dërmjak gjejmë emrin karakteristik Gjurmë Arbanasin, në fshatin Laç gjejmë Arën e Bogdanit, Në Rezhancë Arat e Gjonëve, në Gorancë Stepanin e Martinit. Në Dimcë hasim emrin karakteristik, Jasamula. Në Kryenik emrin Nikollë, Trajan. Në Vërtomicë, emrin Vasil, Stepan, Nikollë e të ngjajshëm. Në Neçavc gjejmë emrin karakteristik Stepan, Gjurgj, David, Vitomir etj.

Nëpër shekuj, e sidomos në kohën e Car Dushanit, vazhdoi Arkeologu, këto antroponime u deformuan me dhunë nëpërmjet kishës „pravosllave” e cila nuk duronte pagëzime në gjuhë tjetër pos të natyrës së vet. Në vazhdim, Arkeologu citoi librin me shumë vlera të autorit Dr. Muhamet Tërnavë „Popullsia e Kosovës gjatë shekujve XIV-XVI” ku autori, ndër të tjera, thotë se:

„Sipas Defterit të hollësishëm „Mufasil” nr.4 të dekadës së shtatë të shek.XIV (1370), mund të shihet prania e etnosit shqiptar në Kaçanik dhe rrethinën e tij. Të dhënat antroponimike të këtij defteri thonë se: Bogdani ishte i biri i Gjonit në fshatin Gorancë, Stanisha i biri i Gjonit në fshatin Rezhancë, ndërsa në Kaçanik gjejmë Gjergjin i biri i Petkut”. Nga këto të dhëna, vazhdoi Arkeologu, konstatojmë se përkundër shtypjes së madhe kishtare, gjejmë emra karakteristikë shqiptarë, por fatkeqësisht të mbetura si relikte dhe në perëndim e sipër antroponimik. Në fund, para të pranishmëve të Tryezës Shkencore, ai edhe njëherë citoi autorin e librit i cili në një rast tjetër thotë, se: „Një situatë kësisoji në antroponiminë e Kaçanikut dhe të rrethinës së tij, na mundëson që popullatën shqiptare ta kërkojmë jo vetëm ndër kryefamiljarë me emra karakteristikë shqiptarë, por edhe ndër kryefamiljarë me antroponime sllave dhe të krishtera” sepse në këto rrethana historike, shqiptarët si popullsi vendase që ishin, kanë pranuar edhe fenë ortodokse. Kishat katolike u shndërruan në „pravosllave” dhe në këtë mënyrë u dëmtuan: toponimet, antroponimet, patronimet dhe çka jo tjetër.

Në këtë gjendje, ku më mirë e ku më keq, ku të asimiluar e ku më të fortë, mbi shpinën e këtyre viseve kaloi Perandoria Romake dhe ajo Bizantine, duke ia liruar vendin Perandorisë Osmane, përmbylli diskutimin e tij, Arkeologu.

TRASHËGIMIA KULTURORE DHE HISTORIKE NË TREGIME

Treva e Hanit të Elezit në regjistrimin osman të vitit 1455 dhe atë të vitit 1568

Periudha e mesjetës është shumë e mangët me të dhëna për këtë trevë, filloi diskutimin e tij Historiani i trevës në Tryezën Shkencore e cila kishte zgjuar interesim jo vetëm shkencor, por edhe mediatik. Të vetmet burime të shkruara ku mundemi t'iu referohemi janë Defterët osman të shekullit XV-të, ku Perandoria Osmane, kohë pas kohe ka bërë regjistrimin kadastral të popullsisë duke regjistruar emrat e njerzëve, numrin e banorëve, numrin e shtëpive dhe të ardhurat e tyre. Për të sheshuar sado pak këtë kohë, ne po i referohemi regjistrimit të parë, pas pushtimit të këtyre trojeve, pra regjistrimit të vitit 1455 dhe për trevën e Hanit të Elezit jepen këto të dhëna:

Goranca kishte 84 shtëpi dhe të ardhura prej 12910 akçe
Puset e Nikës kishin 50 shtëpi dhe të ardhura prej 7549 akçe
Neçavci kishte 43 shtëpi dhe të ardhura prej 4648 akçe
Rezhanca kishte 30 shtëpi dhe të ardhura prej 3155 akçe
Seçishta kishte 16 shtëpi, mungojnë të dhënat për të ardhurat
Paldenica kishte 30 shtëpi dhe të ardhura prej 2734 akçe
Vërtomica kishte 13 shtëpi dhe të ardhura prej 2164 akçe
Kriveniku kishte 18 shtëpi dhe të ardhura prej 2132 akçe
Dimca kishte 3 shtëpi dhe të ardhura prej 400 akçe
Dërmjaku kishte 37 shtëpi, por në këtë regjistrim mungojnë të dhënat e të ardhurave.

Nga kjo statistikë, konstatojmë se fshati Gorancë kishte një vlerë më të madhe prej 12 mijë e 910 akçe, por edhe me numër më të madhë të shtëpive.

Meqenëse çdo vendbanim nuk kalonte të ardhura prej më shumë se 20 mijë akçe, të gjitha vendbanimet kishin statusin e timarit dhe çdo timar kishte udhëheqësin e vet.

Kurse në regjistrimin tjetër të vitit 1568, pra pas 113 viteve nga regjistrimi i përgjithshëm mësojmë se:

Goranca kishte 72 shtëpi dhe të ardhura prej 10 mijë akçe
Dërmjaku kishte 32 shtëpi dhe të ardhura prej 7700 akçe dhe ishte timar i Mustafës
Rezhanca kishte 25 shtëpi dhe të ardhura prej 7227 akçe
Kriveniku kishte 17 shtëpi dhe të ardhura prej 5500 akçe dhe ishte timar i Dervishit
Paldenica kishte 10 shtëpi dhe të ardhura prej 5300 akçe dhe ishte timar i Aliut
Neçavci me 32 shtëpi dhe të ardhura prej 4000 akçe
Seçishta me 16 shtëpi dhe të ardhura prej 3630 akçe dhe në vitin 1467 ishte timar i Duraliut, djalit të Topgji Sarugjës.

Vërtomica kishte vetëm 3 shtëpi dhe të ardhura prej 1850 akçe dhe ishte timar i Isait i biri i Hizirit, ndërsa në vitin 1467 timar i Jakubit dhe në këtë regjistrim mungojnë të dhënat për Puset e Nikës dhe Dimcën, përfundoi diskutimin e tij Historiani.

Në vazhdim të Tryezës Shkencore, Albanologu i trevës, para të pranishmëve, elaboroi antroponiminë e trevës së Hanit të Elezit gjatë shekujve, duke iu referuar edhe ai Defterëve osman të shekullit XV dhe XVI duke nxjerrur në pah emra karakteristikë të vijës sonë ilire-dardane-arbanase. Me ardhjen e osmanëve këtyre trevave dhe jo vetëm, ata bënë regjistrime të kohë pas kohëshme të popullsisë dhe nga evidenca e banorëve të vendbanimeve na bëhet e ditur se pjesa dërmuese e trojeve shqiptare kishin mbetur nën Perandorinë Bizantine dhe brenda kësaj perandorie ka ndërhyrë edhe kisha e ritit bizantin, më sakt ajo „pravosllave” duke dëmtuar zhvillimin normal të popullatës. Kisha si instrument sundues, pagëzimet e fëmijëve i bënte në natyrën e vet kishtarë e si pasojë, në Defterët osman gjejmë formën Radiqi i biri i Gjinit e që në fakt janë baba e bir, por që i përkasin njëri fesë katolike e tjetri ortodokse (provosllave). Krahas këtyre karakteristikave gjejmë edhe emra të tjerë si: Radosh Petku në Neçavcë, Kolë Gjurën, Petër Gjurën, Velo Xhonin, Mark Xhonin në Gorancë, Mark Dimitrin, Nikollë Markon në Kryenik, Markon në Vërtomicë, Marko Bojon në Paldenicë, Martin Prajkon në Seçishtë, Stefan Xhonin në Rezhancë, Gjurkë Arbanasin në Dërmjak.

Duhet pasur prasysh edhe faktin tjetër se antroponimia gjatë këtyre shekujve ishte deformuar në shkallë të gjërë, por këto që i përmendëm, janë mbetje antroponimike para bizantine, që kanë ruajtur vijën iliro-dardane, përfundoi paraqitjen e tij shkencore para të pranishmëve Albanologu.

Nga thesaret e trevës së Hanit të Elezit

Kanioni i Dërmjakut dhe Gjurkë Arbanasi

Fundi i pranverës, katundin e tij e kishte gjetur edhe më të gjelbëruar. Uji i ftohët që rrjedhte nga bjeshkët e thella të Llokmes (copë toke e rrethuar me male) sikur i jepte edhe më shumë gjallëri maleve e fushave si dhe vet kanionit (luginë lumi) përkaj të cilit ngriteshin shpatije guri të thepisura.

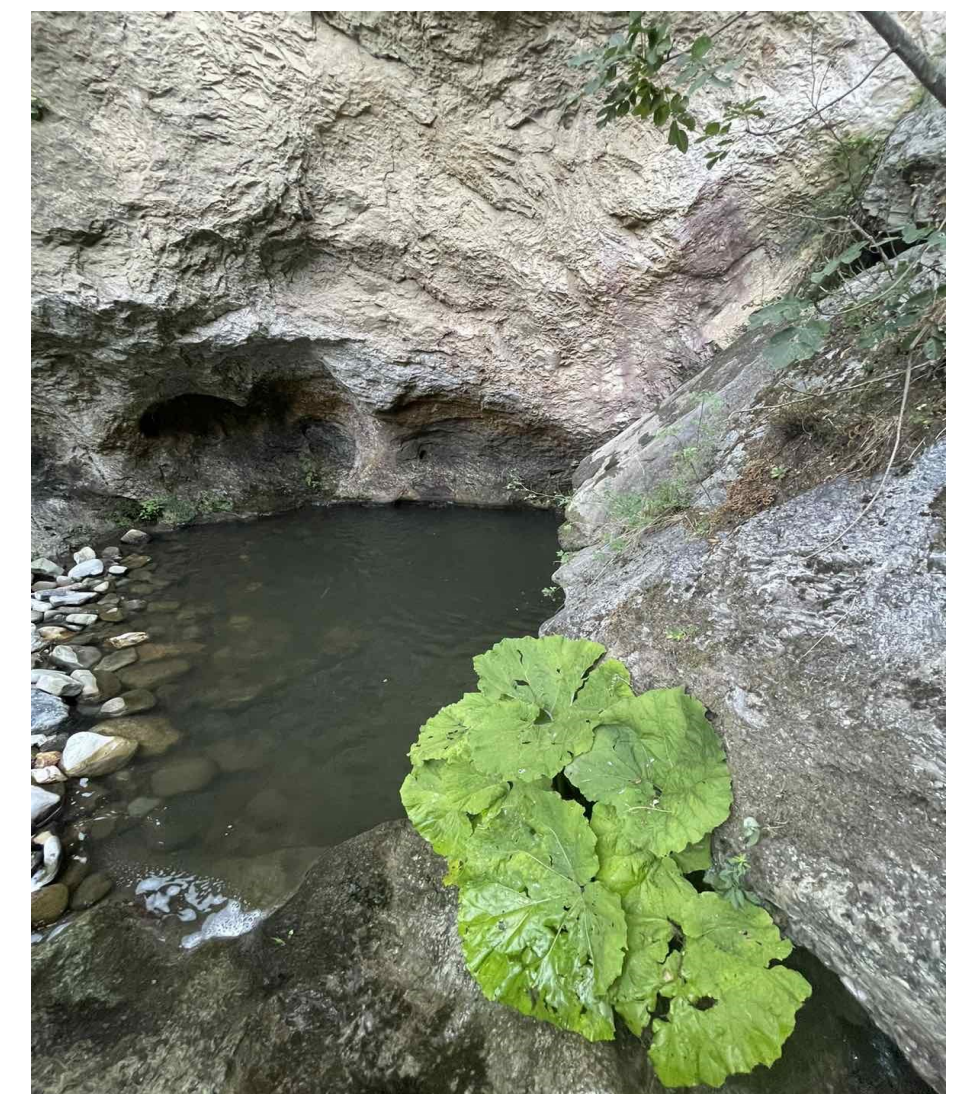
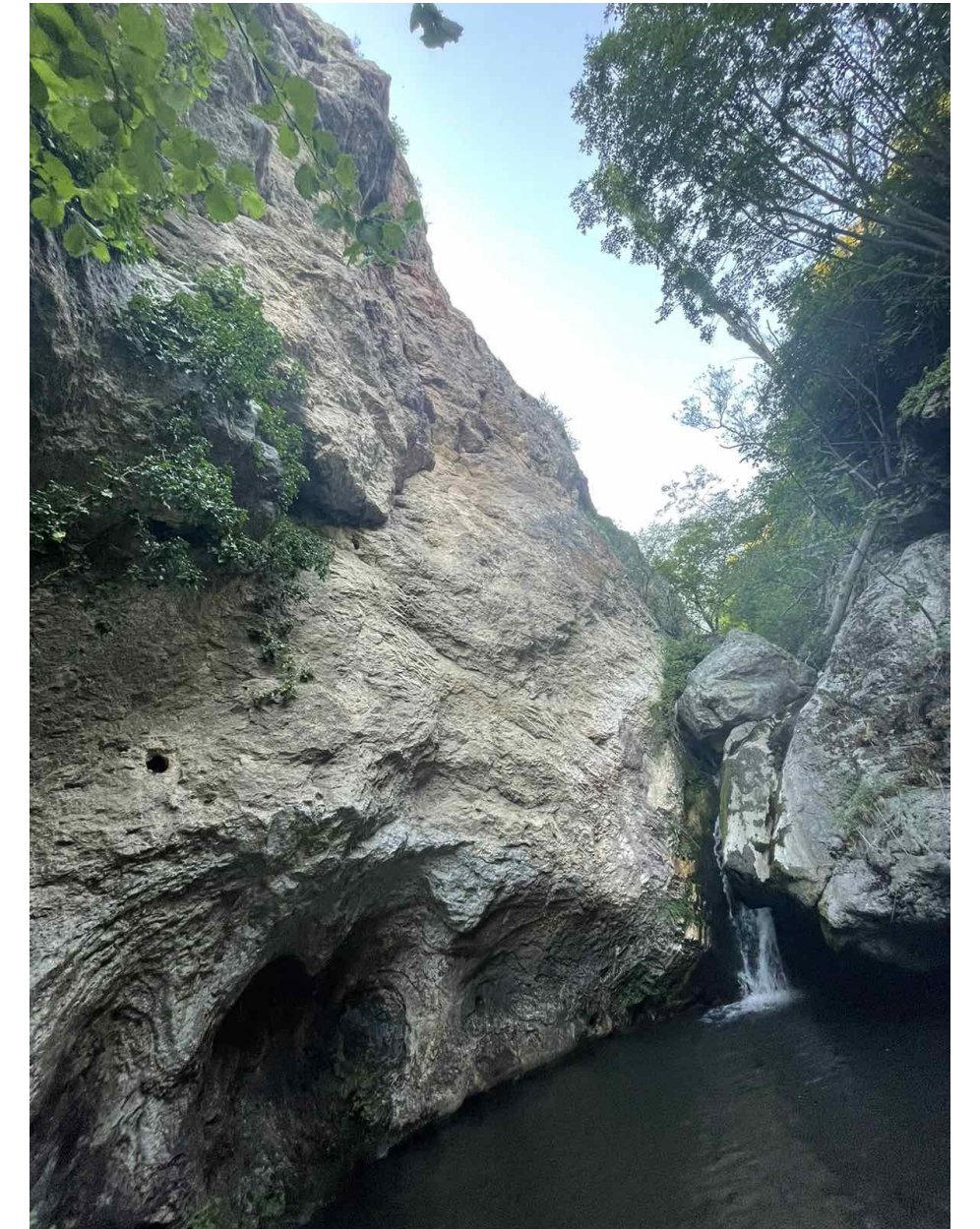
Atyre ditëve, regjistruetit osmanë bënë edhe regjistrimin e vendbanimit ku rronte Gjurkë Arbanasi. (emër sipas Defterit osman) Futën në defterët e tyre, numrin e shtëpive, gjënë e gjallë, emrat e banorëve dhe në fund cak-tuan vlerën prej 7700 akçeve të pasurisë së këtij vendbanimi të cilat duheshin t'i paguanin Perandorisë brenda vitit. Ishte viti 1568 dhe katundi që quhej Dërmjak kishte 32 shtëpi, prej të cilave vetëm ajo e Ibrahimit i biri i Abdullahut ishte muslimane (Sipas Defterit osman).

Tek këmbët e katundit, me rrëmbim rrjedhte lumi i Shkallarit (Skallavaci) emrin e të cilit e kishte marrur nga vetë gurët të cilët ishin renditur shkallë-shkallë e që vende - vende krijonin ujëvara të bukura të cilat këtë vend e bënin edhe më përrallorë (ashtu është edhe sot).

Në brigje të Shkallarit, aty brijë ahut të madhë e me hije të freskët, ishte edhe vendi ku herë pas here, tuboheshin fshatarët arbanas dhe kuvendonin për shumë gjëra. Të gjitha vendimet me peshë katundi e rrethi, ishin marrur tek ky log. (Gjurmët e logut janë edhe sot).

Mbi kokë u qëndronte Kepi i Shkallarit (ashtu është sot) një shkëmb masiv prej të cilit pothuajse shihej i tërë katundi. Në afërsi të tij, pothuajse ngjitas Kepit, shtrihet një rrasë e gjerë guri (ashtu është edhe sot) për të cilën legjenda thotë se derisa nusja po u sjellte drekën burrave që punonin në ara, tepsia ishte shndërruar në sofër. Edhe këtë shndërrim mitik, anasit e ki-shin biseduar te Logu i Kuvendit, ku stërgjyshi i Gjurkë Arbanasit kishte thënë se: Ky katund, në çdo kohë e stinë, dimër e verë, duhet të jetë bukëdhënës, sepse sofra është sinonim i bukës. Kështu edhe vepruan.

Mullinjtë që i kishin më parë (gjurmët e të cilëve janë edhe sot) i dyfshuan. Me gurët e tyre, jo vetëm që bluhej mielli i katundit, por edhe i katundeve të tjera për rreth (kështu ka qenë deri vonë). Kanioni i Shkallarit, jo vetëm që rridhte me rrëmbim, por vende vende kishte hapur edhe shpella, madje për njërën thuhej se po të tërhoqi në thellësinë e sajë, nuk të nxjerr më në sipërfaqen e ujit.(Kështu thuhet edhe sot)

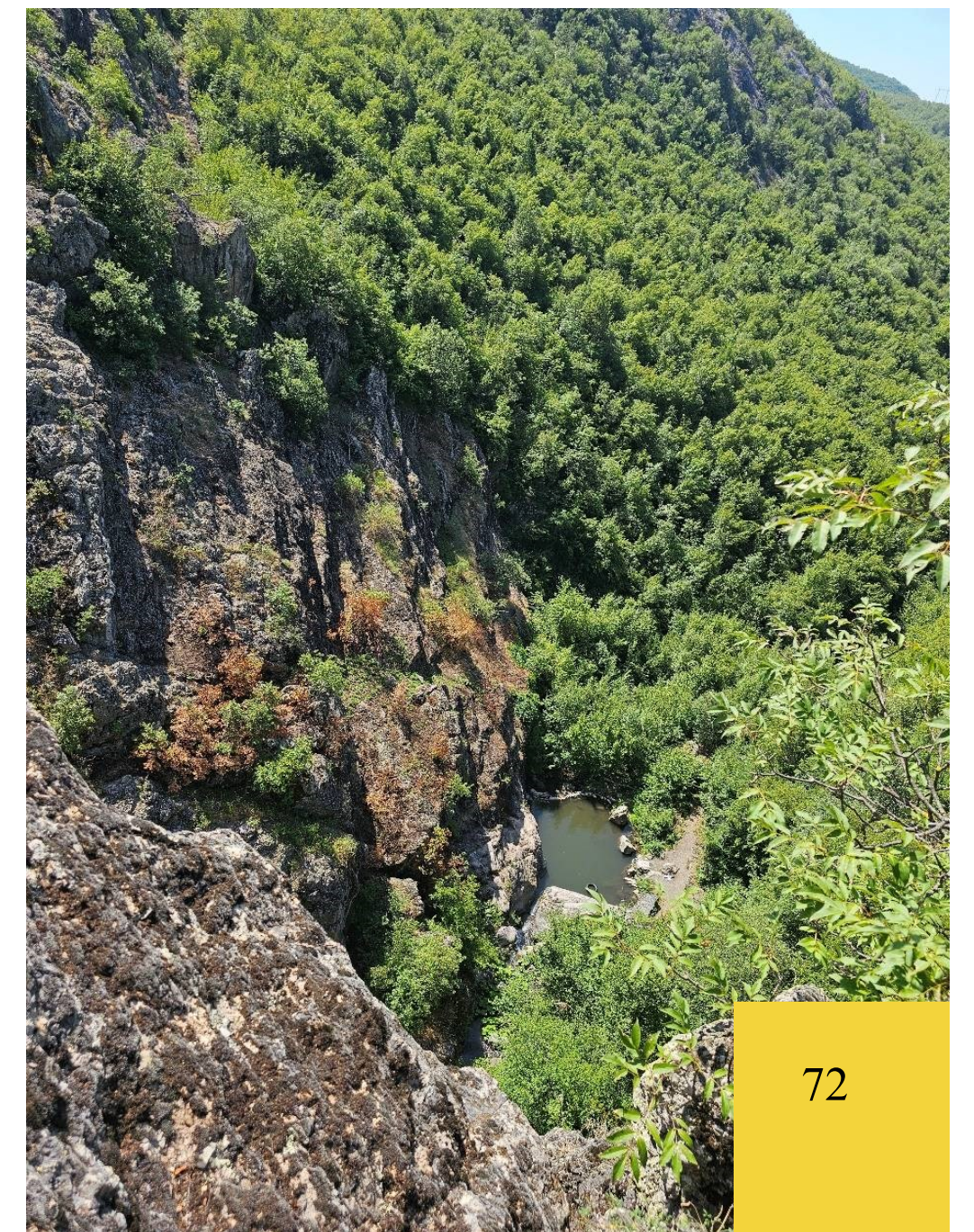
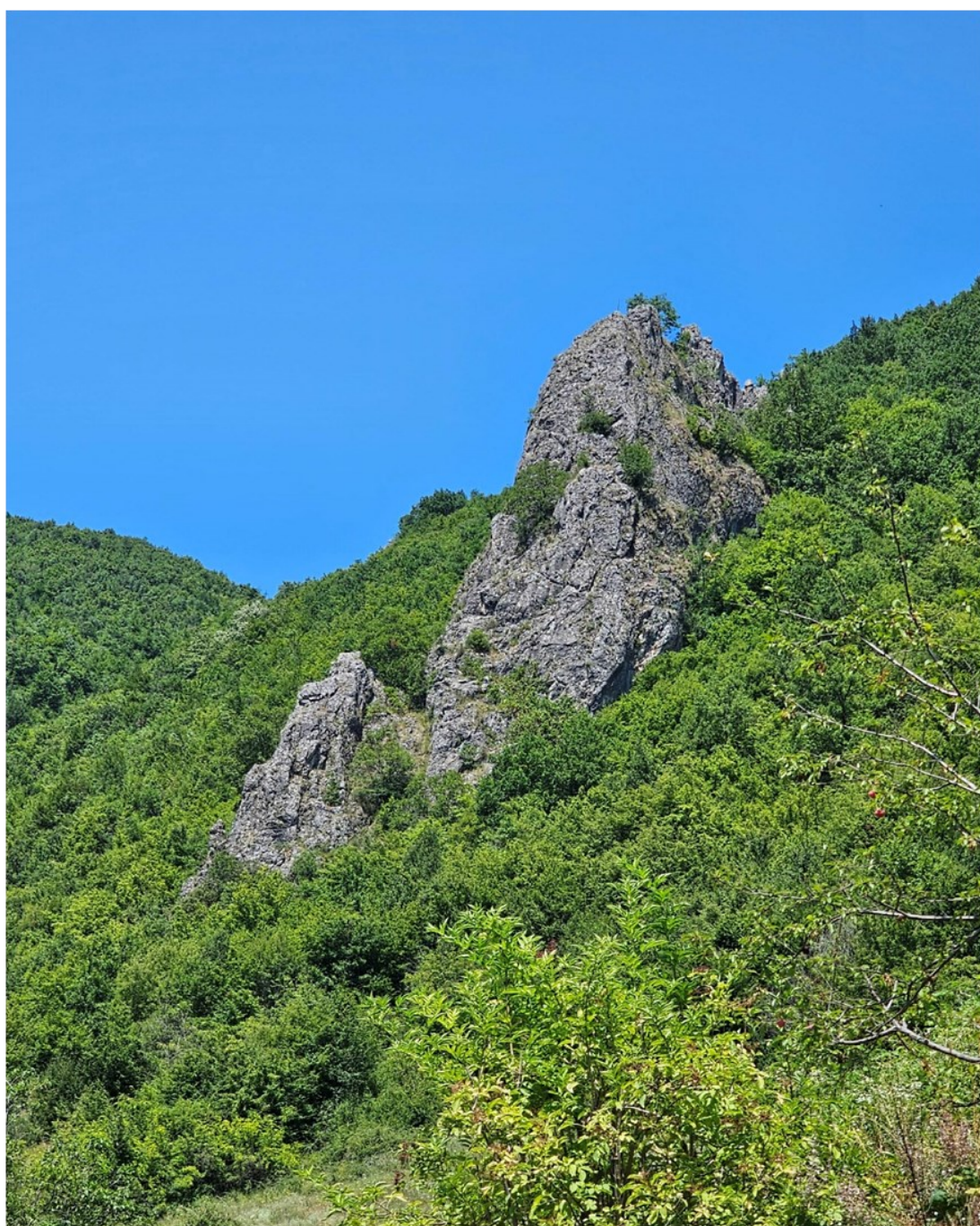

Disa nga objektet natyrore që Instituti për Mbrojtjen e Natyrës në Kosovë, në bashkëpunim me komunën e Hanit të Elezit kanë marrë në mbrojtje ligjore të trashëgimisë natyrore

Në prillin e vitit 2025 janë marrur në mbrojtje institucionale: Ujëvara në Han të Elezit, Bungëbuta në fshatin Gorancë, Bungëbuta në Dërmjak të moshës 300 vjeçare, Kepi i Gjatë në fshatin Laç si dhe Kanioni i fshatit Dërmjak.

Treva e Hanit të Elezit, krahas xehes së mërgelës (Llaporit) ku janë evidentuar rezerva të mëdhaja, kjo trevë si pasuri nëntokësore shquhet edhe me xehen e kromit.

Këto fragmente të kësaj xeheje me vlerë, janë eksponate minerare të gjetura në vendin e quajtur „Te Pishat” në fshatin Guranë(Gorancë)

Mall i pashuar

(Kushtuar poetit Fadil Curri)

1.
Ju flas me mall e plotë ngashërim,
Andej amshimit të paskaj
Jungjatjeta kudo me nderë,
Bashkëkombas, zemërbardhë!

Me mall ju flas, me mall plotë zjarr,
Shokë, kolegë e nxënës të mi,
Bashkë kaluam nëpër rrëpira,
Që ta bëjmë Shqipërinë, Shqipëri.

2.
Çdoherë ku vjen muaji qershor,
Qyteza zgjohet me plotë delir,
Festojmë Ditën e Çlirimit,
Që me shekuj e kemi pritël!

Gjakuar kemi të lumen ditë,
Në beteja për liri,
Në luftë me skile e karbid
Për të bukurën Dardani.

3.
Tani nuk jam në mesin tuaj,
Si Curr jetoj në botën tjetër,
Po edhe këtu kam shokë shumë
Që ndërruan jetë, të ri e të vjetër.

Gjeta nxënësin Isa Berisha
Gafurr Lokun me shumë dëshmorë,
Edhe andej, flakronte Kosova,
Me lirinë e sajë, kem thurur kurorë.

Edhe Pas vdekjes u rinjohëm
Me burrat e fisëm të këtij trolli,
Në Arkë të thesareve gjeta besën,
Virtyt i lartë i çdo plisbardhi.

4.
Mbi Qepallë varur shpata,
Agonia të mos jetë ndër ne,
Kush ka lindur një ditë edhe vdes,
Por gjurmët mbesin në atdhe.

5.
Në mesin tuaj sodis si hije
Me Kronikën e dashurisë
Bashkë me ju do të jem përherë
Brenda vargut të poezisë.

6.
Në çdo shtator, aty më keni
Bashkë me zilen kur tingëllon,
Brenda shkronjës ngjizur jam
Jetë të gjatë, shkollës sonë!

7.
Flakadane, Kosovë martire
Kur në peshojë matej Fati
Mbetshi mirë kudo që të jeni,
U bashkofshim n' Kopshte t' Adnit!

Fadil Curri (1959-2024)

Fadil Curri është i lindur më 25 shtator të vitit 1959 në fshatin Dërmjak të Hanit të Elezit. Disa muaj pas lindjes së tij, familja shpërngulen në Shkup, ku edhe kreu shkollimin fillor, të mesëm dhe Fakultetin Filologjik-dega Gjuhë e Letërsi Shqipe.

Që në moshë të re shkruan në gazetatat shkollore dhe ato letrare si „Gëzimi” e „Fatosi”. Pas diplomimit, ishte kryeredaktor i gazetës së punëtorëve „Sharri” në Han të Elezit. Pas luftës së Kosovës ishte Drejtor për Kulturë në Kaçanik dhe mësimdhënës në shkollën fillore „Ilaz Thaçi” në Han të Elezit.

Ka botuar këto libra:

A(h) fati(h) ynë në peshojë

Kohë qorre

Kronikë për një dashuri

Muzat e Hanpencit

Tregime për fëmijë

Rinjohja pas vdekjes në Kosovë

Kështu mendonte e shkruante Adem Kastrati

Aty ku u kalitën kampionët

Hani i Elezit leksikor me frazeologji

Pallë kritike mbi qepallën agonike

Autogoli i lirisë

Stina e pestë në E...

Shtegtime letrare I

Hani i tre djajve (botuar pas vdekjes së autorit)

Nga vetë tituj e librave të botuara, kuptojmë se Fadil Curri, shtjelloi tema kryesisht me motiv nga Karadaku i Shkupit. Ai elaboroi si është më së miri edhe trevën ku u lind, pra Hanin e Elezit ku edhe botoi Fjalorin leksikor me shumë vlera. Fadil Curri pas vetes ka lënë shkrime të botuara me vlerë të trashëgimisë kulturore e historike, por edhe shumë sosh kanë mbetur në dorëshkrim.

Krahas poezive, romaneve, novelave e tregimeve, Fadil Curri ishte recenzent i shumë librave të botuara nga autorë të ndryshëm, andaj konstatojmë se vdekja e tij pa i mbushur të 65-tat, shoi një vepri-mtar të devotshëm.

Përmbyllje

Panorama e trashëgimisë kulturore në trevën e Hanit të Elezit është një libër përmbledhës panoramik, në brendësinë e të cilit janë përfshirë relikte, artefakte dhe gjësende të tjera me vlera të rëndësishme nga trashëgimia jonë kulturore, etnologjike, arkeologjike, patronimike, arkeometalurgjike dhe historike e kësaj treve si pjesë e etnikumit shqiptar.

Ne arritëm, që një pjesë të konsiderueshme të këtyre relikteve t'i faktografojmë nëpërmjet fotografive dhe shënimeve që arritëm t'i mbledhim nga terreni hulumtues dhe të njëjtat t'ia përcjellim gjeneratave, madje një pjesë të tyre e kemi paraqitur edhe në vargje, si lehtësim kuptimi për gjeneratat e reja shkollore. Ndër qëllimet e tjera është që ky libër në kohë të ndërldhë brezat, atë të së kaluarës, të tanishmës dhe të së ardhmes dhe të sensibilizojmë opinionin edhe më shumë në ruajtjen e traditave, zakoneve dhe vlerat e trashëgimisë sonë kulturore.

Panorama, si punim shkencor, jo vetëm që do t'u shërbej institucioneve komunale, por njëkohësisht libri do t'ju shërbej edhe nxënësve dhe studentëve në punime seminarike dhe si i tillë ky libër ka edhe vlera arkivore dhe muzeale.

Në mungesë të një muzeu si institucion faktmbledhës, ne detektuam, relikte të natyrave të ndryshme duke mbetur këmbëngulës në konstatimin se treva e Hanit të Elezit është një zonë me interes arkeologjik dhe institucionet përkatëse duhet të gjejnë mundësi bugetore për hulumtime të mëtejme arkeologjike.

Vlenë të theksohet se herë pas here, institucionet, sidomos Qendra e Trashëgimisë Kulturore në Gjilan, në botimet e tyre kanë përfshirë dromca nga trashëgimia kulturore e Han të Elezit, por hulumtime më të detajuara nuk janë bërë, madje as nga Instituti Arkeologjik i Kosovës.

Janë tejet të rëndësishme hulumtimet në vendndodhjen e dy kalave që janë në këtë trevë, ajo e Kepit të Hisarit në Rezhancë dhe ajo e Dimcës e cila gjendet ndërmjet lagjes Bardh të Bllacës, dhe fshatit Dimcë të Hanit të Elezit.

Gjatë hulumtimit të temave, jo rrallë jam konsultuar edhe me shkrimtarin, Fadil Currin i cili shprehu gatishmërinë të bëj edhe recenzimin e librit, por meqë ndërkohë ndërroi jetë në prillin e vitit 2024, në shenjë nderimi vendosa që redaktor dhe recenzent sërish ta kemi (post mortum) Fadil Currin.

Mendojmë se me botimin e këtij libri, kemi arritur objektivat e synuara, andaj falënderojmë të gjithë ata që ndihmuan.

Autori: Shaban Çupi, 2025

Literatura e konsultuar dhe burimet

Qendra Rajonale për Trashëgimi Kulturore, Gjilan

Trashëgimia kulturore e rajonit të Gjilanit, Gjilan, 2016

YARL, Raport hulumtues, maj 2022, Prishtinë

Qendra përkujtimore e gjenocidit „Bllacë 1999”, Shkup-Prishtinë 2019

„Trashëgimia kulturore në trevën e Han të Elezit” Shaban Çupi me bashkautor, Hani i Elezit, 2013

Historiku i SHFMU „Ilaz Thaçi” - Hani i Elezit

Këndi i trashëgimisë kulturore , SHFMU „Ilaz Thaçi” Hani i Elezit

Këndi i trashëgimisë kulturore SHFMU „Kështjella e Diturisë” Paldenicë

Muzeu personal etnografik i Sejdi Dernjanit, Paldenicë

Shaban Çupi „Gjurmime etnografike në trevën e Hanit të Elezit” Ferizaj, 2016

Shaban Çupi „Gjurmime antroponimike në trevën e Hanit të Elezit” Ferizaj, 2016

Shaban Çupi „SHKA „Sharri” në Han të Elezit, Ferizaj, 2014

Turski dokumenti, opsiren popisen defter 1467-1468, Arkivi i Maqedonisë, 1971 si dhe Turski dokumenti 1568-69, Shkup, 1984

Prof.dr. Jusuf Osmani „Vendbanimet e Kosovës-Kaçaniku” Emrush Dernjani „Hani i Elezit me rrethinë” 2001, Prishtinë Engjëll Gjini revista „Përparimi” 1968, Prishtinë

Burime nga komuna e Hanit të Elezit

Fotografi nga fshatrat e komunës së Hanit të Elezit

Burime nga numizmologët Ilir Dernjani, Hajrullah Thaçi

Fotografi nga Monografia: Kombinati „Sharri” 1986

Burime fotografish nga Irfan Beça, Isa Shkreta, Nesim Dernjani, Nejazi Dernjani, Nuredin Çupi, Rexhep Shkreta, Izet Krivanjeva, Fatbardh Dernjani.

Burime nga Klubi Futbollistik „Sharri”

Burime nga Klubi i mundjes „Sharri”

Burime nga RTV Tema, Kohavizioni, Klan Kosova, ATV

Burime nga gazeta ditore „Rilindja” Prishtinë

Burime nga gazeta ditore „Bujku” Prishtinë